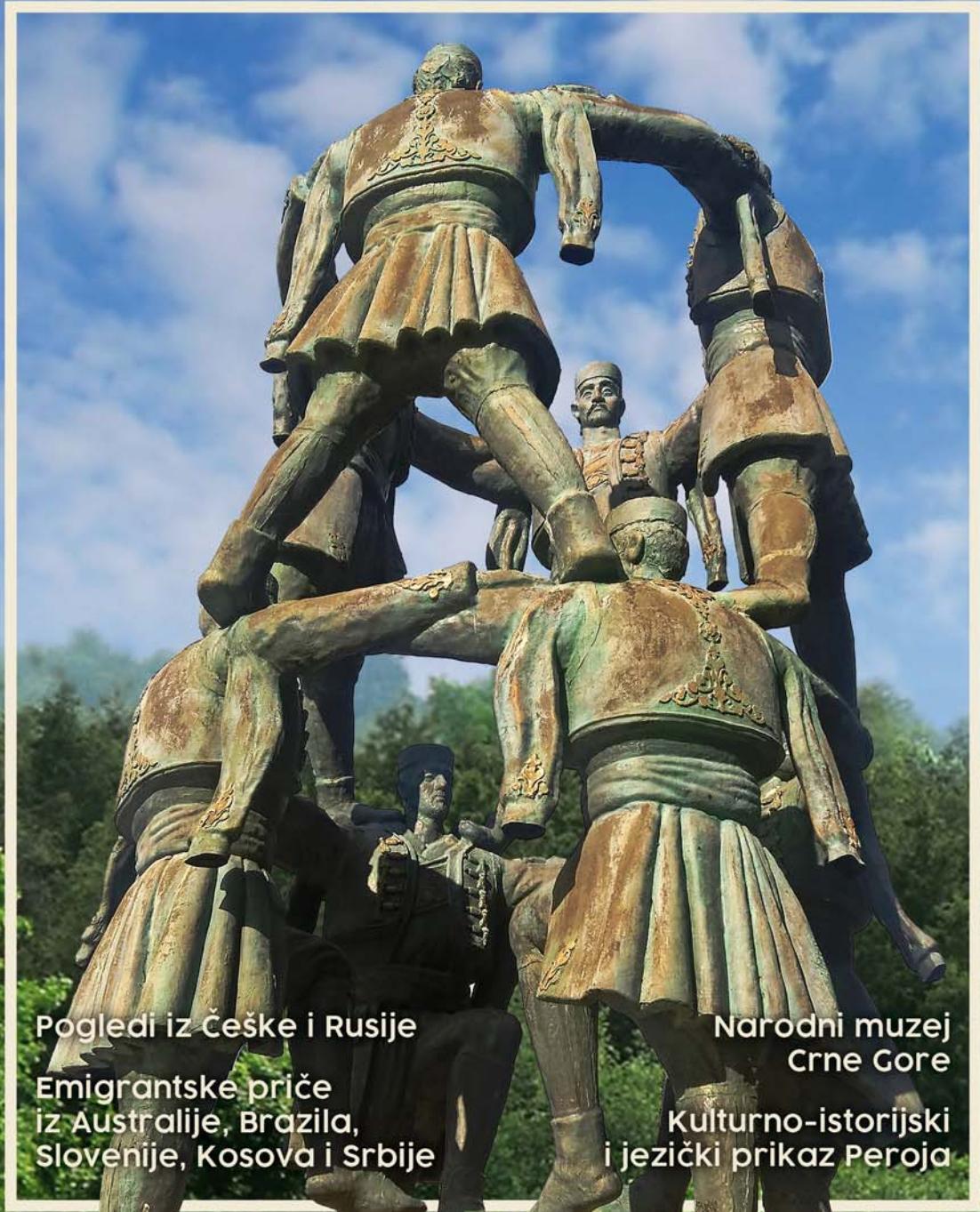


identitet

ČASOPIS ZA KULTURU, NAUKU, POLITIKU, ISTORIJSKA I DRUŠTVENA PITANJA CRNOGORKE DIJASPORE



Pogledi iz Češke i Rusije

Emigrantske priče
iz Australije, Brazila,
Slovenije, Kosova i Srbije

Narodni muzej
Crne Gore

Kulturno-istorijski
i jezički prikaz Peroja

metalne toke



Najljepši nakit na muškoj svečanoj narodnoj nošnji su metalne toke, koje se našivaju na jelek i krase muške grudi. Jelek je vrsta prsluka dužine do struka sa prednjicama koje se ne zakopčavaju. Bogato je ukrašen ukrasnim trakama, gajtanima i zlatovezom rađenim u floralnom ornamentu. Ivice prednjica su dodatno ukrašene nizom duguljastih mesinganih dugmića.

Toke se sastoje od velikog broja srebrnih pločica nanizanih u više horizontalnih redova prišivenih na prednjicama i šest većih srebrnih ploča nepravilnog oblika prikačenih u ramanom dijelu. Vertikalno,

uz ivice toka, našivana je traka od upletene srebrne žice na čijem su se kraju nalazili inicijali, najvjerovalnije majstora koji ih je izrađivao. Toke su se izrađivale tehnikom livenja ili kovanja u zanatskim centrima u Kotoru, Risnu, Herceg Novom, Podgorici i Skadru. Ukrašavane su iskučavanjem, granulacijom i njelom tehnikom. Smatraju se rudimentom srednjovjekovnog oklopa čija je zaštitna funkcija vremenom zamijenjena isključivo dekorativnom.

Jelek sa tokama je najskuplji dio muške nošnje i nije mogao biti u posedu svakog pojedinca.

NARODNI MUZEJ CRNE GORE

SADRŽAJ

Uvodna riječ	5
Crna Gora	
Anastazija Miranović: Narodni muzej Crne Gore	6
Česka	
František Šistek: Izložba dizajnera i ilustratora Dejana Batrićevića u Pragu	13
Rusija	
Igor Kosić: Što je Crna Gora?	19
Brazil	
Milka Dragović: Duh Crne Gore u Sao Paolu	25
Australija	
Mihailo Mandić: Crnogorci u Australiji	29
Miodrag Iličković: Iseljeništvo u procijepu između nove i stare domovine	34
Kosovo	
Julka Pejović: U traganju ka savršenstvu	43
Slovenija	
Dijana Medved Pajković: Maribor – Štajerska prijestonica	49
Hrvatska	
Milorad Nikčević: Kulturno-istorijski i jezički prikaz Peroja	55
Srbija	
Nenad Stevović: Marionete identitetskog inženjeringu u Srbiji	65
Diplomacija	
Crnogorski dan u Njujorku 1918.	73
Knjiga	
Knjiga italijanskog autora o kraljici Jeleni predstavljena na Cetinju	80
Mladi literati	
Mladi literati iz dijaspora	82
Crnogorska kužina	
Marija Čolpa: Tučene masline	84
Crnogorska emigrantska poezija	
Nikola Petanović	86

IDENTITET

časopis za kulturu, nauku, politiku, istorijska i društvena pitanja
crnogorske dijaspore



Izdavač: Crnogorski identitet, Cetinje

Uređuje redakcijski kolegijum
Glavni i odgovorni urednik: Nenad Stevović

Prelov: Pal Aniko
Fotografije: Mijat & STEV design
Prevod: Akademija Oxford

Kontakt: cg.identitet@gmail.com
Žiro račun: 520-34743-24 Hipotečkna banka, Podgorica

Časopis izlazi kvartalno
Štampa: Panonia-print, Bačka Topola
Tiraž: 500 primjeraka

Rješenjem Ministarstva kulture Crne Gore broj: 05 – 2582/2 od 12.07.2019. časopis
Identitet je upisan u registar medija pod rednim brojem 796.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 2704-4912 = Identitet
COBISS.CG-ID 39342864

UVODNA RIJEČ

Poštovani čitaoci,

Pred vama je drugi broj IDENTITET-a, časopisa za kulturu, nauku, politiku, istorijska i društvena pitanja crnogorske dijaspore. Nakon što smo u premijernom izdanju objavili autorske tekstove iz Crne Gore, Argentine, Češke, Albanije, Italije, Srbije, Meksika, Egipta i Slovačke, nastavljamo da širimo mrežu saradnika širom svijeta.

Drugi broj našeg časopisa otvara prilog iz Crne Gore u kojem dr Anastazija Miranović istoričarka umjetnosti i direktorica Narodnog muzeja Crne Gore predstavlja tu najznačajniju instituciju iz domena očuvanja nacionalne kulturne baštine. Nakon toga slijede zanimljivi autorski tekstovi iz Australije, Brazila, Hrvatske, Slovenije, Rusije, Kosova, Češke i Srbije, kao i stalne rubrike Diplomatija, Crnogorska emigrantnska poezija, Mladi literati iz dijaspore, Knjiga, Crnogorska kužina.

Redakcija časopisa IDENTITET se zahvaljuje čitaocima crnogorske dijaspore na podršci i konstruktivnim sugestijama. Zahvaljujemo se portalu digitalne biblioteke Crne Gore Montenegrina na kojem se naš časopis može čitati u elektronskom obliku. Posebna zahvalnost crnogorskem iseljeniku koji živi u Beogradu dr Tomislavu Grediću, naučniku i privredniku, na doprinosu i pomoći za izlazak štampanog izdanja ovog broja.

Ostajemo otvoreni za saradnju sa crnogorskim intelektualcima i patriotama širom svijeta, kao i sa prijateljima Crne Gore ma koje vjere i nacije pripadali.

Crna Gora u srcu!

Redakcija

ANASTAZIJA MIRANOVIC

NARODNI MUZEJ CRNE GORE

Dr Anastazija Miranović (1967), istoričarka umjetnosti, likovna kritičarka, menadžerka u kulturi i turizmu, modna dizajnerka. Aktivni je sudionik kulturno-umjetničkog i modnog života Crne Gore. Selektor je i članica brojnih žirija iz domena likovnih umjetnosti. Uspješno se bavi modnim dizajnom, a inspirativno uporište joj je crnogorska tradicija, istorija i istorija umjetnosti. Bila je direktorica Uprave za zaštitu kulturnih dobara pri Ministarstvu kulture Crne Gore. Aktuelna je direktorica Narodnog muzeja Crne Gore.



Narodni muzej Crne Gore na Cetinju je muzej kompleksnog tipa kojeg čine više organizacionih jedinica: Istoriski muzej (u čijem sastavu su stalna postavka u Vladinom domu, Muzej kralja Nikole, Muzej Petra II Petrovića Njegoša, Njegoš-

va rodna kuća, Njegošev mauzolej na Lovćenu, dvorska crkva na Ćipuru, mauzolej Vladike Danila na Orlovom kršu i Reljef Crne Gore), Umjetnički muzej sa Galerijom savremene umjetnosti „Miodrag Dado Đurić“ i Ateljeom DADO; Etnografski muzej i



Galerija savremene umjetnosti „Miodrag Dado Đurić“



Narodni muzej Crne Gore

novoosnovani Arheološki muzej sa Lapidariumom. Muzeji su smješteni u zdanjima koja su kulturna dobra od najvećeg značaja za Crnu Goru.

U sastavu Narodnog muzeja Crne Gore posluje veći broj stručnih službi: dokumentacija, konzervacija, prezentacija, informacioni centar, kao i Arhivsko-bibliotečko odjeljenje sa oko 50.000 bibliografskih i 100.000 jedinica arhivske građe.

Narodni muzej Crne Gore ove godine je imao veoma značajne aktivnosti na svim poljima iz domena svoje djelatnosti: sakupljanje, čuvanje i prezentovanje kulturnog blaga, istraživanje,

izlagачku djelatnost i stvaranje uslova za cijelokupno unapređenje rada.

U protekloj godini realizovano je preko 60 programa, od kojih se 22 odnosi na izlagачku djelatnost, zatim arheološka istraživanja, više projekata edukativnog i turističkog karaktera, projekte po osnovi međunarodne saradnje, obimne konzervatorsko-restauratorske intervencije na objektima i predmetima, štampanje većeg broja monografija, kataloga, knjiga i publikacija naučnog i stručnog sadržaja.

Narodni muzej je organizovao i realizovao više značajnih, tematskih izložbi:

Velikani crnogorske likovne umjetnosti, Evropska moda na crnogorskem dvoru - refleksije (koja je organizovana u Skoplju), izložbe Finski inovativni dizajn, Metaformizam italijanske istoričarke umjetnosti Đulje Silato, Mignonnettes Srđana Vukčevića, Začarani svijet Marijane i Branimira Gušića, Ambijentalni ukrasi na crnogorskem dvoru, izložbe u okviru Fluid dizajn foruma, međunarodnu izložbu pod nazivom Exodus, na kojoj su predstavljeni radovi umjetnika iz Ukrajine, Crne Gore, Francuske, Bosne i Hercegovine, Češke i Srbije. Predstavljena je ukrajinska kultura i umjetnost kroz dva događaja, koje je Narodni muzej organizovao u saradnji sa Ukrajinskom ambasadom u Crnoj Gori. Pублика je imala priliku da vidi izložbu replika ukrajinskih narodnih nošnji, kao i modnu reviju kostima savremene ukrajinske dizajnerke koji su rađeni po motivima ukrajinske tradicije i nošnji. Priredili smo i retrospektivnu izložbu našeg poznatog umjetnika Toma Pavićevića.

Nedavno je otvorena velika izložba pod nazivom „Plamene Zore – 100 godina KPJ“, na kojoj je, kroz više fragmenta, ispričana priča o Komunističkoj partiji Jugoslavije kroz specifične teme, a njen cilj je sagledavanje, iz današnje perspektive, uloge, istorijata i tekovina KPJ.

Kraj 2019. godine je bio rezervisan za još dvije izložbe - Pečati iz fondova dvorskog arhiva, na kojoj je prezentovano preko 200 otisaka pečata, od perioda Ivana Crnojevića pa do početka upotrebe telegraфа u Crnoj Gori 1869. godine, i izložbu „I bi slovo“, vajara Milivoja – Miška Babovića, povodom 500 godina štamparstva Božidara Vukovića Podgoričanina i rukopečaćenja prvih crkvenih knjiga - Psaltira i Služabnika, 1519. godine, u njegovoj radionici u Veneciji.

U Rimu je predstavljen multimedijalni projekat „Eros, krv i svetost“, povodom 140 godina bilateralnih odnosa Italije i Crne Gore. Kao rezultat sporazuma o saradnji, koji je protekle godine potpisani između Narodnog muzeja i Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, realizovane su izložbe retrospektivnog karaktera, slika, crtež i akvarela akademika Dragana Karadžića i izložba „Otisak vremena - Stećci u Crnoj Gori“, akademika Anke Burić.

U Biljardi smo organizovali izložbu koju je Narodni muzej radio u saradnji sa JU Muzeji i galerije Nikšić – posvećenu crnogorskoj prestolonasljednici Milici Juti – „Juta i zemlja crnih brda“, na kojoj su prikazana dokumenta, fotografije i njeni lični predmeti, a u saradnji sa Crnogorskom akademijom nauka publikovali smo i njene memoare na crnogorskom i njemačkom jeziku. Izložbe „Juta i zemlja crnih brda“, „Plamene zore“, „Pečati iz fondova dvorskog arhiva“ i „I bi slovo“ trajuće do kraja marta.

Pored memoara Milice – Jute, izdali smo veliki broj monografija, monografiskih kataloga, knjiga i publikacija. Izložbu „Plamene zore“ prati knjiga sa serijom stručnih tekstova koji osvjetljavaju KPJ iz različitih uglova, od opštih istorijskih do tekstova koji se bave pojedinačnim fenomenima. Osim pomenutih izdanja, Narodni muzej je priredio monografiju o Tomu Pavićeviću, 6 monografiskih kataloga za izložbe (Srđan Vukčević – Mignonnettes, Začarani svijet Marijane i Branimira Gušića, Dragan Karadžić – Znaci, Dodiri, Trajanja, Anka Burić – Otisak vremena, Pečati iz fondova Dvorskog arhiva, I bi slovo), Glasnik Narodnog muzeja, zbirku pravnih propisa, objedinjeni turistički vodič svih muzeja na 9 jezika i vodič za Njegošev mauzolej.

Pored sadržajne izлагаčke i izdavačke djelatnosti, sproveli smo niž drugih, značajnih aktivnosti u cilju unapređenja rada. Pri kraju je vanredna revizija muzejskog materijala i dokumentacije, a Narodni muzej je učinio dodatne napore da se ovaj veoma složeni proces na kvalitetan način dovede do kraja. Komisije su radile vikendom i prekovremeno kako bi se sav posao završio u predviđenom roku. U pripremi je koncept tematsko-eksponicionog plana nove stalne postavke Istorijskog muzeja, radi se projektna dokumentacija za sanaciju centralnog depoa i očekujemo da ćemo uskoro ući u njegovu sanaciju čime ćemo dobiti moderni depo po adekvatnim muze-

ološkim standardima. U završnoj smo fazi realizacije izrade replika narodnih nošnji Crne Gore, kao i nabavljanja originala, kako bi se obogatio fundus Etnografskog muzeja vrijednim primjerima našeg etnološko-etnografskog nasleđa i projekat restauracije zbirke muzičkih instrumenata. Završena je prva faza konzervatorskog projekta na sanaciji Njegoševe rodne kuće i formirana radna grupa za pripremu i realizaciju projekta restauracije Reljefa Crne Gore, za koji je Narodni muzej aplicirao za grant kroz program AFCP (Ambassadors Fund for Cultural Preservation) i jedini je predloženi projekt iz Crne Gore koji je odabran od strane Ambasade SAD.

Etnografski muzej



Narodni muzej nastavio je sa edukativnim programima, pogotovo programima za mlađu populaciju. Najveći izazov muzeja je kako zadržati i privući nove korisnike. Muzej ne smije biti statičan – on mora biti interaktivn. Iako mu je osnovna funkcija sakupljanje, čuvanje i prezentacija kulturnog blaga, muzej mora imati i edukativnu funkciju i približiti se lokalnoj zajednici. Narodni muzej je tokom godine realizovao veliki broj edukativnih programa - kreativnih radionica, tematskih časova i stručnih vođenja kroz izložbe, u saradnji sa vrtićem „Žagorka Ivanović“, OŠ „Nje-

goš“, SLŠ „Petar Lubarda“, FLU Cetinje i drugim obrazivnim ustanovama u Crnoj Gori.

Arheološki muzej je nastavio i u ovoj godini sistematska arheološka istraživanja lokaliteta Crvene Stijene, u saradnji sa međunarodnim ekspertima. Radi se o kontinuiranim istraživanjima najznačajnijeg praistorijskog lokaliteta u Crnoj Gori, koji doprinosi, ne samo boljem razumijevanju načina života i kulturnog razvoja neandertalaca, već i uspostavljanju i unapređenju saradnje sa brojnim međunarodnim institucijama i stručnjacima,



Muzej kralja Nikole

koji su i u proteklom periodu aktivno sudjelovali u istraživanju ovog lokaliteta.

Sprovedene su konzervatorske mjere na ostacima srednjovjekovne crkve na prostoru akropole Oblun, kao i geofizičko snimanje lokaliteta Bogičev briješ u Njegušima, zatim izrada Konzervatorskog projekta Rimske memorije u Riječanima, u opštini Nikšić. Rade se i istraživanja lokaliteta Ćipur na Cetinju, a u planu je još niz aktivnosti i istraživanja Arheološkog muzeja.

U poslednje vrijeme mnogo je veća zastupljenost Narodnog muzeja u javnosti, sproveđenjem značajnih marketinških aktivnosti. Jedan od strateških prioriteta uprave Narodnog muzeja je da adekvatnom marketniškom kampanjom, većom vidljivošću na tržištu i uopšte u javnosti - klasičnim medijima i na savremenim društvenim platformama, preduzme odgovarajuće korake kako bi se unaprijedila posjeta, ali i sveukupna organizacija rada muzejskih jedinica. U tom kontekstu, dosta se preduzelo na poboljšanju kvaliteta autentičnih suvenira Narodnog muzeja, otvaranjem novih suvenirnica njihova dostupnost posjetiocima postala je veća. Pored velike produkcije autentičnih suvenira iz našeg vajarskog ateljea, već ove godine smo radili komercijalne kopije značajnih muzejskih eksponata.

Ono što je sigurno doprinijelo još većoj posjeti je produžetak radnog vremena u sezoni, sa čim se Muzej prvi put u organizacionom smislu susreo i ono je, u pojedinim muzejskim jedinicama, tokom ljeta trajalo do 20 časova (Muzej kralja Nikole, Njegoševa biljarda i Crnogorska galerija umjetnosti „Miodrag Dado Đurić“).

Izrada novih promo materijala i njihova distribucija u hotelima, turističkim organizacijama, aerodrmima i slično, doprinjela je većoj vidljivosti Narodnog muzeja. Priredili smo publikaciju „Vodič kroz muzeje“, u kojem su predstavljene sve naše muzejske jedinice, a osim na crnogorskem, vodič je preveden na osam svjetskih jezika i namijenjen je posjetiocima koji na jednom mjestu mogu pronaći najvažnije informacije o muzejima i zbirkama. Proširili smo svoje prisustvo uvođenjem aplikacije za Android i iOS mobilne telefone, pomoću koje korisnici mogu na brz i jednostavan način dobiti relevantne informacije, a radi se novi, savremeni, internet portal Narodnog muzeja koji će, osim prezentacije svih muzejskih jedinica i aktualnosti, imati mogućnosti virtuelnog obilaska muzeja, on line prodavnicu, kako knjiga, monografija i raznovrsnih suvenira, tako i on line prodaju ulaznica, kao i audio vodiče. Takođe, novi internet portal biće dostupan na više svjetskih jezika. Narodni muzej za prezentaciju svojih aktivnosti uveliko koristi i društvene mreže, kao svojevrsne savremene medije, pa se tako na našim facebook i instagram stranicama mogu pronaći sve informacije, najave i novosti, fotografije i snimci sa izložbi i ostalih događaja, kao i muzejski predmeti koji se predstavljaju korisnicima.

Narodni muzej Crne Gore bilježi sve veću posjetu. Prošle godine muzeje je posjetilo preko 200 hiljade posjetilaca, što je povećanje od oko 14% u odnosu na 2018. godinu.

Među jedinicama Muzeja, najviše su posjećeni Muzej kralja Nikole i Njegošev mauzolej. Pored njih i ostali muzeji bilježe dobru posjetu, a očekujemo da će nova postavka Etnografskog muzeja, formiranje nove postavke

Istorijskog i formiranje postavke Arheološkog muzeja privući veći broj posjetilaca.

Narodni muzej je u poslednje vrijeme dobio veliki broj značajnih poklona, a sve donacije koje smo dobili govore o vraćanju povjerenja u naš rad. Pored niza umjetničkih djela i raznovrsnih etnografskih predmeta, Etnografski muzej dobio je na poklon krajinsku i anamsku žensku svečanu nošnju, a Endriju Pol Popović iz Londona je uručio Muzeju dokumenta, pisma i slike od istorijskog i kulturnog značaja za Crnu Goru. Francuski konzul Karlo de Reguardati donirao je vrijedne poklo-

ne iz svoje porodične zaostavštine. Od skoro u Narodnom muzeju nalaze se i dnevnički princeze Ksenije, koji su pisani na francuskom jeziku i biće izloženi u Dvoru kralja Nikole, a predstavljaju vrijedno svjedočanstvo iz tog perioda crnogorske države kroz prizmu crnogorske princeze. Dugogodišnja priateljica Uroša Toškovića, Linda Tobin planira da Muzeju pokloni veći broj njegovih crteža. Svi ovi vrijedni pokloni i donacije obavezuju i raduju i pozivam i druge ljude da slijede ove primjere kako bi njihovi vrijedni predmeti bili sačuvani u Narodnom muzeju za buduće generacije.

Dnevnički princeze Ksenije



FRANTIŠEK ŠISTEK

IZLOŽBA DIZAJNERA I ILUSTRATORA
DEJANA BATRIČEVIĆA U PRAGU

Dr František Šítek (1977), naučni saradnik Češke akademije nauka i umjetnosti za istoriju 19. vijeka. Profesor Moderne istorije Balkana na Karlovom univerzitetu u Pragu na Institutu za međunarodne studije Fakulteta humanističkih nauka. Njegova istraživačka interesovanja usredosređena su na nacionalni identitet i kompetitivne interpretacije prošlosti jugoistočne i srednje Evrope. Na crnogorskim temama je diplomirao, magistrirao i doktorirao. Napisao je više knjiga iz crnogorske istorije. Bio je jedan od osnivača i predsednik Društva prijatelja Crne Gore u Češkoj.



Pragu je u novembru 2019. godine pod nazivom *Monte Bianco Negro* održana samostalna izložba crnogorskog dizajnera i ilustratora Dejana Batričevića (*Cetinje 1990). Radi se o prvoj samostalnoj izložbi jednog crnogorskog umjetnika u Češkoj nakon gotovo jedne decenije koja je prošla od samostalne izložbe Vojislava Stanića (*Podgorica 1924), održane u Pragu u novembru 2010. godine. Izložba Dejana Batričevića je organizovana u sklopu naučne konferencije „Balkan Express 2019: Living together – Tolerance, Coexistence and Reconciliation“ (Živjeti zajedno – tolerancija, suživot i pomirenje). Konferenciju su organizovali Fakultet humanističkih nauka Karlovog univerziteta, Institut za etnologiju Češke akademije nauka, Fakultet socijalnih nauka Karlovog univerziteta, Institut za istoriju Češke akademije nauka i Češko društvo za slavistička, balkanološka i bizantološka istraživanja. Konferencije pod nazivom Balkan Express predstavljaju najveće naučne susrete posvećene istoriji i sadašnjosti jugoistočne Evrope koje se redovno održavaju na teritoriji bivše Čehoslovačke. Na ovogodišnjoj interdisciplinarnoj konferenciji svoje stručne radove je prezentiralo preko 50 aktivnih učesnika iz gotovo svih balkanskih država, iz srednje i zapadne Evrope, SAD i Kanade. Glavni govornik je bio dr Ivan Čolović iz Beograda, politički antropolog, dojen srpske i (post) jugoslovenske etnologije i izdavač legendarne Biblioteke XX vek. Među učesnicima su se našli i mladi ali već zapaženi crnogorski naučnici, istoričar mr Nikola Zečević (Univerzitet Donja Gorica, Podgorica) i politikolog dr Vladimir Vučković (Masarykov univerzitet, Brno, Češka). Crnogorskim temama su svoju pažnju posvetili i neki istraživači iz drugih zemalja. Pored same izložbe, umjetnik Dejan Batričević je takođe bio autor upečatljivog vizuelnog identiteta ove međunarodne konferencije,

uključujući program, prezentaciju na internetu, postere, i sve ostale materijale.

Konferencija Balkan Express je održana 8 - 9. novembra 2019. u zgradbi Etnološkog instituta Češke akademije nauka u centru Praga (Florenc). Prva vernisaža izložbe Monte Bianco Negro je upriličena upravo tu 8. novembra uveče, nakon završetka prvog dana radnog programa. Radovi Dejana Batrićevića su bili izloženi u glavnoj sali u kojoj se održavala jedna od sesija konferencije i popratni program. Na taj način su sačinjavali sastavni dio skupa. Pozdravnu riječ u ime organizacionog odbora konferencije je uputila antropološkinja dr Markéta Slavková sa Etnološkog instituta Češke akademije nauka, koja je takođe dala ključan doprinos realizaciji izložbe.

Izložbu je svečano otvorila doc. dr Alenka Bartulović iz Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani. Bartulović je između

ostalog istakla kako Dejan Batrićević daje lično tumačenje crnogorskih bajki i dovodi heroje iz prošlosti u novi svijet. Njegova djela su, kako je kazala, duhovita uvreda patrijahalne ideologije i normativne muškosti. Crno postaje bijelo i bijelo postaje crno. Međutim, u svijetu Monte-Bianco-Negro stvari daleko od toga da su crno bijele. „Bila sam impresionirana delikatnim ali simultano brutalno iskrenim stavom autora prema prošlosti. Na mnoge načine Balkan je izgrađivan kao mjesto gdje se na prošlost gleda kao na teret koji sprječava ljudе da traže inspiraciju. Dejan Batrićević šalje jasnu poruku mladim generacijama. Njegove ilustracije su u potrazi za mogućnostima, transgresijom, alternativom u odnosu na dominantni poredak stvari. On uspijeva da pronađe novi smjer u reprezentaciji Balkana širem međunarodnom auditorijumu razgrađujući ideju da su nove generacije samo ponavljači starih refrena”, kazala je Bartulović. Na kraju je naglasila kako Batrićević i njegova izložba *Monte Bianco Ne-*

Vaclavski trg u Pragu



gro donose nadu za postjugoslovensku umjetničku scenu, kao i za nove generacije u regionu koje vide bogato nasljeđe kao mogućnost za novu kreativnost, otvorenost i uspjeh, a ne kao prepreku koja sprječava sanjanje i zamišljanje bolje budućnosti. Nakon svečanog otvaranja izložbe, uslijedio je koncert praške grupe Džezvica koja crpi muzičku inspiraciju „sa Balkana i okoline”.

Nakon završetka konferencije Balkan Express, radovi Dejana Batrićevića su preseljeni na drugu lokaciju: u prostorije kluba Udrženja građana bivše Jugoslavije „Lastavica” u Opletalovoј ulici, samo nekoliko koraka od Vaclavskog trga sa poznatim kipom svetog Vlaha koji predstavlja simboličan centar Praga. Udrženje „Lastavica”, osnovano 2009. godine, spaja građane porijeklom iz svih država bivše Jugoslavije kao i brojne češke prijatelje i simpatizere. Zapaženo je po svojoj bogatoj kulturnoj djelatnosti, uključujući respektabilnu izdavačku aktivnost (Andrić, Selimović, Krleža...). Jedan od najistaknutijih predstavnika udruženja je hirurg i pisac Edo Jaganjac, autor knjige „Sarajevska princeza“, potresnog svjedočanstva o opsadi Sarajeva, koja je u Češkoj kao i u zemljama bivše Jugoslavije dobila zaslženu pažnju. Klub i kafanu društva „Lastavica“ vodi gospodā Gigi Mandul, ugostiteljka porijeklom iz Ševerne Makedonije.

U prostorijama kluba „Lastavica“, 11. novembra 2019 uveče održana je druga vernisaža izložbe *Monte Bianco Negro* Dejana Batrićevića. Sponzor svečanog otvaranja bio je gospodin Amer Gušmirović, uspješan crnogorski preduzetnik, vlasnik nekoliko poznatih restorana u istorijskom jezgru Praga (Staroměstská restaurace, U Pavouka, Černá Madona). Izložbu je otvorio dr František Šíštek, istoričar i antropolog

sa Instituta međunarodnih odnosa Fakulteta socialnih nauka Karlovog univerziteta. Izrazio je mišljenje da su radovi Dejana Batrićevića karakteristični svojom ironijskom distancicom od mitske prošlosti i patrijarhalnih tradicija, ali da oni istovremeno djeluju uvjerenivo i upečatljivo upravo zato što autor, koji se rodio i sazrijevao u crnogorskoj prijestonici ispod Lovćena usred istorijskih asocijacija od kojih se na Cetinju jednostavno ne može pobjeći, duboko poznaće vlastitu nacionalnu tradiciju i njenu kritiku provodi temeljno, tako reći iznutra, ali uvijek uz poštovanje onog segmenta crnogorskih istorijskih tradicija koji je još uvijek vitalan i neosporan (na primjer antifašizam). Šíštek je na kraju napomenuo da izložba *Monte Bianco Negro* ipak ne prikazuje samo klasičnu Crnu Goru sa njenim ratničkim tradicijama, kroz hiperbolizaciju i ironizaciju, nego i jednu moderniju, znatno više šaroliku Crnu Goru u koju se mogu uklopiti i priče o ženama (na izložbi je dominirala velika slika partizanske heroine Milice Vučinić), „crnogorski Homer“ Avdo Međedović ili jedan sasvim kosmopolitski i svjetski pisac kao Danilo Kiš.

Popratni tekst za prašku izložbu *Monte Bianco Negro* napisao je Janko Ljumović, profesor sa Fakulteta dramskih umjetnosti na Cetinju, dugogodišnji direktor Crnogorskog nacionalnog pozorišta u Podgorici i bivši ministar kulture u Vladi Crne Gore. „Naslov izložbe *Monte Bianco Negro* više je od naslova koji integriše crno-bijele radove Dejana Batrićevića. Naslovom i izloženim radovima umjetnik jasno određuje estetski i politički stav koji u polju javnog diskursa postiže prijeko (i uvijek) potreban ironijski odnos prema stvarnosti u kojoj se dominantno na konzervativan i dosadan način koriste nacionalni mitovi, djela i ličnosti”, navodi Ljumović i nastavlja: „Nema



Otvaranje izložbe u klubu „Lastavica”

boljeg načina da se bavimo stereotipima od načina kako se Batrićević igra s njima. Zapravo, to je poželjan način produkcije značenja, koji postiže efekat istinske kritike mitologizacije kao ključnog problema zašto Balkan tako dugo opstaje kao periferija Evrope. Kako je ipak fokus na Crnoj Gori, pratimo dekonstrukciju primarno mita o čojstvu i junaštvu. Kako drugačije uspješno nego erotizacijom slike.”

Na svečanom otvaranju izložbe *Monte Bianco Negro* u klubu „Lastavica“ skupila se uglavnom druga publika nego nekoliko dana prije, pretežno pripadnici praške dijaspora iz bivše Jugoslavije, češki intelektualci i brojni studenti sa raznih fakulteta, kojima je zajednička ljubav prema Balkanu, tamošnjim narodima i kulturama. Radovi Dejana Batrićevića izloženi su u tom prostoru sve do 3. decembra 2019. godine. U klubu se u vrijeme trajanja izložbe, usred

crno-bijelih kompozicija na crnogorske teme, održalo više kulturnih i društvenih akcija, od kojih izdvajamo prašku premijeru dokumentarnog filma Lordana Zafranovića „Duh vremena”, o životu na Balkanu nakon raspada Osmanskog carstva i Prvog svjetskog rata, uz lično prisustvo legendarnog reditelja. Izložbu *Monte Bianco Negro* je tokom svog kratkog odmora u domovini, u svom slobodnom vremenu posetio i ambasador Češke Republike u Crnoj Gori gospodin Karel Urban.

Veći dio slika sa izložbe će zauvijek ostati u Pragu: radovi Dejana Batrićevića će biti trajno izloženi u prostorijama Etnološkog instituta Češke akademije nauka, u jednom funkcionalističkom ambijentu iz 30-ih godina 20. vijeka. Jezgro izložbe *Monte Bianco Negro* će se na taj način pretvoriti u najveću javno izloženu kolekciju radova jednog crnogorskog umjetnika u Češkoj.

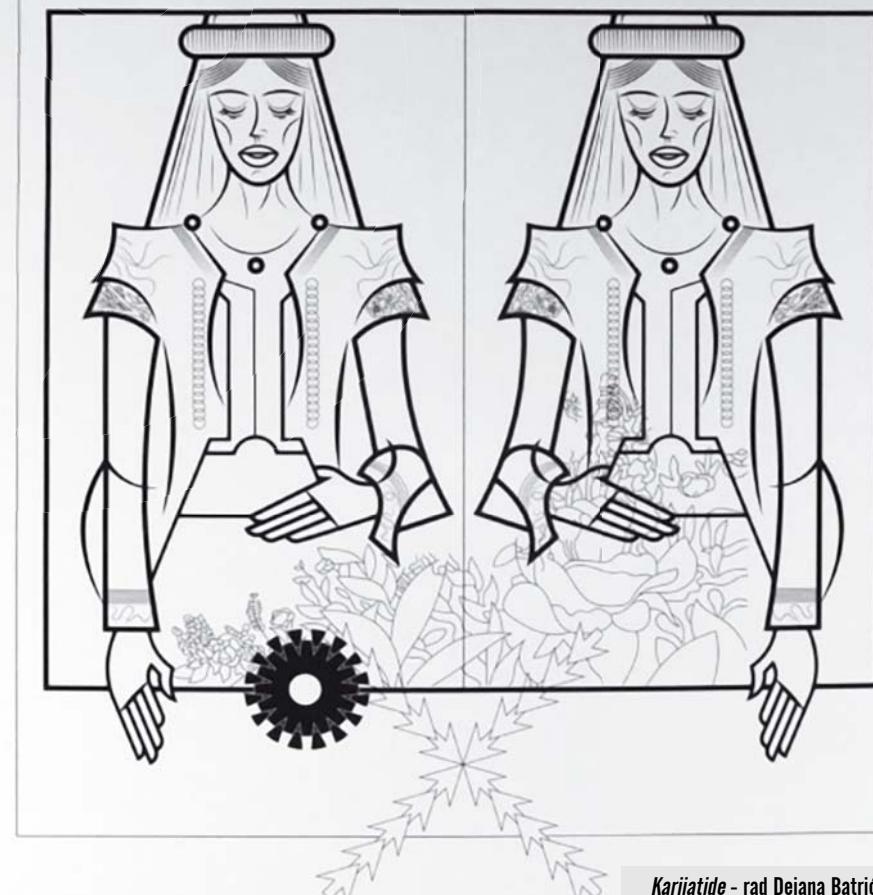
Dejan Batrićević

Crnogorski grafički dizajner i ilustrator Dejan Batrićević rođen je na Cetinju 1990. godine. Trenutno živi i stvara na relaciji Cetinje - Ljubljana. U rodnom gradu je završio osnovnu i srednju likovnu školu „Petar Lubarda“. Diplomirao je na Fakultetu likovnih umjetnosti na Cetinju, studijski program Grafički dizajn. Usavršavao se na Akademiji umetnosti u Novom Sadu i Ondokuz Mayıs Univerzitetu u Samsunu (Turska). Od 2017. godine je magistrant na

Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje u Ljubljani.

Samostalno je izlagao u Centru savremene umjetnosti u Podgorici ilustracije „Osmobitomansko carstvo“ (2015). Kolektivno je izlagao u Crnoj Gori i u nekoliko zemalja zapadne Evrope. Dobitnik je nekoliko nagrada, od kojih izdvajamo prvo mjesto na internacionalnom konkursu za idejno rješenje crnogorskog paviljona za svjetsku izložbu „Dubai Expo 2020“, nagradu Crnogorskog narodnog po-

Dejan Batrićević pored rada *Partizanka*



Karijatide - rad Dejana Batričevića

zorišta „Mladi, kreativni umjetnik“ i prvo mjesto za najbolji dizajn znaka za ambasadu SAD u Crnoj Gori. Batričević je finalista Bijenala plakata u Novom Sadu i Skoplju. U novembru 2019. godine njegova ilustracija (njegova „Gorki vijenac“) koja je izlagana i u Pragu u okviru izložbe *Monte Bianco Negro*) izabrana je od ukupno 15 hiljada radova iz cijelog svijeta u zbirku top 200 najboljih svjetskih plakata koji će biti izloženi u umjetničkom muzeju Kuzko (Cuzco) u Peruu. Upečatljive i zapažene su takođe knjige koje je dizajnirao i ilustrirao, uglavnom u izdanju cetinjskog Fakulteta za crnogorski jezik i književnost - Adnan Čirgić:

Crnogorska usmena tužbalica (2016), *Ilustrovana antologija crnogorskih bajki* (2017), Boban Batričević: *Bog našeg nacionalizma* (2018) i *Partizanske crnogorske tužbalice* (priredili A. Čirgić i B. Batričević, 2019). Zajedno sa direktoricom Narodnog muzeja Crne Gore istoričarkom umjetnosti dr Anastazijom Miranović i vojnim istoričarom dr Srđom Martinovićem bio je u radnom timu koji je, uz poštovanje crnogorskih vojnih tradicija ali istovremeno i s obzirom na potrebe i senzibilitet 21. vijeka, dizajnirao nove insignije Vojske Crne Gore koje su svečano predstavljene javnosti u Narodnom muzeju na Cetinju krajem decembra 2019. godine.

IGOR KOSIĆ

ŠTO JE CRNA GORA?

Dr Igor Kosić (1960), filozof, istoričar, pjesnik, novinar, prevodilac, filmski glumac. Rođen je u SSSR-u, u današnjoj državi Letoniji, u oficirskoj porodici potomaka ruskih industrijalaca porijekлом iz Boke Kotorske. Diplomirao je na odsjeku za filozofiju Bjeloruskog državnog univerziteta u Minsku, a doktorirao iz istorije filozofije na Moskovskom državnom univerzitetu „Lomonosov“.



Ako hoćemo Crnu Goru da opišemo u dvije riječi, te riječi su „planine i more“. Ali takođe su to duboki kanjoni i široke doline, bistre rijeke i duboka prozračna jezera, reliktnе špilje i djevičanske šume, drevni i novi gradovi, crkvice i manastiri u sivoj boji, ali i srdačni i gostoljubivi ljudi.

Ako tražimo analogiju, sličnost, onda Crna Gora, i po izgledu i po svojoj istoriji, nalikuje Krimu i služi ruskom čovječku kao kompenzacija za izgubljeni raj. Čak i svojim neravninama, kao nekim iskidanim obrisima. Naravno, sa tom razlikom da oblik poluostrva određuju uglavnom prirodni faktori i kataklizme, spuštanje i uzdizanje morskog dna, zemljotresi i vulkanske erupcije. Ljudski faktor je također intervenisao u određivanju granica Crne Gore i one odgovaraju pobjedama i porazima u ratovima koje je vodilo njeno stanovništvo kroz svoju istoriju. Na Krimu, za razliku od Crne Gore, postoje planine, ali nema gorštaka. Geografski položaj i reljef omogućili su da ga osvajaju horde nomada koje su dolazile sa severa. Planine su glavna prepreka na putu nomada i igraju „konzervativnu“ ulogu. Civilizacija dolazi, kao po pravilu, morskim putem.

Sevastopolj sa njegovim zalivom je kao smanjena kopija Boke Kotorske, koja se smatra najdužim fjordom u Evropi, ali u stvarnosti predstavlja kanjon drevne rijeke koju je preplavilo more. I za Crnu Goru i za Krim natjecali su se Istočno i Zapadno Rimsko Carstvo i Osmanska Porta. Glavni grad Krima, Simferopolj, podseća na ravnicašku, ljeti vrelu a zimi izloženu vjetrovima, Podgoricu. Iz nje kreću željeznički i drugi putevi, povezujući malu zemlju ušuškanu u planinama zapadnog Balkana sa ostatkom svijeta. Jalta je poput Herceg Novog ili Budve. Herceg Novi, zaklonjen sa severa planinskim masivom Orjen, gotovo je neprobojan za severne vjetrove, što stvara jedinstvenu mikroklimu u tom najsevernijem gradu na jadranskoj obali zemlje. Budva - grad na obali otvorenog mora, nasuprot ostrvu Sveti Nikola, izgledom podseća na zmaja koji pliva, na lik Loh Nesu - glavni je grad crnogorskog turizma. Drevna Teodosija nalikuje Kotoru ili luci Bar. Ujedno, iz Bara se trajektom može stići na talijansku obalu Jadrana – u grad Bari.

Obala, Primorje i Boka Kotorska bila su mesta susreta različitih kultura i civilizacija. Svaki grad ima svoju istoriju,

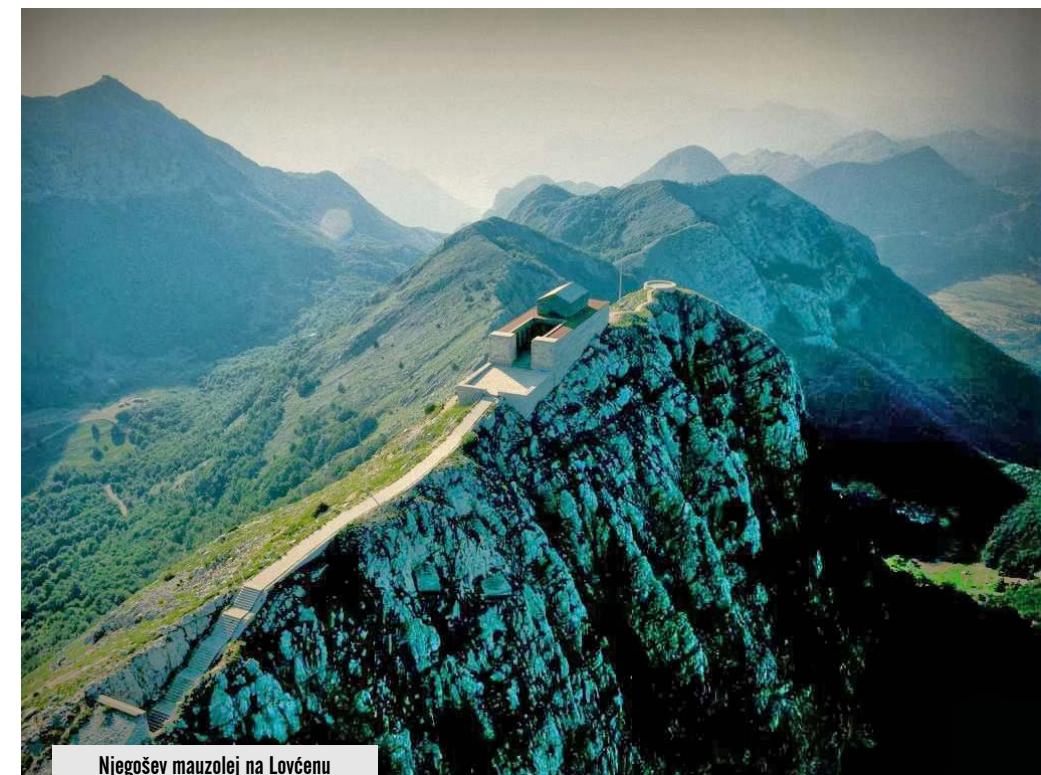
koja se razlikuje od istorija drugih gradova. Kotor je prijestonica moreplovaca, možda najevropskija. Nikada ga nijesu osvojili Turci. Upravo u Perastu, nedaleko od Kotor, 1698. godine, u školi iskusnog mornara Marka Martinovića sposobljavalo se prvih 17 russkih plemiča koje je Petar Veliki poslao da proučavaju pomorske vještine. Ta tradicija se izgleda danas obnavlja. Ulcinj je najjužniji po položaju i najistočniji po duhu. Preuzeli su ga Crnogorci od Turaka prije 140 godina. Njegova atrakcija su privlačne plaže od kojih je Velika plaža - najduža u Crnoj Gori - 13 km.

Budva tokom ljeta postaje i kulturno zabavna prijestonica zemlje. U njoj se održavaju razni koncerti i festivali. Od događanja koja se u Crnoj Gori dešavaju u ljetu, bilježimo i Petrovačku noć, koja se organizuje u avgustu u najjužnijem gradu Budvanske rivijere, kao i vodenu čarobnu predstavu poznatu kao Bokeljska noć, koja se održava u Kotoru.

Kotor



Postoje, naravno, i bitne razlike. Drevna prijestonica Cetinje, smještena visoko u planinama na maloj visoravni, ima malo analoga u svijetu, kao i mauzolej pjesnika i vladara Petra II Petrovića Njegoša koji se nalazi još višje, na gotovo kilometar nadmorske visine. Jedinstven slučaj vladara, pjesnika i mislioca u jednoj osobi unikatan je i ima sličnosti samo u drevnoj Evropi, ali za Crnu Goru je to gotovo svakodnevna pojava njene istorije. U njemu, kao i u poeziji, možda se nalazi najbolje utjelotovljenje crnogorske duše - sa jakom željom za misaono posmatranje svijeta, života i potrebe za samostalnošću. Da bismo razumjeli dušu ove zemlje, potrebno je posjetiti baš ta mjesta, popeti se na Lovćen i pogledati oko sebe, odakle se pruža pogled na sve glavne planinske vrhove, i panorama gotovo cijele Stare Crne Gore: Njeguši, rodno gniazdo dinastije Petrović, prijestonica Cetinje, dalje Boka sa Kotorom, i dolina Zete i Skadarsko jezero u daljini. A kada je vrijeme može se vidjeti i obala Italije. Stara Crna Gora je malo ostrvo kopna visoko u planinama, bez pristupa moru,



Njegošev mauzolej na Lovčenu

koja nikada nije bila porobljena. Iz tog razloga tu se nalazi kolijevka nezavisnosti Crne Gore. Od imena te teritorije proizašlo je i ime zemlje. Crnogorcima je sloboda kroz istoriju bila važnija od blagostanja, pa su teškoće i oskudica života u planinama, među kamenjem, bile poželjnije od života u ropstvu.

Ako pogledate kartu reljefa Crne Gore koja se nalazi na Cetinju, primjetit ćete da praktično nema ravnih mesta, osim goleme Žetsko-Skadarske ravnice i Skadarskog jezera. Čitava teritorija Crne Gore sastoji se od planina i kanjona duž kojih teku bistre planinske rijeke, koje probijaju same svoj put, jedan u Jadran-sko, a drugi u Crno more.

Postoje mnoge šale o malenosti njene teritorije, na primjer, o „karti Crne Gore u prirodnoj veličini”, ali to nije baš tako. Ako zamislimo da je sve to napravljeno

od plastelina ili tijesta i da je neko došao na ideju da izgladi ove neravnine i izbočine zemljine površine tako što bi razvlačili tijesto, onda bi ga mogli uvaljati u palačinku koja ne bi bila manja od ruske ravnice.

Da bi bolje upoznali Crnu Goru, možete splavariti po rijeci Tari, koju zbog svoje čistoće zovu „suza Evrope”. Ona teče između planina Sinjaljevine, Durmitora sa lijeve i Bjelasice, Lubišnje i Zlatnog Bora sa desne strane, a ova je maršuta dostupna i početnicima. Mogu se vidjeti drevne reliktnе šume, vodopadi i propratiti visoki let orla sa dna najdubljeg kanjona Evrope.

Nacionalni park Durmitor, kroz koji Tara teče, na severozapadu zemlje u blizini grada Žabljaka, je centar planinskog turizma u Crnoj Gori. Žimi su glavne aktivnosti sportovi skijanje i snoubord. Ljeti je

to planinarenje, pješački i ekološki turizam. Među najznačajnijim atrakcijama parka je 18 ledničkih jezera. Najpoznatije je Crno jezero. Najviši vrh u zemlji je Zla Kolata sa 2.534 m koji takođe pripada planinskom masivu Durmitor, koji uz kanjon rijeke Tare i stari grad Kotor, pripada zaštićenoj svjetskoj baštini UNESCO-a.

Automobilom ili željeznicom se može doći do Kolašina i obresti se u Nacionalnom parku Biogradska Gora - najstarijem u Crnoj Gori. Još davnje 1878. godine, knjaz Nikola Petrović primjetio je njenu ljepotu i dao nalog za pojačanu zaštitu ove šume. Stoga se Biogradska gora još naziva „Knjažev zabran”. Tu se može uživati u miru i netaknutoj šumi, čija starost prelazi 500 godina. Najviša tačka je Crna glava - 2.139 metara. U samom srcu parka nalazi se srebrno Biogradsko jezero, najveće među ledničkim jezerima parka. Nalazi se na nadmorskoj visini od 1.094 m, dužina mu je oko 3 km, a širina 200 m.

Dalje se može stići do Skadarskog jezera, voziti se po njemu čamcem, ribati ili posmatrati život rijetkih ptica kojima je

Biogradska Gora



tu stanište. Pelikan je simbol tog jezera. Prema nedavnoj procjeni internetske publikacije *Guardian*, Skadarsko jezero uvršteno je u top pet najatraktivnijih slatkovodnih jezera za turizam na svijetu.

Za hodočasnike i vjernike najatraktivnije mjesto u Crnoj Gori je manastir Ostrog koji je smješten visoko u brdima na putu od Podgorice do Nikšića. Manastir je saborno mjesto za pravoslavce, katolike i muslimane iz cijelog svijeta. Godišnje ga poseti oko milion ljudi.

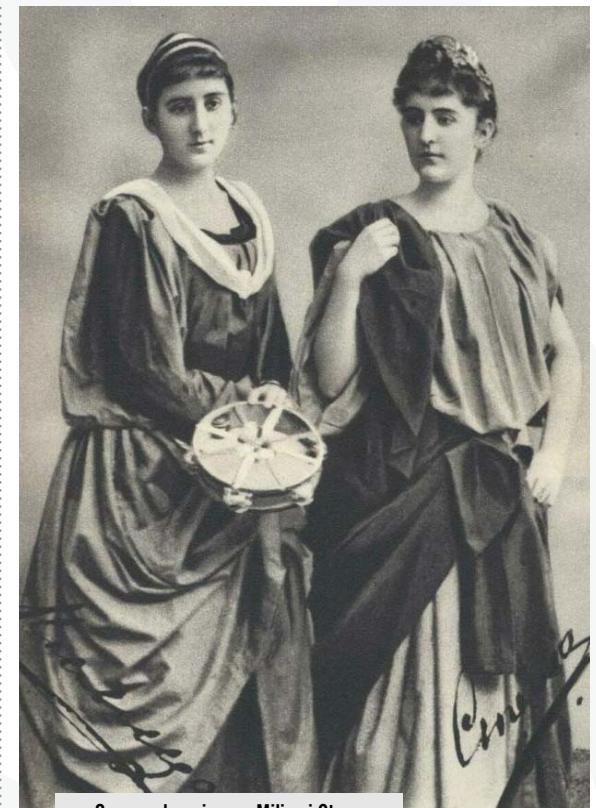
Crna Gora je okružena mitovima i legendama, a to poniranje u mitološko možda je jedno od glavnih obilježja crnogorskog mentaliteta. Događaji od prije stotinu i više godina ponekad su relevantniji od onog što se dogodilo jučer. Rusko-japanski rat od prije jednog vijeka, u kojem je Crna Gora stala na stranu Rusije i poslala hiljade dobrovoljaca da ratuju kao dio njene vojske i mornarice, možda je vrhunac uzajamne ljubavi Rusa i Crnogoraca. Uzgred, malo ljudi zna da se rat simbolički završio samurajskim dvobojem u kojem je Rusiju predstavljao Crnogorac Aleksan-



Skadarsko jezero

dar Lekso Sajičić, koji je svog protivnika, japanskog samuraja, nadmoćno pobijedio. Međutim, i to se može pokazati legendom. Nakon jednog vijeka, poslije obnove državne nezavisnosti, Crna Gora je potpisala mirovni ugovor sa Japonom.

Jedan od mitova koji i dalje postoji u Crnoj Gori je „nas i Rusa 300 miliona”. Stanovništvo Rusije već odavno broji jedva 150 miliona, a stanovništvo Crne Gore manje od 650 hiljada. U Rusiji su, još od vremena Petra Velikog, Crnogorci činili privilegovanu elitu društva. Komandovali su flotama i vojnim korpusima, upravljali i pošedovali fabrike i rudnike. Vrhunac zbljžavanja dvije monarhije desio se početkom 20. vijeka, kada su se princeze Milica i Stana, kćeri crnogorskog kralja Nikole, orodile sa Romanovima. Sam kralj je 1910. godine počastovan titulom ruskog feldmaršala. Nakon što su se sprijateljili, ni Romanovi ni Petrovići nijesu dugo ostali na prijestolu. I jedni i drugi su se gotovo u isto vrijeme uzdigli na tron, i u isto vrijeme ga napustili, vladajući oko 300 godina. A „bije-



Crnogorske princeze Milica i Stana

li" general, rodom iz Crne Gore, Andrej Bakić, bio je jedan od posljednjih koji je organizovao otpor boljševizmu tokom građanskog rata u Rusiji.

Nakon toga uslijedilo je vrijeme prekida istorijskih veza. U Rusiji su vladali komunisti, koji su se trudili da pročeraju sva šećanja iz prošlosti, Crna Gora je izgubila svoju državnu nezavisnost, postajući dio Jugoslavije...

Cetinje se nije puno promijenilo od vremena kada je u njemu živio kralj. Samo su kesteni i lipe uz njegove sjenovite aleje i ulice postali stariji, kao i zgrade ambasada stranih sila, među kojima i ruska, jedna od najreprezentativnijih. Cetinje, prema ustavu prijestonica države, danas više liči na grad muzej, dok je Podgorica „glavni grad“ i administrativni centar.

Tradicionalni crnogorski narodni plesovi: „kolo“, koje pomalo podšeća na ruski „okrugli ples“, uz pratnju glasova ili čak bez ikakve pratnje, i sa ničim uporedivo „oro“, dje se plesači penju jedni drugima na ramena, možda najbolje ilustruju crnogorski ponosni duh. Po svaku cijenu postati viši, doći do samog vrha, uhvatiti

Spomenik Vladimira Visockog (1938 - 1980) u Podgorici



se u kolo sa orlovima - to je crnogorski ideal. Taj agonalni duh, nadmetanje, očito je direktni ostatak, relikvija, antike, kako grčke tako i rimske. Junaštvo i čojsvo je i danas obilježe karaktera koji se njeguje u ovoj zemlji, i praktikalizam ga još nije potpuno zamijenio. To je opjevao ruski pjesnik Vladimir Visocki izrazivši i žaljenje što Crna Gora ne može biti njezina druga domovina. Njegov spomenik može se vidjeti u Podgorici.

Što bi na kraju moglo poslužiti kao simbol ove zemlje? Možda gusle, jedinstveni muzički instrument u kojem postoji samo jedna struna, ali istovremeno je u stanju izraziti svu dubinu ošećaja i njegovi osobe koja na njemu svira? Ili diple – verzija frule ili gajdi, omiljenog gorštačkog instrumenta? Festival gusalja se održava svake godine na njegušima, na nadmorskoj visini od 850 metara, dje je i domovina glavnih crnogorskih specijaliteta: njeguškog sira i pršute. To otvara mogućnost još jednog načina istraživanja ove lijepo i zanimljive zemlje - korišćenjem restoranskih karata. Međutim, i na tom putu treba se naoružati strpljenjem, jer spisak jela koja treba obavezno isprobati ne ograničava se samo na pomenuti sir i pršutu, već sadrži na desetine, ačko ne i stotine, imenovanih jela i pića.

Sa gore navedenim se ne dočarava u potpunosti ova imresivna zemlja, već svakome ponaosob ostaje mogućnost da izabere svoj jedinstveni put ili maršutu da bi došao do zaključka i odgovora na pitanje: „Što je Crna Gora?“.

MILKA DRAGOVIĆ

DUH CRNE GORE U SAO PAOLU

Milka Dragović (1940), brazilska modna dizajnerka, kreatorka i stilistkinja rođena je u Metohiji u crnogorskoj familiji prvoborca Petra Dragovića. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Beogradu, a od 1966. godine živi u Južnoj Americi, prvih 8 godina u Urugvaju i već 46 godina u Brazilu. Uspješnu modnu karijeru gradila je stilom „Shanel“ ali i modelima inspirisanim elegancijom i bogatstvom ženske crnogorske narodne nošnje.

Brazil je teritorijalno najveća i sa više od 200 miliona stanovnika najmnogoljudnija država Latinske Amerike, dok je u svjetskim razmjerama na petom mjestu i po veličini teritorije i po broju stanovnika. Brazilija je glavni grad i administrativni centar koji je osnovan 1960. godine da služi kao nova nacionalna prijestonica.

Na više od 1000 kilometara udaljenosti od Brazilije nalazi se Sao Paulo, glav-

ni grad istoimene države, koji je najveći brazilski grad sa približno 12 miliona stanovnika u užem jezgru i više od 22 miliona računajući šire područje grada. Moto grada je „Non Ducor, Duco“, što u slobodnom prijevodu sa latinskog jezika znači: „Nijesam vođen, nego vodim“. Nadimak grada je „Sampa“. Naselje koje se kasnije razvilo u grad Sao Paolo osnovano je 1554. godine na obroncima Brazilskih visoravnih, na nadmorskoj visini od 800

Sao Paolo



metara, te udaljenošću od 70 km do Atlanskog okeana. Sticanjem nezavisnosti Brazil-a, car Pedro I je 1823. godine Sao Paulu dodijelio status carskog grada. Sredinom 19. vijeka grad se počinje ubrzano razvijati zahvaljujući željeznici koja je povezala unutrašnjost države Sao Paulo s lukom u Santosu. Lakoća izvoza kafe omogućila je veliki ekonomski rast i grada i države. Danas je zbog velikog industrijskog razvoja u ostalim djelovima Brazil-a, Sao Paulu napustio svoju industrijsku ulogu i okrenuo se prema trgovini, tehnologiji i uslugama, u čemu se smatra najvažnijom metropolom Latinske Amerike. Od poznatih ličnosti spomenemo automobilske svjetske asove, iz Sao Paola su vozači Formule 1 Rubens Barichelo, Felipe Masa, Emerson Fitipaldi i Ajrton Sena. Najpopularniji sport u Brazilu je fudbal, a iz ovog grada su legendarni fudbaleri Rivelino i Kafu.

Sao Paolo je grad sa najvećim brojem etničkih zajednica u Brazilu, te jedan od kulturno najraznovrsnijih gradova u svijetu. Italijanska zajednica je najbrojnija u gradu i prisutna je u svim

njegovim djelovima. Procjenjuje se da više od polovine stanovnika grada ima italijansko porijeklo. Pored njih, u Sao Paulu su u većem broju prisutni i potomci portugalskih, španskih i njemačkih iseljenika, kao i jevrejska zajednica.

Među mnogobrojnim ostalim etničkim zajednicama u Sao Paolu prisutni su i iseljenici i njihovi potomci iz Crne Gore. Između ostalih tu su familije Zogović, Bigović, Vukotić, Dragović, Pavličić, Repić, Petrović, Brajović, Martinović, Žambelić...

Neki od njih su ostvarili uspješne karijere u različitim oblastima. Marko Brajović je vodeći arhitekt i jedan od najuticajnijih ljudi u Brazilu u dizajnerskim i modnim trendovima. On je i počasni konzul Crne Gore u Sao Paulu. Jorge Vukotić, čiji preci potiču sa Čeva, i Marselo Martinović porijeklom iz Herceg Novog, su uspješni brazilski biznismeni i vlasnici velikih kompanija. Rosevelt Bigović je bio dugogodišnji šef federalne policije u Braziliji... itd. Jedan od legendarnih crnogorskih



Multietnički sklad u Sao Paulu - Crnogorci u društvu Grka, Japanaca i Brazilaca

iseljenika u Sao Paolu je bio i Dragiša Pavličić. Rođen je u Danilovgradu 1915. godine, a u Brazil je stigao iz Italije nakon Drugog svjetskog rata. Bio je dugogodišnji sudski tumač i prevodioč za portugalski jezik i prva adresa za sve ljude iz Jugoslavije kojima je bila potrebna prevodilačka usluga ili pomoć. Živio je 102 godine, umro je i sahranjen u Sao Paulu.

Prestižni Fakultet za medicinu i stomatologiju u Sao Paolu nosi ime po Rimokatoličkom svecu Leopoldu Mandiću

Univerzitet Belas Artes



(Faculdade de Medicina e Odontologija São Leopoldo Mandic), koji je rođen kao Bogdan Mandić u Herceg Novom 1866. godine. Televizijski gledaoci u Brazilu imali su priliku da se upoznaju sa ljepotama Crne Gore preko kanala Record i kanala Globo koji su emitovali dvije veoma zapažene reportaže o Crnoj Gori.

U oktobru mjesecu 2018. godine u Sao Paolu je održana dvodnevna manifestacija „Dani Crne Gore u Brazilu“. Organizatori ovog izuzetnog kulturnog



Detalj sa izložbe

događaja su bili Ambasada Crne Gore u Argentini, Ministarstvo vanjskih poslova Brazila, počasni konzulat Crne Gore u Sao Paolu i institucije kulture tog grada. U sklopu manifestacije organizovan je svečani koktel za ugledne zvaničnike kojima su predstavljene turističke lokacije i kulturne znamenitosti Crne Gore, kroz dijeljenje turističkog materijala i prikaz kratkog promotivnog filma. Tom prilikom služena su tradicionalna crnogorska pića. Na fakultetu za međunarodne odnose Univerziteta Belas Artes održano je predavanje o crnogorskoj kulturi, perspektivi odnosa sa Brazilom i istorijskim činjenicama o iseljavanju Crnogoraca u zemlje Latinske Amerike. Govorili su Rubens Barbosa nekadašnji ambasador Brazila u Sjedinjenim Američkim Državama i Francuskoj, Gordan Stojović ambasador Crne Gore u Argentini

i Marko Brajović počasni konzul Crne Gore u Sao Paolu.

U galeriji Belas Artes upriličena je izložba „Kulturne niti“. Na izložbi, koja je predstavljala centralni dio manifestacije, izloženi su umjetnički radovi posvećeni crnogorskoj narodnoj nošnji. Posjetioci su mogli vidjeti radove brazilske umjetnice Žuliane Russo na koju je Crna Gora ostavila poseban utisak nakon što je posjetila u sklopu projekta fondacije „Lubarda“, kao i radove Silvane Marković iz Buenos Airesa čija djela su inspirisana narodnim nošnjama iz Boke Kotorske. Svoje radove nadahnute crnogorskim vezom predstavila je i autorka ovog teksta modna kreatorka Milka Dragović. Tom prilikom izložena je i kolekcija starih ukraša i narodnih nošnji od kojih neki djelovi potiču iz 1880. godine.

Le Tre Sorelle de Prcanj, Baía de Kotor - Montenegro

Conta a lenda que três irmãs viviam neste palácio - Bianca, Rose e Nera. As irmãs eram conhecidas por sua beleza e bondade em toda a Baía de Boka. Eram de uma família nobre de Kotor. Infelizmente, as três estavam apaixonadas pelo mesmo jovem - Jerko Novjaneš. Jerko era um marinheiro de Herceg-Novi e de natureza volátil. Ele não podia decidir qual das irmãs ele gostava mais e resolveu embarcar em uma longa viagem para pensar. Uma das irmãs, que estava esperando sua volta, se tornaria sua esposa. As irmãs prometeram esperar sua volta. Passaram os anos e as irmãs mantiveram sua promessa e aguardaram. Sentadas em seus quartos, elas espiavam pelas janelas e ficavam com seus olhares perdidos no mar, a espera do seu amado. O tempo passava, elas continuavam esperando e esperando. Quando a irmã maior faleceu, as duas restantes, cobriram sua morte sem chegar a ver seu marinheiro e a terceira irmã também esse janelas. Já sozinha, a terceira irmã também com lágrimas nos olhos, continuava a esperar e mantinha fixos seus olhos, olhando através das janelas. Ao falecer não havia ninguém que cobrisse sua janela e assim permaneceu aberta até hoje. Indo se perdera para sempre. E em Prcanj ainda se conserva o palácio com as janelas fechadas. Palácio "Le Tre Sorelle" data do século XV e é um dos poucos monumentos da arquitetura do estilo gótico na Baía de Kotor.

CRNOGORCI U AUSTRALIJI

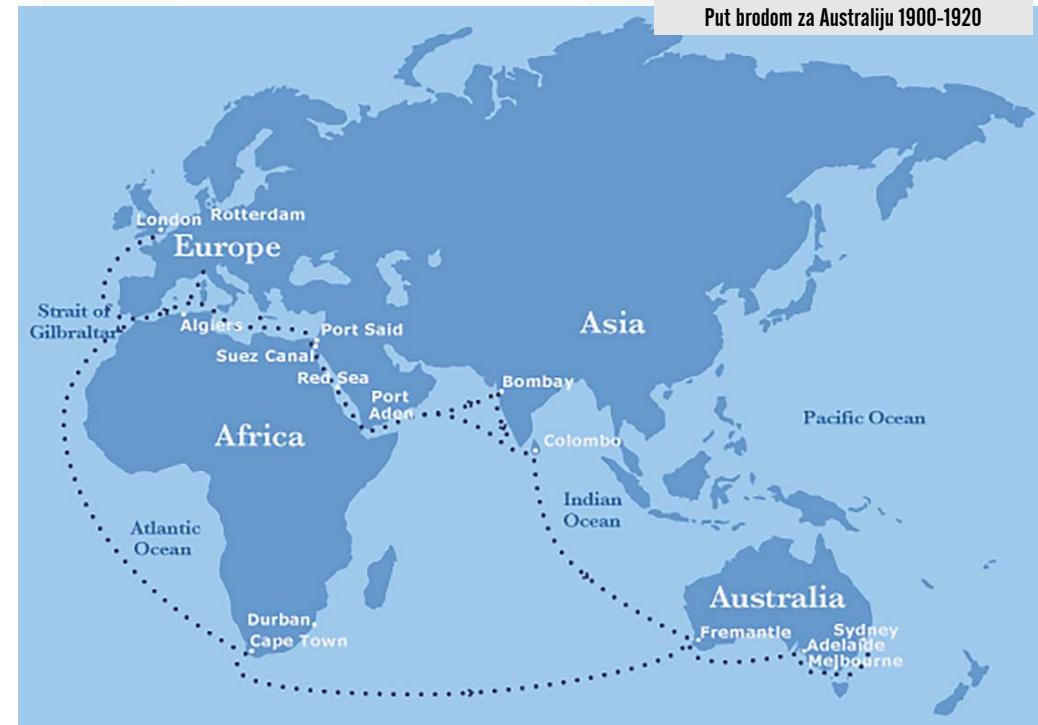
Mihailo Mandić (1951), rođen je u Jastrebu, opština Danilovgrad. Osnovnu i srednju školu završio je u Titogradu. Diplomirao na Elektrotehničkom fakultetu u Sarajevu. Od 1995. godine živi i radi u Sidneju. Osnivač je i predsednik udruženja *Crnogorska etnička zajednica Australije*. Više od dvije decenije aktivno učestvuje na povezivanju crnogorske dijasporе širom svijeta, bio je član organizacionog odbora Prvog kongresa crnogorskih iseljenika koji je održan u Njujorku 1999. godine.



Pisati o Crnogorcima u Australiji je pravi mali izazov. Australija je ogroman kontinent i vrlo je teško istražiti i organizovati crnogorske iseljenike, a jedan od razloga leži i u tome što nikada nije postojala bliska veza matice sa iseljeništvom. Jugoslo-

venske diplomate koje su dolazile u Australiju su se, uglavnom, plašile povezivanja sa crnogorskim dijasporom kako im se ne bi zamjerila pristrasnost i dovela u pitanje lojalnost sistemu. Tako je izostala važna spona sa maticom pa i nije za čuđenje što je veoma

Put brodom za Australiju 1900-1920





teško doći do podataka o životu i radu crnogorskih iseljenika u Australiji.

Prvi iseljenik iz Crne Gore, kojemu je zabilježeno ime, stigao je u Australiju 1885. godine i zvao se Kosta Celovic (Čelović ili Čelović), a prva emigracija koja se bilježi u Australiji vezana je za 1884. godinu. Crnogorci koji su se skrasili na ovom kontinentu u kasnom devetnaestom vijeku dolaze iz dijela okupiranog od strane Austrije (Paštrovići i Boka Kotorska) i bili su statistički zabilježeni kao Austrijanci.

Interesantan podatak, koji je autor ovog teksta našao „kopajući“ po austral-

skim bibliotekama, a u kojem se помиње naš iseljenik, datira iz 1934. godine, a radi se o pogibiji jednog Crnogorca. Te godine, 26. januara (Australia Day) u nemirima koji su izbili u Zapadnoj Australiji u rudarskom gradiću Kalgoorlie ubijen je, kako štampa navodi, i jedan Crnogorac. Ne zna mu se ime, kao ni mnozini koji su svoje živote ostavili nasejavajući ovaj veliki kontinent.

Iseljenici sa balkanskih prostora se u Australiji od 1921. godine prepoznaju i evidentiraju kao Jugosloveni. Na osnovi podataka sakupljenih u Iseljeničkom Komesarijatu (Migration Commission) u Zagrebu vidljivo je da između 1919. i 1941. godine oko 15.000 ljudi potiče iz Jugoslavije, od čega se neznatan procenat odnosi na Crnu Goru. Oni su načinili zaposlenje na šećernim poljima u Queensland (Innisfail), u drvnoj industriji, u rudnicima (Broken Hill) ili na farmama. Bio je to naporan rad, od zore do kasnih noćnih sati i često se radilo za



Članovi Crnogorske etničke zajednice Australije sa ministrom multikulture Rejom Williamsom (Ray Williams)

„suvo“ preživljavanje, ali drugoga izlaza nije bilo. U samom početku većina naših zemljaka bila je izvrgnuta raznim prevarama i podvalama i nije mali broj onih koji za svoj rad nijesu dobijali ni minimalnu nadnicu. Takva situacija upućivala ih je jedne na druge, da se pomažu i organizuju i tada počinju da se formiraju i prva zajednička udruženja. Tako je Srpsko-Crnogorski Crveni krst, osnovan u Boulder u Zapadnoj Australiji 1912. godine i bio je jedan od prva dva južnoslovenska udruženja formiranih u Australiji, dok su ostali pripadali Hrvatima.

U Broken Hill Crnogorci 1934. godine aktivno učestvuju u osnivanju Saveza jugoslovenskih iseljenika Australije (The Association of Yugoslav Immigrants) i u Centralni Patronat Jugoslavije (Central Yugoslav Assistance), koji je pomagao one koji su bili u nemilosti od strane jugoslovenskog režima, a tokom Drugog svjetskog rata pomagali su u sanitetskom materijalu oslobođilački pokret Jugoslavije. Ova akcija je bila koordinirana od strane Centralnog odbora za

pomoć Jugoslaviji (the Council for Aid to Yugoslavia), koji je bio stacioniran u Sidneju.

Ekonomске prilike u Crnoj Gori prije Drugog svjetskog rata bile su veoma teške. Seljačko stanovništvo sa članovima svojih porodica nije moglo naći dovoljno sredstava za preživljavanje, pogotovo u dinarskom regionu. Crna Gora je imala dvije luke (Bar i Kotor) sa malim trgovinskim centrima (Podgorica i Nikšić), i stanje ekonomije obeshrabrilovalo je mnoge od njenih stanovnika da svoje radne potrebe zadovolje u takvoj Crnoj Gori. Ne treba izgubiti iz vida i tešku političku situaciju kojom je režim Karađorđevića vršio torturu nad stanovnicima koji pripadaju crnogorskoj nacionalnosti prisiljavajući ih da bježe od zavičaja u nadi da će naći život dostojan čovjeka.

Poslije Drugog svjetskog rata rata većina od Crnogoraca koji su bili ratni zarobljenici u Italiji i Njemačkoj, motivisani potragom za materijalnim dobrima, a vođeni političkim interesima i uslijed

uticaja anti-komunističke propagande, emigriraju većim dijelom u SAD i Kanadu, a kasnije u manjem broju u Australiju i Novi Zeland. Tada se osnivaju jaka, čisto nacionalistička udruženja, naročito srpskog i hrvatskog profila. Osećala se izuzetna podjela i mržnja spram udruženja koja su nosila jugoslovensko obilježe. Uticaj takvog stanja je i danas prisutan, mada se mora reći da je umnogome izgubio oštrinu. Druga i treća generacija iseljenika okrenuta je više australijskom načinu života i njenoj kulturi pa se djelovanje mlađih na tome planu može posmatrati jedino kao dio nametnutog folklornog nasljeđa.

Sedamdesetih godina prošlog vijeka u Jugoslaviji ponovo počinje da raste stope nezaposlenosti, oseća se ekonomska nesigurnost što dovodi do povećanja emigracije i iz Crne Gore. Taj talas iseljenika predstavljali su većinom zanatlije koji su za relativno kratko vrijeme, uz naporan rad, rješili svoje životne probleme. Naseljavali su se na periferijama velikih gradova đe su ih sačekivali „stari“ doseljenici i uvlačili u svoja pravila ekonomskog i političkog ponašanja. Na toj periferiji su i danas ostali.

Nakon ratnih strahota 90-tih godina prošlog vijeka nastalo je veliko rasulo i prestrojavanje. Svi su formirali svoje zajednice, jedino su se Crnogorci izgubili i u vremenu i u prostoru. Nesposobni i nedovoljno hrabri da se suprotstave na jezdi izvornog primitivizma, ostajali su u tom kolu svjesno igrajući igru lažne ljubavi. Postojala su dva udruženja sa obveznim i prepoznatljivim imenom „Njegoš“ koja su u sebi, osim naziva, imala malo veze sa Crnom Gorom, izuzimajući period jugoslovenskog zajedništva.

U takvom ambijentu, đe je žarila i palila SBS radio-stanica na srpskom jeziku, zajedno sa anticrnogorskim listovima *Vesti i Svetski srpski glas*, 1996. godine

rođena je organizacija sa imenom *Crnogorska etnička zajednica Australije*. Tu ideju podržali su i rijetki naši zemljaci koji su sa oduševljenjem prihvatili njeno osnivanje. Bila je to težnja da ukažemo na istorijsku činjenicu o našoj nacionalnoj samosvijesti. Pokušaj da dignemo glas protiv žestokog procesa asimilacije i nipodaštavanja svega crnogorskog. Glas protiv unižavanja Crne Gore. Registraciju naše zajednice sva sredstva srpskih medija dočekali su izrazito neprijateljski. Proglašeni smo ustašama, katoličkim plaćenicima, crnolatinama i prozelitima. Nijesu se birala sredstva i načini da se diskreditujemo. Smjenjivali su se srpski radio program, *Vesti, Svetski srpski glas*, ali su zaboravili na činjenicu da sadašnja generacija zna i da napiše pismo na engleskom jeziku i da to pismo pošalje na adresu koje nešto znaće. Tako smo i reagovali i kao rezultat našeg angažovanja možemo reći da je srpski radio program sveden na jednu izuzetno podnošljivu mjeru, barem što se tiče odnosa prema Crnoj Gori i po pitanju Crnogoraca. Odstranjeni su glasnogovornici velikosrpstva i to po kratkom postupku. Nastojanjima da se minimizira značaj crnogorske zajednice i načinu na koji to čine dajući reklamu podobnim „Crnogorcima“, mi smo se suprotstavili našim web-sajtom (www.montenegro.org.au) koji je postao jedan od vodećih sajtova crnogorske dijaspore u svijetu.

Blagoslovom poglavara Crnogorske pravoslavne crkve, arhiepiskopa Cetinskog i Mitropolita Crnogorskog Mihaila, 2008. godine registrovana je i prva Crkvenoškolska opština Crnogorske pravoslavne crkve u Australiji.

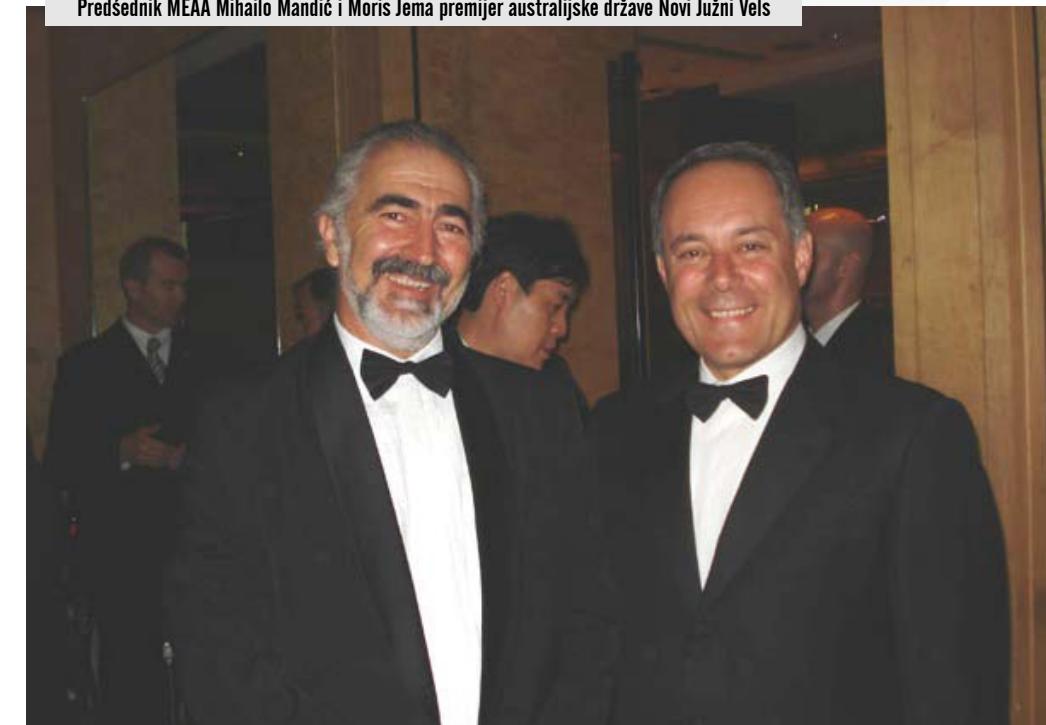
U Australiji do nedavno nijesu postojali zvanični statistički podaci izdvojenih jugoslovenskih nacionalnosti sem brojčano jezičko porijeklo iz 1976. godine (koje se smatra dosta nepouzdanim) kao

i podaci iz popisa sprovedenog 1986. godine. Promjene na tu temu nastaju, zahvaljujući upornom angažovanju *Crnogorske etničke zajednice Australije* da se u statističke rubrike omogući i Crnogorcima da se tako i nacionalno izjasne i da se kao takvi i zvanično tretiraju u rezultatima Popisa. Zahvaljujući tome, prema podacima Biroa za statistiku, 2001. godine u Australiji je evidentirano da živi 766 osoba koji se nacionalno izjašnjavaju kao Crnogorci. Od tog broja, 254 je u Novom Južnom Velsu (229 Sidney), 231 u Viktoriji (216 Melburn), 139 u Zapadnoj Australiji (127 Pert), 75 u Kvinslendu (65 Brizbejn) i 67 sveukupno u Južnoj Australiji, Severnoj Teritoriji i Kanberi! Ovome broju može se dodati i jedan veći broj onih iseljenika iz Crne Gore druge nacionalnosti (Srba, Hrvata, Albanaca, Bošnjaka i ostalih) pa se može reći, po našoj slobodnoj procjeni, da u Australiji živi nekoliko hiljada iseljenika iz Crne Gore.

Na popisu 2007. godine broj Crnogoraca se povećao na 1.171, a 2011. godine taj broj se dodatno uvećao i po popisu iz te godine u Australiji živi 1.554 nacionalno izjašnjениh Crnogoraca. Prema najnovijim podacima sa popisa održanog u avgustu 2016. godine ukupan broj Crnogorki i Crnogoraca u Australiji je 2.296 što je znatno više u odnosu na sve prijedohodne evidencije. Bez upornog i principijelnog angažovanja *Crnogorske etničke zajednice Australije* statistički Crnogorci bi još uvijek bili dio srpske zajednice!

Da je naša organizacija imala, i da ima, samo malo više razumijevanja i pomoći od strane matične države Crne Gore mogli smo i možemo uraditi daleko više. Ali, možda je ovako i bolje, jer su nam institucije sistema vlasti često puta, na žalost, svojim angažovanjem i neozbiljnim pristupom više odmagali nego pomagali.

Predsednik MEAA Mihailo Mandić i Moris Jema premijer australijske države Novi Južni Vels



MIODRAG ILIČKOVIĆ

ISELJENIŠTVO U PROCIJEPU IZMEĐU NOVE I STARE DOMOVINE

Miodrag Iličković (1939), jugoslovenski karijerni diplomata rođen je u Brčelima u Crmnici. Obrazovao se na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Univerzitetu u Hamburgu izučavajući modernu istoriju i politiku, te na Institutu za međunarodno pravo Max Plank. Proveo je preko dvadeset godina u Ministarstvu inostranih poslova i diplomatsko konzularnim misijama po svjetskim metropolama. Raspad SFR Jugoslavije i početak krvavih balkanskih sukoba zatekao ga je na diplomatskoj dužnosti u Australiji. Nije želio pružiti lojalnost režimu Slobodana Miloševića, za tražio je politički azil a kasnije postao australijski građanin. Iskustva sa financijskog tržista rezimirao je u knjizi *Milioner - Kako funkcioniše financijsko tržiste*.



Tokom čitavog poslijeratnog perioda jugoslovensko iseljeništvo živjelo je u procjepu između svoje nove i stare domovine. Jugoslovenski patriotizam mjerio se podrškom postojećoj vlasti, samoupravnom sistemu i politici Saveza komunista, dok je položaj u novoj domovini zavisio od distanciranja od te iste vlasti i spremnosti da se protiv nje angažuje. Prema podacima koji su cirkulisali u zvaničnim dokumentima SSIP-a i statistikama republičkih matica iseljenika, u Australiji je pred kraj osamdesetih godina živjelo oko 350.000 iseljenika iz Jugoslavije, od čega oko 150.000 iz Hrvatske, 120.000 Makedonaca, 70.000 doseljenika iz Srbije i desetak hiljada iz Slovenije. Iseljenici iz Crne Gore statistički se ne spominju. O broju iseljenika nije postojala tačna statistika, a brojke koje smo naveli nijesu se poklapale sa australijskom računicom.

Sredinom devetnaestog vijeka u Australiju su počela doseljavanja sa teritorije koju je kasnije obuhvatala Jugoslavija. Pošto se na istoj teritoriji smjenjivalo nekoliko država, nije bilo lako doći do pouzdanih podataka. Našli smo dokaze da su doseljavanja iz Hrvatske počela već 1856. godine. Prema podacima do kojih je došla porodica Petrović (Branka Petrović je poznata beogradска glumica), njihovi preci su se upravo te godine doselili iz regionala hrvatskog primorja u tadašnjoj Austrougarskoj. Iseljenici sa teritorije Crne Gore počeli su da se doseljavaju oko 1875. godine, nekoliko godina nakon prvih Maltežana. Naši preci su došli u Australiju početkom dvadesetog vijeka, međutim, početkom Balkanskih ratova 1912. godine vratili su se zajedno sa većinom crnogorskih iseljenika da bi se pridružili crnogorskoj vojsci.



Dolazak iseljenika iz Europe

Većina crnogorskih iseljenika bila je u to vrijeme „na privremenom radu“ i tek što bi zaradili dovoljno novca za odrijeđenu svrhu, vraćali su se kućama. Obično je bila u pitanju kupovina zemlje ili kuće u nekoj od „varoši“, najčešće Baru ili Cetinju, ili „školovanje đece“. Za školovanje đece obično je kupovana i kuća. Oni koji su „bačili krš iz sebe“ – uglavnom su bili bez porodice. Školovanje đece bio je za mnoge jedan od glavnih razloga odlaska na rad u prekomorske zemlje. Čitava porodica bila je usmjerena prema svojim potomcima i njihovom uspjehu. Obrazovanje je bio najbrži način da se izđe iz bijede i siromaštva. Crnogorci su „oduvijek“ bili u kontaktu sa svijetom, najčešće preko trgovinskih i drugih veza sa primorjem ili Albanijom, tako da se razvio respekt prema nauci i učenim ljudima.

Masovnije doseljevanje u Australiju nastalo je između dva rata i to iz južnih djelova Crne Gore, regionala Boke, Paštrovića i Crmnice. U tom periodu masovnije su se doseljavali i Hrvati sa dalmatinskih otoka i „kopna“. Te grupe iseljenika svrstavane su u „staro iseljeništvo“ za razliku od „novog“ koje je počelo da dolazi nakon Drugog svjetskog rata. To je uglavnom sprovedeno kroz šemu Međunarodne organizacije za izbjeglice. Iseljavanja iz Srbije i Makedonije novijeg su datuma.

Iseljenici iz „južnih krajeva“, bilo Dalmacije ili Crne Gore, obično su se naseljavali u priobalnom području tražeći prirodnu okolinu i klimu na koju su navikli. Sličan mentalitet, hrana i običaji, međusobno su ih povezivali u novoj zemlji. Pošto je većina bila zemljoradničkog porijekla, primarna namjera bila je da se čim prije dođe do zemlje i sto-



Jugoslavenski iseljenici na aerodromu u Esendonu, 1962.

ke. To je Australiji tada bilo potrebno s obzirom na to da industrija nije bila razvijena. Veliki infrastrukturni projekti postavljeni su tek nakon Drugog svjetskog rata, pred kraj četrdesetih godina. Dosedjenici iz skih podučja bili su obrazovani. Oni su tražili zapošljavanja u svojim zanatima po gradovima. Inače, nivo obrazovanja „starog“ iseljeništva bio je nizak. Dobar dio iseljenika bio je čak i nepismen. Sadašnje generacije dosedjenika su obrazovane, ali ipak nijesu uspjeli dostići ekonomski nivo „starog“ iseljeništva. Interesantno je pogledati kako struktura izgleda danas. Potomci seljaka iz dalmatin-skog zaleda ili sa otoka koji su nastavili da „obrađuju zemlju“, danas spadaju među najbogatije Australijance.

Crnogorci su kupovali zemlju u daleko atraktivnijim djelovima, pored morske obale, ali se tu nijesu zadržavali. Kako

smo vidjeli, cilj nije bio opstanak, već povratak domovima. Pregledom katastarskih knjiga mogli smo zaključiti da su često bili u pitanju i drugi razlozi. Pošto je zemljište u tim djelovima počelo da privlači pažnju anglosaksonskih dosedjenika, Crnogorci su se našli pod raznim pritiscima, najčešće spekulanta. Oni su zbog nepoznavanja jezika i propisa upadali u razne kombinacije koje su postavljale banke, advokati i drugi, te su na kraju morali da prodaju svoju imovinu.

„Stari iseljenici“ i njihovi potomci oduvijek su bili vezani za „stari kraj“ i još prije Drugog svjetskog rata predstavljali jezgro podrške Jugoslaviji i kasnije Narodnooslobodilačkoj borbi. Većina se priključila australijskim jedinicama koje su se borile u regionu Pacifika, ali i Evropi. Od završetka rata, dosedjavanjem ustanja i četnika, predstavljali su otpor uti-

cajima i pritiscima. Njihova udruženja i klubovi bili su glavna meta napada. Našli su se i pod udarom australijskih obaveštajnih i policijskih službi zbog podrške „komunističkoj Jugoslaviji“.

Ekonomski uspjesi „starog“ iseljeništva

Pitanje koje na prvi pogled može da zaintrigira jeste: kako su polupismeni iseljenici te prve generacije iseljenika mogli da postignu ekonomski uspjeh. Generacije iseljenika koje su masovnije počele da se doseljavaju sedamdesetih godina nijesu mogle da se sa njima mijere iako su bile obrazovanje i dolazile iz jedne modernije sredine. Osnova za sticanje značajnog bogatstva nije bilo samo oslanjanje na zemlju i njenu valorizaciju. Ima primjera da su „polupismeni iseljenici“ zarađivali kapital obavljajući veoma „sofisticirane“ transakcije na finansijskom tržištu ili kroz međunarodnu trgovinu.

Danas znamo da se dobar dio svjetskih milionera obogatio ne tako što su završili visoke škole i bili obrazovani, već su shvatili „lekcije“ koje su im bile potrebne za uspjeh. Većina današnjih bogatih Australijanaca sa kapitalom od preko trista miliona nije školski obrazovana. Jedan od australijskih premijera (Pol Kiting) završio je samo osnovnu školu. Znači da ipak važi pouka o tome da uvijek postoji kraći put – samo ga treba pronaći.

Novije generacije često su dolazile sa diplomama neke škole, sa određenim iskustvom „upravljanja“ novcem. Donijeli su „od kuće“ navike i parametre koji nijesu bili kompatibilni sa uslovima u novoj sredini. Dolazili su iz države sa sasvim različitim sistemom i filozofskim pogledima i u suprotnosti sa vrijednostima na kojima počiva društvo zemalja Novog Sveteta. Čak se



Emigrantski san - pasoš Australije

ni danas kod izvjesnog broja iseljenika, bez obzira na nacionalnost, nije izgubio mentalitet oslanjanja „na državu“, insistiranje na nekim „pravima“ ili traženja rupa u zakonima.

Kada su prve generacije iseljenika došle u Novi Svet iz sredina de nijesu postojale razvijene institucije države, nijesu im bili strani uslovi života koji su zatekli, jer i kod kuće svako je brinuo i bio odgovoran za sebe i svoj uspjeh ili neuspjeh, samo uz vlastiti rad, bez podrške države. U državama Novog Sveteta vlade su brinule da se osiguraju ekonomski i politički uslovi koji svakom daju iste šanse, u trci „ka vrhu“ od minimalne zarade do milionera. Maximizirane su lične slobode, a minimizirana vladina intervencija. Ove prednosti oni su znali da iskoriste.

Pri svemu tome ne treba zaboraviti da je „novo iseljeništvo“ zateklo situaciju u Australiji do te mjere ispolitiziranu i ideološki obojenu prema iseljenicima iz „komunističkih zemalja“ da je i to bila jedna od ozbiljnih prepreka kod preduzetništva ili uključenja u politiku. Za svaki ozbiljniji društveni pomak trebalo se politički legitimisati.

Staro iseljeništvo nije imalo takvih problema, jedino se moglo osloniti na tradiciju poštovanja vrijednosti naučenih u porodici. Mnogi su prvi put dolazili u kontakt sa novcem. Tako su bili prioruđeni da što brže shvate njegovu vrijednost, da se integriru i prihvate novu sredinu. Dobro su upamtili odakle dolaze, šta su ostavili iza sebe, i od početka krenuli odlučno sa ambicijama. Jedino što im je preostajalo tako neobrazovanim i bez predrasuda bila je otvorenost prema novoj okolini, posmatranje, upoređivanje, upornost i inventivnost koju su naslijedili, jer su ih uslovi života u starom kraju na to primoravali. Sa takvim kvalitetima bili su u prednosti da ugrabe dobre poslovne prilike. Tu je bio i odnos prema novcu kojim raspolažu prvi put. Bili su prioruđeni da nauče prvu lekciju – da je važnije kako će se odnositi prema novcu, nego to koliko ga imaju.

Crnogorci iz Australije na Lovćenu



Poznati biznismen i milioner Frank Bakarić smatra da je njegovoj generaciji mnogo pomogao odnos prema radu. Oni koji su došli poslije rata željeli su da se po svaku cijenu „obogate preko noći“. Govorio je: „Mi nijesmo išli da se obogatimo preko noći - ali jesmo da se obogatimo. Zato nijesmo birali poslove“.

Iseljeništvo kao faktor u australijskom društvu

Doseljenici su najčešće ponosni na svoju novu domovinu, ali istovremeno osećaju i izvjesnu inferiornost, za što većinom nema razloga. Ali zbog tog osećaja oni nastoje da dokažu za šta su sve sposobni. Slični osećaji u mnogome utiču i na odnos prema zemlji porijekla. Iseljeništvo sa teritorije Jugoslavije bilo je u Australiji treće po brojnosti, odmah nakon Grka i Italijana. Njihov uticaj i uloga u lokalnoj sredini ni izdaleka nije

približan onome koji su postigli Grci ili Italijani ili neke druge malobrojne etničke zajednice. Iako grčki ili italijanski seljaci nijesu bili iznad obrazovnog nivoa onih sa područja Jugoslavije, oni su donijeli drugačije civilizacijsko nasljeđe. Njihov uspjeh baziran je na snažnoj motivaciji koja ima svoje korištene u hiljadugodišnjoj tradiciji odnosa prema radu, respektovanju znanja, porodičnoj povezanosti, homogenosti zajednice, pasioniranosti prema novcu i materijalnom uspjehu, prestižu u društvu, poštovanju vlasti. To su neki od elemenata etike ovih naroda koji postoje hiljadama godina.

U ovoj kategoriji etničkih zajednica mogu se ubrojiti i „jugoslovenski iseljenici“ sa teritorija bivših imperija Rima, Venecije i Austro Ugarske. Jer imperija je red i poredak kultura civilizacija. Vjekovima to je „ušlo u krv“, tako da kada su došli u Novi Svijet našli su civilizacijske vrijednosti koje im nijesu bile strane. Za razliku od ostalih lakše su se uklopili i postali dio lokalnog društva, političari, zastvenici, biznismeni, umjetnici. Teško je govoriti o jugoslovenskom iseljeništvu kao cjelini. I tu je pravljena politička greška. Oni van ovog prostora donijeli su drugi mentalitet koji su naslijedili. Živjeći na prostorima где nije vladao red i poredak, već uglavnom haos где su poštovane druge društvene vrijednosti. Čak se ni danas kod izvjesnog broja iseljenika, nije izgubio takav mentalitet. Puno je njih koji su od prvog dana počeli da „žongliraju“ kako da žive, a da ne rade, da bi ostali na državnim donacijama, ili su se „kriminalno organizovali“.

Jugoslovensko iseljeništvo predstavlja lo je, a uglavnom je tako i ostalo, „važnu biračku bazu“ lokalnih političara, ali nikad nije postalo značajni politički faktor za sebe ili imalo veći civilizacijski uticaj, da su obogatili australijsko

društvo bilo kroz umjetnost, kulturu, nauku, ekonomiju... Nijesu se pokazali mnogo inventivni ni u oblasti kulinarstva где su mnoge nacije ostvarile značajan prodor namećući time svoj „way of life“. Iseljenici su se u klubovima iscrpljivali pitanjima „jugoslovenske politike“ zanemarujući mogućnosti koje su se otvarale kroz uključenje u lokalne društveno-političke aktivnosti ili preduzetništvo. Zbog podrške i angažovanja na linijama politike „komunističke Jugoslavije“ samo su došli pod udar raznih službi i podozrenja lokalne sredine. Mali broj „pozitivnih iseljenika“ bio je partijski organizovan i to uglavnom kroz Laburističku partiju koja je više od dvije decenije bila van vlasti.

Nasuprot ovome, pripadnici neprijateljske emigracije sa teritorije Jugoslavije od samog početka su počeli da stvaraju pozicije unutar australijskog društva, da bi postepeno postali uticajni faktor. Uspjevali su da u političku platformu konzervativne Liberalne partie infiltriraju i neke od svojih programskih ciljeva. Tako su mogli da organizovano utiču na australijsku politiku.

Broj doseljenika sa teritorije Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata rastao je sve do sedamdesetih godina kada je australijska privreda zapala u recesiju tako da je Vlada skoro sasvim zaustavila useljavanje. Nekoliko godina kasnije opet su se pojavile potrebe za novom radnom snagom. Kvalifikaciona struktura doseljenika, ako se računaju diplome koje su stečene u Jugoslaviji, nije imala posebnu vrijednost, pa su se i „kvalifikovani“ i nekvalifikovani radnici našli na poslovima koji su nuđeni. Obično su to bili građevinski projekti, putevi, fabrike i slično. Pošto se australijska privreda naglo razvijala, osetila se potreba za manufakturnim radnicima.

Iseljenici su u tom periodu često dolazili u grupama, iz istog mesta i po dolasku su obično nastojali da ostanu zajedno. Najčešće su gravitirali prema lokacijama u kojima je već bilo iseljenika određene nacije, pa je to važilo i kada su u pitanju bili četnici ili ustaše. Više je bila u pitanju jezička i druge potrebe nego političke simpatije. Postepeno su pojedini kvartovi Sidneja i drugih velikih gradova počeli da dobijaju etničke karakteristike. U jednoj ulici Sidneja bilo je četrdeset restorana i kafana koje su osamdesetih godina držali iseljenici iz Jugoslavije. Kasnije su ih potisnuli Grci i iseljenici iz jugoistočne Azije.

Iseljenici su počeli da se društveno organizuju i formiraju iseljenička društva na jugoslovenskoj osnovi, nacionalnoj ili sportskoj. Ta društva su bila pozitivno orijentisana, davala podršku Jugoslaviji i bila usko povezana sa konzulatima ili ambasadom. Ustanovljenjem Ministarstva multikulture na nivou Australije, institucionalizovana je politika prema iseljenicima. Stvoren su uslovi za učenje jezika, osnovani TV i radio programi, njegovan foklor, favorizovano udruživanje itd.



Melburn

Iseljeništvo je od dolaska izloženo najrazličitijim uticajima nove sredine i društveno-političkog poretku nove domovine uključujući pritiske i prijetnje neprijateljske emigracije. Oni su, u osnovi, sačuvali patriotsko držanje prema svojoj zemlji. Kod nekih nacionalnih struktura iseljeništva u lokalnim okvirima, neprijateljska emigracija i domaći faktori uspjeli su da ih pasiviziraju kao činioča pozitivnog odnosa prema zemlji, ali nije su uspjeli da ove ljude značajnije uključe u svoje organizacije i angažuju u neprijateljskim aktivnostima. Iseljeništvo je masovnije manifestovalo svoj pozitivni stav prema Jugoslaviji solidarnošću i podrškom povodom prirodnih katastrofa i prilikom aktuelizovanja pitanja od vitalnog značaja – naročito kada je usurpirana jugoslovenska državna nezavisnost i međunarodni položaj. Tako su „novi iseljenici“ slijedili najbolje tradicije „stare“ generacije iz dva svjetska rata, Dobrovoljačke brigade u Prvom i podrške NOB-u u Drugom svjetskom ratu.

Politika multikulture podrazumijevala je okupljanje na nacionalnoj, a ne na državnoj osnovi. Na tom principu organizovani su radio-programi, škole jezi-

ka itd. Emisije državnog radija na srpsko-hrvatskom jeziku razdvojene su na hrvatski i srpski program da bi se uđovjilo specifičnostima jedne i druge zajednice. Međutim, to se nije sasvim uklapalo u koncept jugoslovenstva koji su zagovarale političke strukture iz zemlje, a možda i još upornije, ne baš mali broj iseljenika raznih nacionalnosti.

Iseljenički klubovi su održavali tjesne veze sa maticama iseljenika u jugoslovenskim republikama i bili pod njihovim uticajem. Manifestacije i djelovanje klubova bilo je najviše u funkciji jugoslovenske politike, pa su i aktivnosti „morale biti“ na linijama bratstva i jedinstva. Nije bilo izvještaja sa neke iseljeničke manifestacije bez konstatacije o tome da li je bilo „nacionalističkih ispada“, da li je isticana makedonska, hrvatska ili srpska nacionalna zastava, koje su se pjesme pjevale itd. Klubovi sa „jugo“ u svom imenu, osiguravali su pozitivnu kvalifikaciju i podršku DKP. Odrednice „hrvatski“, „srpski“ ili „makedonski“ izazivale su podozrenje.

Ako je prvi interes diplomatsko-konzularnih predstavništava bio da se onemogući da se iz redova iseljeništva regrutuju osobe za neprijateljski rad i tako neprijateljska emigracija liši podmlatka, onda insistiranje na dosljednosti principima politike koja je važila u zemlji nije bio najbolji put. Sprovođenje inicijative da se svi iseljenici strpaju u isti „koš“, kakav je bio slučaj sa pokušajem organizovanja Jugoslovenskog centra u etničkim zajednicama, prouzrokovali su podozrenje. Generalni konzul u Sidneju Petar Boškovski odmah je to uvidio, ali je bio proglašen „makedonskim nacionalistom“ koji je „protiv bratstva i jedinstva“ i trebalo je da bude vraćen u zemlju.

Kada su u pitanju Hrvati, najrasprostranjenije je bilo shvatanje da su iseljenici koji se identifikuju „hrvatskim

bojama“ – nacionalisti i separatisti. Drugo, ništa manje ono, bilo je shvatanje da Srbi podržavaju Jugoslaviju, ali je malo bilo riječi o tome - kakvu. Isto tako i Makedonci su mogli lako steći kvalifikaciju „ekstremnog nacionaliste“. To je zavisilo od pjesme koja se pjevala na zabavama ili od toga da li je neko učestvovao u ilindenskoj povorci de bi se našla i parola „Makedonija na Makedonite“. Takvi prilazi su samo politizovali iseljeništvo na negativnoj osnovi i stvarali antagonizam.

Uloga iseljenika u uslovima 21. vijeka

Razvoj tehnologije s kraja osamdesetih godina praktično je sveo svijet na „globalno selo“, tako da više nije od velikog značaja podatak o tome de žive. Stvoreni su uslovi da se možete aktivno uključiti u politički, privredni ili kulturni život zemlje iz koje potičete bez obzira na to de se nalazite. Avionske kompanije značajno su pojeftinile cijene transporta, pa nije problem da se iz Australije dođe bilo de u Evropu. Da i ne govorno o internetskim vezama. U Sidneju se uz jutarnju kafu čita evropska dnevna štampa. Zahvaljujući deregulaciji u međunarodnim finansijama novac može da se povoljno i brzo pošalje – ne treba čekati da neko putuje u „stari kraj“ da bi „ponio pare u džepu“. Iseljenici godišnje doznaće preko sto milijardi dolara na račune u zemljama odakle potiču. Koliko od te sume ide prema Crnoj Gori nije nam poznato. Generalno, doznaće koje pristižu u zemlje u razvoju daleko su veće od zvanične međunarodne pomoći. Turska ima četiri puta veći prihod od strane svojih iseljenika, nego od stranih investicija! Na primjer, doznaće dijasporre Nikaragve iz USA čine 24% bruto nacionalnog dohotka zemlje. Procenat za Maroko iznosi 6,5 %!

Trgovina je najčešći oblik ekonomskog povezivanja sa zemljom porijekla i ima

značajan udio u međunarodnoj razmjeni uopšte. Prema pisanju lista *Journal of Economical Literature*, povećanje broja imigranata u SAD za 10 %, donosi povećanje eksporta prema zemljama njihovog porijekla za 4,7 %, dok je import skoro duplo veći i iznosi 8,3 %!

Danas u svijetu živi veliki broj iseljenika koji su postali uspješni investitori u zemljama iz kojih potiču. Dobar primjer je Hrvatska. Ne moraju to uvijek biti veliki projekti. Ne samo da kroz ove investicije iseljenici značajno doprinose uvećavanju nacionalnog bogatstva zemlje iz koje potiču, oni donose sa sobom i preduzetništvo, svoje znanje i iskustvo, poslovni mentalitet i uticu na promjenu lokalnog ambijenta. Trend je u svijetu da se sve više iseljenika, naročito stručnjaka iz oblasti neke od novih tehnologija, vraća u svoju zemlju i osniva vlastiti biznis. Umjesto dosadašnjeg „odliva mozgova“, govori se o „brain circulation“, to jest dvosmjernoj „cirkulaciji“ kvalifikovanih stručnjaka između tehnološki visokorazvijene zemlje u kojoj žive – ka zemlji u razvoju iz koje potiču i de osnivaju biznis.



Perth

JULKA PEJOVIĆ

U TRAGANJU KA SAVRŠENSTVU

Julka Pejović (1966), dugogodišnja novinarka i urednica u crnogorskim medijima (novinska agencija Montena-fax, dnevni list Publika, Tv Montena) kao i dopisnica više medija sa prostora nekadašnje SFRJ. Trenutno je angažovana kao novinarka i urednica programa na crnogorskome jeziku na Radio televiziji Kosovo u Prištini.



U očuvanju nacionalnog i duhovnog identiteta jednog naroda, pa tako i crnogorskog, važnu ulogu svakako ima kultura. Ona je osnova, jezgro, temelj i čuvar nacionalnog identiteta. Usljed brojnih izazova i društveno-političkih turbulencija, na Kosovu su živjeli i djelovali Crnogorci koji su promovisali i afirmisali nauku, kulturu, umjetnost i tradiciju svoje postojećine (Radovan Zogović, Dušan Kostić, Čedo Vuković, Mitar Pešikan, Vuk Filipović, Mihajlo Žvicer, Radoslav Mikić, Danilo Nikolić, Sava Rakočević, Alek Vukadinović, Dragan i Predrag Laković, Dragica Davidović Tomas, Darinka Jevrić, Miodrag Krivokapić...). Važnu ulogu u kreiranju nacionalnog i kulturnog identiteta ima i Zvonko Pavličić, istaknuti slikar i teoretičar, dugogodišnji profesor Univerziteta u Prištini.

Slikar Zvonko Pavličić i nakon 40 godina stvaralaštva, još uvijek traga za novim likovnim izrazima, težeći savršenstvu, ako ga uopšte ima. Iza njega su brojne izložbe, samostalne i kolektivne, kao i brojne nagrade. Retrospektivnom izložbom u Kosovskoj Mitrovici, prije godinu dana, obilježio je jubilej od kada je, kao učenik umjetničke škole, imao prvu izložbu u rodnoj Peći. Svi su u njemu još tada viđeli darovitog mladog umjetnika i predviđeli autora

koji će imati što da kaže. Na retrospektivnoj izložbi *Pobjediti vidljivo* prikazani su radovi iz gotovo svih ciklusa njegovog stvaralaštva. Od prvog: *Čovjek u Mislima*, te ciklusa *Mrtvi oblici, Autobiografija, Prometej 20. vijeka, Predmetne imaginacije*.

Izostavljen je ciklus *Vrtlozi*, jer je on, kao poseban, prikazan na brojnim izložbama. U njemu se bavi kultur-



Zvonko Pavličić

no-istorijskom baštinom Kosova. Ulazi, kaže, u strukturu njihove arhitekture i duhovne ljepote, kombinuje sakralne objekte i ljudske figure. Od realističkog izraza, pejzaža, na početku svoga stvaralaštva, zatim modernističke figuracije, nametnule su mu se svetinje. Jednostavno je tada odreagovao na neka događanja na Kosovu.

Nakon Vrtloga krenuo je u nešto novo, sa manje figuracija, a sa više apstraktног naboja i elemenata. „Nastojim, kao i većina slikara da dođem do lичног izraza, te da budem prepoznatljiv. Nijesam pristalica ponavljanja, već stalnog traganja i traženja nečeg novog. Težim savršenstvu, koje zapravo ne postoji...”, kaže slikar.

Zvonko je završio Istoriju umjetnosti u Skoplju, Akademiju umjetnosti i post-diplomske studije u Prištini. Trenutno je profesor na Fakultetu tehničkih nauka Univerziteta u Prištini, sa šedištem u Kosovskoj Mitrovici. Bavi se i likovnom kritikom i dizajnom. Ne voli mnogo da govori o sebi. Kaže, sud o njegovom radu, prepušta drugima, a on se pot-

puno predaje slikarstvu, svojoj najvećoj ljubavi.

Mnogo je Zvonkovića slika nestalo iz rodne kuće u Peći, koju su morali napustiti 1999. godine. Ipak je prije nekoliko godina neke našao na tavanu. „Otišao sam tamo sa bratom. U kući nije bilo nikoga. Ostalo je nešto namještaja. Ispod kreveta smo našli fotografije, što nas je obradovalo, a na zidovima nijedne slike nije bilo. Ne znam što me je podstaklo da se popnem na tavan i to bez merdevina. U mraku sam povukao rukom po plafonu između greda i našao na svoje radove. Četiri ih je bilo i to onih od prije 40 godina. Među njima i portret Petra Drugog Petrovića Njegoša. Ti radovi sada krase moj dom”.

Zvonkova djela izlagana su u mnogim crnogorskim gradovima, kao i u Podgorici i Danilovgradu, odakle su i njegovi roditelji. Tamo, na starevinu, kod Danilovgrada često boravi posljednjih godina crpeći nepresušnu inspiraciju.

„Nakon Drugog svjetskog rata, tačnije 1946. godine dekretom onovreme-



Otvaranje izložbe Zvonka Pavličića u Dimitrovgradu



nih vlasti, Ministarstva prosvjete FNR Jugoslavije moj otac Novak je iz Crne Gore, iz Bjelopavlića, tačnije iz Goriće, postavljen za učitelja u Metohiji. Mogu reći da je bio ugledan učitelj i da je tokom svoga službovanja imao značajan uticaj na razvoj školstva. Moja majka Andra, rođena Novaković, bila je kolonista, još kao beba u kolijev-

ci, sa svojima je došla iz Lješanske naхије, sa Gornjih Kokota. Oni su naselili selo Raušić nedaleko od Peći. Njena familija, otac Niko i majka Stana, kao i ostali kolonisti donijeli su sa sobom svoje običaje, navike, moral, koje su gajili i prenosili na nas mlađe generacije”, priča Zvonko, prišećajući se da su u tom selu Raušiću, pored Novako-

vića živjele i porodice Brnović, Šoškić, Nikčević, Žonjić, Vuković, od kojih sada tamo nema nikoga. Tamo su, dodaje, stasavali i Čedo Vuković, poznati književnik i akademik, kao i Zvonkov ujak Nenad Novaković, doktor društveno humanističkih nauka i slikar.

Kao izdanik i sljedbenik takve familije Zvonko Pavličić danas važi za jedinstvenu pojavu crnogorskog nacionalnog bića za očuvanje i afirmisanje, prije svega kulturnog identiteta i pri-padnosti Crnoj Gori. Još kao srednjoškolac, a kasnije i kao student u Skoplju i Prištini, te radeći kao novinar i ilustrator u ovim gradovima, imao je mogućnost da se formira i potvrdi svoj kreativni potencijal i identitet.

„U to vrijeme najviše vremena provodio sam družeći se sa kolegama slikarima, a ništa manje i sa piscima i pjesnicima, sa kojima sam satima, katkada i do zore, vodio beskrajno duge razgovore i rasprave o umjetnosti. Upoznavanje i

druženje sa istoričarima umjetnosti, likovnim kritičarima i piscima samo me je učvrstilo i moralno ohrabriло u mojoj viziji i pomoglo mi da se definišem”, kaže Pavličić. Stvaralački opus Zvonka Pavličića je bogat i upečatljiv, sa jasno izraženim fazama u razvoju. Stvorio je osoben i autentičan likovni rukopis i stekao istaknuto mjesto na savremenoj umjetničkoj sceni.

Mnogi istoričari umjetnosti, likovni kritičari i pisci su pratili Pavličićev rad, inspirisali se njegovim slikarstvom, o njemu pisali i teoretski ga tumačili. Njihove analize i kritička sagledavanja objavljivana su, prije svega, povodom nastupa na izložbama, ali i kroz brojne susrete, razgovore, druženja i neposredne komunikacije. Navećemo neke odlomke tekstova, objavljenih u dnevnim i periodičnim listovima i časopisima, tako i u katalozima i zbornicima, a povodom jubileja 40 godina umjetničkog stvaralaštva.



Slikar Zvonko Pavličić u svom ateljeu

Ugledni bugarski slikar i teoretičar Kalin Nikolov zapisaо je da „...Zvonko Pavličić pokazuje svoj interes za vidljivi svijet kroz nekoliko slikovnih mogućnosti: ljudsko lice, religija, arhitektura, objedinjene slikarskim tehnikama koje sadrže bogat izraz i eksperiment. Pavličić slijedi karakterističnu metodu u svojoj životpisnoj predstavi u teškom, ali jasnom stvaralaštvu, stvarno intenzivnom i ispunjenom intelektualnim metodama. Njegove slike stvaraju posebnu poruku, zato što nas vode do formi ispunjenih iskustvima, čineći nas radoznalim prema nevidljivom dijelu života. Prepoznaјući lik u nastikanom, umjetnik, čini se, stvara scenarije, koji predstavljaju filozofska razmišljanje i bave se problemima duhovnog. Sve slike, izgrađene u njegovom prepoznatljivom stilu, predstavljaju skup mentalnih i socijalnih komentara. Njegova kreativna glad za znanjem ubrzano raste, jer na kraju krajeva, njegove slike predstavljaju fragmente univerzuma koji stalno odvlače pažnju, mentalnog stanja konstantne fantazije, šećanja i mašte. Prema ovom univerzalnom umjetničkom jeziku putovalo se milionima godina, kako bismo stigli ovdje i proнаšli znake ljudske svijesti, najčudnijeg tvorca koji je ikada postojao.“

Prof. dr Redžep Škrijelj smatra da „Malo je umjetnika sa stvaralaštvom u kontinuitetu, koje sa protokom vremena, zahvaljujući inovativnosti, ne prestaje biti aktuelno. Čini se da su slike Zvonka Pavličića adekvatno mjerilo vrlo turbulentnog hronotopa koji danas živimo. Svišto je govoriti o njegovom talentu pored saznanja da svojim sjajnim višedecenijskim opusom privlači permanentnu pažnju umjetničke javnosti. Nepokolebljiva slikarska zrelost, maštovitost i razboritost autora, pravo su mjerilo sažimanja vremena uokvirenog u likovni izraz autentične kritičke percepcije naše veoma haotične i nesigurne stvarnosti.“

Povodom retrospektivne izložbe docent dr Jelena Pavličić, istoričar umjetnosti, ističe: „...Pobjediti vidljivo nije samo napor umjetnika da izađe na kraj sa svojim svjetom vidljivog, a to znači i doživljenog i zamišljenog, već i stalna želja da se ta pobjeda ojavi. Ko poznaјe Pavličića, prepoznaće i da se ta želja realizuje u čestim monoložima, pedagoškim uputima, izlagачkim aktivnostima i dnevničkim i novinskim crticama. Ova izložba slavi te pobjede koje umjetnika održavaju u radu, a njegove sagovornike i publiku u začudnosti.“

Istoričar umjetnosti prof. dr Dragan Bulatović, na otvaranju izložbe kazao je: „Mislimo da ne griešimo kada nastojimo da ukažemo da je za razumijevanje umjetničkog opusa Zvonka Pavličića nakon 40 godina profesionalnog rada, veoma važno prvenstveno pokazati genezu njegovih autodijaloga koji ni sada ne sustaju. Zbog toga su ovdje i njegov dječački Njegoš i njegove crtačke studije koje na neposredan, nevin, način pokazuju genezu ne samo vještine i brzine usvajanja tehnike, već i genezu vjere u akademsku poduku! Ne onu kojoj treba robavati već onu u koju treba vjerovati kao ideju koja te tjera da istražuješ i budeš nezadovoljan – jer nikom nije dato da uhvati, ukroti, ideal.“

Pjesnik i publicista Dejan Stojanović rekao je, između ostalog da „...Samo duhovni svijet nudi pravu stabilnost i nepromenljivost onog što nazivamo vrijednost. Osnovna svrha umjetnosti i jeste stvaranje nove vrijednosti. Slike Zvonka Pavličića ukazuju na mogućnost jednog ovakvog doživljaja i putovanja i nude nam jedan od mogućih putokaza i puteva za doživljaj nečega što prevaziđa čisto čulnu dimenziju našeg postojanja.“

Zvonko Pavličić (Peć, 1960). Srednju umjetničku školu završio u rodnom gradu. Diplomirao na Filozofskom fakultetu (istorija umjetnosti sa arheologijom) u Skoplju i na Akademiji umjetnosti (slikarstvo), u Prištini. Na istom fakultetu magistrirao. Član je ULUK-a, ULUS-a i ULUCG-a.

Od 1981. godine objavljuje tekstove iz oblasti vizuelnih umjetnosti. Bio urednik kulturne rubrike lista „Novi Svet“ u Prištini. U zvanje docenta izabran 2000. godine na Fakultetu umjetnosti Univerziteta u Prištini. Godine 2005. izabran u zvanje vanrednog profesora na Fakultetu tehničkih nauka, depar-tman za arhitekturu, i na istom fakultetu 2011. promovisan u zvanje redov-nog profesora.

Od 2005. godine na FTN obavlja dužnosti rukovodioca Departmana za arhitekturu, šefa Katedre za pro-ektovanje i urbanizam i prodekanu za nastavu. Od 2011. godine profesor je po pozivu (predmet: Brend dizajn u

menadžmentu) na Fakultetu za me-nadžment u Herceg Novom.

Pored slikarstva i teorije umjetnosti bavi se grafičkim i modnim dizajnom. Dobitnik je 20 nagrada i priznanja iz oblasti slikarstva i crteža. Učestvovao je na više od 450 izložbi. Bio je selektor više likovnih kolonija. Od 2006. do 2017. godine je bio umjetnički direktor likovne kolonije „Jesen u Siriničkoj Župi“ u Štrpcu.

Član je Komisije za akreditaciju i una-pređenje kvaliteta FTN-a, studijskog programa za arhitekturu i član je Međunarodnog ekspertskega tima za akreditaciju Univerziteta u Crnoj Gori (za umjetničku oblast) pri Savjetu za visoko obrazovanje Vlade Crne Gore.

Učestvovao je, kao član ili mentor, u Komisijama za ocjenu naučne i stručno-umjetničke zasnovanosti tema i odbrani diplomskih, specijalističkih, magistarskih i doktorskih radova na više Fakulteta na Kosovu, Srbiji i u Crnoj Gori.

Zvonko Pavličić u umjetničkom zanosu



DIJANA MEDVED PAJKOVIĆ

MARIBOR – ŠTAJERSKA PRIJESTONICA



Dijana Medved Pajković, rođena je u Titogradu, gradu u kojem je na Univerzitetu „Veljko Vlahović“ završila srpskohrvatski jezik i jugo-slovensku književnost. Kao novinarka bila je stalna saradnica *Univerzitetske riječi i Omladinskog pokreta*, i saradnica *Pobjede i Radio Titograda*. U Sloveniji živi i radi od 1989. godine. Predsednica je Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro - Maribor“ i potpredsednica Saveza crnogorskih društava Slovenije. Lektor i korektor je časo-pisa *Crnogorska riječ*, koji izlazi na crnogorskem jeziku u Sloveniji.

maribor je po veličini drugi slo-venački grad, odmah poslije Ljubljane, i kao takav privredni je i kulturni centar severnoistočne Slo-venije i prijestonica Štajerske regije. Im-a približno 113.000 stanovnika. Njegova pozicija na raskrsnici prometnih puteva iz Srednje i Jugozapadne Evrope u Panonsku niziju i na Balkan, dala mu je značajnu ulogu u prošlosti. Nalazi se na 18 kilometara od granice sa Austrijom, i predstavlja zanimljivu kulturnu i finansijski ugodnu turističku destinaciju.

Istorija Maribora

Kao naseljeno mjesto prvi put se pominje 1164. godine kao Markburg, a već je 1254. godine proglašen za gradsko naselje. Naglo se razvija u drugoj polovini 13. vijeka, kada je Rudolf Prvi Habzburški pobijedio Otakara Drugog Pšemislja, kralja Bohemije, 1278. godine. Grad je odolijevao najezdi otomanskih Turaka i ostao je u okviru Habzburške monarhije sve do njenog raspada 1918. godine.

Maribor je doživio procvat poslije indu-strializacije u drugoj polovini 19. vijeka, tačnije od 1846. godine kada je kroz nje-ga među prvima u Evropi prošla važna željeznička veza na putu Beč – Trst. Iz mirnog seoskog mjesta u kojem su živjeli trgovci i zanatlije, vojnici i malo plemića, razvio se u ekonomski živopi-san grad. U Austrijskom carstvu, međutim, bilo mu je suđeno da zauvijek živi u sijenci Graca, prijestonice Štajerskog vojvodstva kojemu je Maribor politički vjekovima pripadao, sve do propasti Austro-Ugarske. Bio je opterećen nje-maćkim nacionalnim mentalitetom velikog broja svojih građana, koji su bili sakriveni između uskih gradskih ulica, kako ne bi došlo do uticaja, a time i do pobune i nezadovoljstva nacionalno probuđenog slovenačkog naroda. Slo-venci su gradu dali novo ime tokom razdoblja narodnog buđenja. Prvi put je to zabilježio pjesnik Stanko Vraz u pi-smu Ljudevitu Gaju 1836. godine. Novo ime se sastoji od osnovnog dijela *mar* (što znači žar, s žarom) i sufiksa *bor*



(boj, borbeni), po ugledu na njemački Brandenburg: Branibor. Godine 1861. pjesnik i političar Lovro Toman dodatno je učvrstio svoje ime pjesmom Mar i Bor. Do tada, pa i kasnije, Slovenci su u svakodnevnom jeziku koristili ime Marprog, koje potiče od njemačkog Marburg, a to, opet iz srednjovjekovnog Marcpurha, što je značilo dvorac u pograničnom području (pogranični dio Štajerske regije).

U Jugoslaviji grad je postao važno administrativno središte severnoistočne Slovenije, dobivši brojne kulturne i obrazovne institucije. U toku Drugog svjetskog rata Maribor je mnogo pretrpio. Bio je uništen u zračnim napadima, a protjerani su mnogi slovenački

intelektualci i drugi protivnici nacizma. Ubijeno je stotine boraca, civila i taoca. Poslije Drugog svjetskog rata građani Slovenije, ali i stanovništvo iz drugih krajeva Jugoslavije, obnovili su srušeni grad, a zatim izgradili snažnu industriju. Maribor je dugi niz godina bio u samom vrhu jugoslovenske industrijske proizvodnje. Ali, nažalost, razvijao se samo industrijski. Posljedice jednostranog razvoja bile su posebno vidljive za vrijeme raspada Jugoslavije i gubitka važnog i velikog jugoslovenskog tržišta. Devedesetih godina prošlog vijeka grad zapada u krizu. Kolaps nekadašnje najveće fabrike TAM (Tvornica automobila Maribor), nezaposlenost i iseljavanje stanovništva zaustavili su progresivni ritam grada.

1964. godine. Vremenom je ta manifestacija postala tradicionalna i dobila internacionalni karakter.

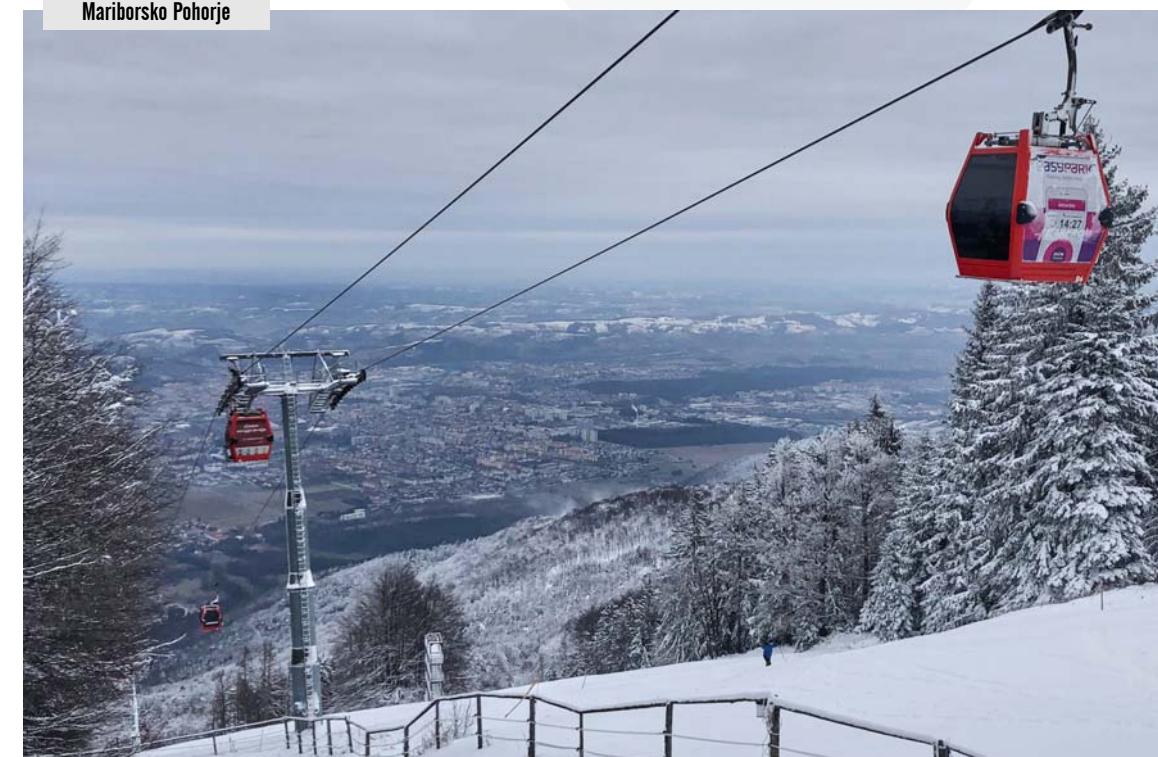
Zbog subpanonske klime i povoljnih temperatura u okolini Maribora prostiru se vinogradi, od kojih se uglavnom prave bijela vina. Za nas su ovi vinogradi zanimljivi zbog svog položaja, na svakom brdu leži vinograd, za razliku od naših crnogorskih koji se nalaze u dolinama. Rijeka Drava, koja protiče kroz grad, nekada je plovno bila vrlo prometna rijeka, i po njoj se splavovima transportovala drvena građa iz brdovitog Podravskog istoka. Danas je važna za proizvodnju električne energije, na njoj ukupno ima 12 hidrocentrala.

Osim Pohorja, ponos Maribora i turistička atrakcija grada je Stara loza (slovenački Stara trta), vinova loza, sor-

Turističke atrakcije

Maribor je na raskrsnici pet prirodnogeografskih cjelina: Slovenske gorice, Kozjak, Pohorje, Dravsko polje i Dravska dolina. Pohorje je ponos Mariborčana. Mariborsko Pohorje, zajedno s Arehom, smatra se najvećim zimovalištem u Sloveniji. Ima oko 42 kilometra skijaških staza i 20 različitih žičara, od kojih je najpoznatija Pohorska žičara. Na Pohorju je takođe moguće noćno skijanje na osvijetljenoj stazi u dužini od sedam kilometara. Pohorje kao sportsko-turistička destinacija je najpoznatije po takmičenju u ženskom slalomu pod nazivom *Zlatna lisica* koje je prvi put organizovano

Mariborsko Pohorje





Vinogradi u okolini Maribora

te Modra kavčina ili Žametna črnina (od nje se pravi crveno vino u protokolarne svrhe Opštine). Stara loza se nalazi na Lentu, u starom dijelu grada, na obali rijeke Drave. Stara je 440 godina i kao najstarija vinova loza na svijetu, upisana je u Guinnesovu knjigu rekorda. Poštujući značaj ove loze za Mariborčane, koji se sa posebnim pijetetom odnose prema njoj, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro-Maribor”, učvršćujući prijateljske i turističke veze pobratimljenih gradova Maribora i Bara, realizovalo je projekt: Stara loza - Stara maslina. Na prigodnoj manifestaciji kalemovi loze svečano su uručeni Opštini Bar.

Univerzitet u Mariboru je drugi po veličini od četiri javna univerziteta u Slo-

veniji. Grad Maribor je 2012. godine bio proglašen za Evropsku prijestonici kulture. Od znamenitih ličnosti koji su rođeni u ovom gradu izdvajamo slikara Otona Postružnika (1900-1978) i sportske zvijezde, košarkaša Petera Višfana (1957) i teniserku Mimu Jaušovec (1956).

Dolazak prvih Crnogoraca

Za početak naseljavanja prvih crnogorskih familija na teritoriju današnje Slovenije smatra se 16. vijek, mada tačna godina ni decenija nijesu zvanično utvrđeni. Dosejavali su se kao „uskočci” braneći Habsburšku monarhiju od najezde Turaka. Pravi razlog njihovog odlaska iz Crne Gore, nije naučno potvrđen. Svakako je uzrok iseljavanja bila istorijsko-politička situacija u Cr-

noj Gori u to vrijeme. Većinom su se naseljavali u Beli krajini. Bela krajina obuhvata predio na jugoistoku Slovenije. Pretežno je kraško područje, a okružuje je kranjski dio planinskog masiva Gorjanci, Kočevski rog i rijeka Kupa (slovenački Kolpa) prema Hrvatskoj, koja je ujedno i granica među državama. Uskoci su se takođe naseljavali i u okolini Maribora, u Prekomurju i u primorskom dijelu Slovenije, ali tu su se vremenom asimilirali i danas se izjašnjavaju i žive kao Slovenci, tako da nema tačnog podatka o njihovom porijeklu.

Međutim, u Beli krajini postoji zapis na kamenoj ploči u selu Bojanci, где је записано да су прве tri porodice из Crne Gore došle 1593. godine. Njihovo porijeklo vodi „od rijeke Bojane”, kako to kažu potomci Crnogoraca koji danas žive u Beli krajini. Nesumnjivo su došli s današnje teritorije Bara i Ulcinja. Svoje selo su imenovali Bojanci, upravo po rijeći Bojani, kao dokaz njihovog porijekla. To selo se i danas tako zove.

Tačan podatak o broju Crnogoraca u Sloveniji nije moguće dobiti zato što je vođenje takve evidencije u suprotnosti sa Zakonom o popisu stanovništva i Zakonom o ličnim podacima. Crnogorci su tako organizovani u crnogorska udruženja i društva.

Crnogorska udruženja

Danas je u Sloveniji registrovano jedanaest crnogorskih društava, koja na različite načine njeguju jezik, kulturu i crnogorski identitet. Neka društva su u stanju mirovanja i zapravo ne rade. Među društvima po svom radu na očuvanju crnogorskog identiteta, stvaranju čvrstih spona između džava Crne Gore i Slovenije i angažmanu eminentnih crnogorskih naučnika i umjetnika, posebno se ističe Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro-Maribor”. Tako su od aktivnosti društva zaštićena predavanja akademika, prof. dr Milorada Nikčevića o crnogorskom jeziku, a zatim i o Istoriji crnogorske književnosti. Reprezentu savremene



Bela Krajina - panorama



Sa promocije knjige Milorada Popovića

kulture u Crnoj Gori, dobitniku Trinaestojulske i Njegoševe nagrade, književniku Miloradu Popoviću organizovana je promocija nagrađenog romana *Čovjek bez lica*. Povodom 100-godišnjice Božićnog ustanka upriličen je poetski teatar Montenegro, pod naslovom *Noć skuplja vijeka*, če su nastupili crnogorski umjetnici, glumac Slobodan Marunović i kantautor Slobodan Kovačević. Projekat *Između dvije domovine: Stara loza - Stara maslina* je organizovan na državnom nivou, i tom prilikom je grad Maribor poklonio gradu Baru kalem najstarije vinove loze na svijetu (440 godina), a Bar Mariboru kalem Stare masline, najstarije masline u Evropi (2.240 godina). Društvo takođe tjesno saraduje i sa crnogorskim studentima koji studiraju u Sloveniji i edukacijom, predavanjima i tribina-

ma, učvršćuje patriotizam i kulturni identitet crnogorske omladine.

Na kraju, kada govorimo o crnogorskim društvima u Sloveniji, ne možemo, a da ne pomenemo prvo registrirano i time najstarije Crnogorsko kulturno, prosvjetno i sportsko društvo „Morača“ iz Kranja. Ove godine to društvo je proslavilo veliki jubilej, 25 godina postojanja.

Slobodan Kovačević i Slobodan Marunović u Mariboru



KULTURNO-ISTORIJSKI I JEZIČKI PRIKAZ PEROJA



Akademik prof. dr Milorad Nikčević (1941), rođen je u Stubici, Pješivci, pokraj Nikšića. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je jugoslavistiku i rusistiku. Zvanje magistra stekao je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, a zvanje doktora nauka na Filološkom fakultetu u Beogradu. Pored nekoliko stotina naučnih, stručnih i esjističkih radova, autor je i 27 samostalnih knjiga iz oblasti filologije, kulturne istorije i komparativistike. Dobitnik je brojnih nagrada za jezik i književnost, od kojih se posebno ističe *Zlatni pečat grada Osijeka* (2003), nagrada za životno djelo *Osječko-baranjske županije* (2012), te *Odličje reda Danice Ilirske* koje mu je uručio predsjednik Hrvatske dr. Sci Ivo Josipović (2014). Akademik je DANU i član mnogih naučnih institucija i udruženja u zemlji i inostranstvu.

Najnoviji autentični izvori i vrela o Peroju

Umaju 2000-tog godišta dovršen je u najvećem dijelu projekt *Jezici i kulture u doticaju: Peroj / Istra u prošlosti i sadašnjosti* (*Zbornik*). Rezultati naučnih istraživanja koji su trajali nekoliko godina prezentovani su na stranicama časopisa Filozofskoga fakulteta u Puli - „*Tabula*“. Prije pojave *Zbornika* osmišljeno je i nekoliko podprojektnih sadržaja: Objavljen je *Prilog bibliografiji o Peroju*, sačinjen je scenarij i snimljen dokumentarni film o Peroju, te objelodanjena publikacija *Peroj između povijesnog i fikcijskog* (Publicistička građa). I tematski broj časopisa „*Fakta montene-*

grina“ *Peroj* (1657) - crnogorska enklava u Istri posvećen je Peroju. I neveliku publicističku građu *Priče, pjesme, običaji iz Peroja sela crnogorskih doseljenika u Istri* Maje Bošković-Stulli uredio sam u okviru biblioteke „Istraživanja“, a objavio ih je 2006. godine HCDP „Croatica -



U biblioteci Njegoš

Montenegrina" iz Osijeka. Godine 2012. odbranio je mr sci Alojz Štoković iz Fažane doktorsku disertaciju: *Crnogorsko nasljeđe u Istri (Peroj – nove spoznaje oko doseljavanja i udomljavanja Crnogoraca 1657 – 1816)* pod mentorstvom i uredništvom monografije prof. dr sci Milorada Nikčevića koji je napisao i opširni Predgovor za tu monografiju.



Alojz ŠTOKOVIĆ

Crnogorsko nasljeđe u Istri

(PEROJ - nove spoznaje oko doseljavanja i udomljavanja Crnogoraca 1657.-1816.)

Osijek, 2012.

Knjiga Alojza Štokovića

Radovima u *Zborniku o Peroju*, kao i u drugim naznačenim publikacijama, ušlo se samo jednim dijelom u završnicu cijelokupnoga projekta o Peroju. Naучnim zalaganjem voditelja projekta u narednom periodu, objelodanjena je, ne tako opsežna rukopisna (izvorna) jezikoslovna građe Josipa Ribarića *O perojskom govoru / Leksikografski prinosi* čiju je građu prikupio i pripredio voditelj spomenutog projekta (Osijek, 2004) u kojem je sabrao perojske toponime, ali u prilogu donio i njegovu izvornu folklornu građu koju je Ribarić prikupio u arealu Peroja 50-ih godina prošloga

vijeka. Njegova izvorna građa sadržajno-tematski i žanrovska korespondira s folklornom građom Maje Bošković - Stulli koja je svoje folklorne zapise, sakupljene na istom prostoru, poodavno uboličila u konzistentan rukopis te u obliku *Predgovora* napisala kraću studiju o toj građi. Cjelokupna Ribarićeva folklorna građa, kao uostalom i njegovi jezični zapisi, vrijedni su i zbog toga što se na svakoj riječ/leksiku iz tih zapisa nalaze naglasci/akcenti prema kojima bi se donekle mogao pouzdano rekonstrusati cjelokupan naglasni sastav perojskoga govora koji, nažalost, nije sačuvan u njegovu predlošku nacrta rječnika perojskoga govora. Stoga smo se i odlučili za Ribarićevu izvornu, rukopisnu građu, i objelodanili je u *Prilozi* ma naše publikacije.



Bista Josipa Ribarića u gradu Buzetu u Istri

Potrebno je naglasiti da smo u radovima koji se nalaze u *Zborniku: Peroj / Istra u prošlosti i sadašnjosti* (2000) nastojali naučnom aparaturom, metodolojskim stvaralačkim postupkom i *procédeom* istražiti, osvijetliti i sagledati sve bitne aspekte (povijesne, kulturno-jezične, konfesionalne, tj. religijske, etnografske, etnojezične, dijalektološke i slično...) toga iznimnoga istarskog areala. Stoga je cjelokupna građa u *Zborniku* razvrstana u nekoliko tematsko-srodnih cjelina, užih specijalističkih korpusa: *I. Historijska ishodišta, geneza i razvitak; II. Etnojezikoslovna - dijalektološka slika Peroja; III. Na perojskim vrelima (jezikoslovnim) Josipa Ribarića; IV. Tradicija i predanje; V. Demitoligizacija etnografskog i folklornog i VI. Prilog bibliografije o Peroju.*

Ovaj najnoviji leksikografski uradak *O perojskom govoru. Leksikografski prinosi* Josipa Ribarića upravo je logičan nastavak tih ranijih proučavanja. U prvom se dijelu toga uratka donosi autentični leksik Perojaca koji je забиљењу Josip Ribarić još 50-ih i 60-ih godina XX vijeka, dok se u drugome nalaze studije o izučavanju perojskoga govora te o doseljenim crnogorskim Perojcima u Istru. Stoga nije na odmet, poradi jasnijega sagledavanja te cjelokupne problematike, a iz zbog toga što je *Zbornik* u časopisu „Tabula“ otisnut u nevelikom broju primjeraka, da na ovom mjestu sažeto ponovimo i neke ranija naučna saznanja, relevantne rezultate koji su izloženi u *Zborniku* i pobliže pojašnjavaju cijeli kulturnoistorijski i jezički prikaz Peroja.



Peroj iz vazduha



Izvori i vredna o doseljenju Crnogoraca

O seobama i naseljima pojedinačnih entiteta, a napose o doseljenju Crnogoraca iz Crnogorske nahije (1657. godine) te iz drugih krajeva Crne Gore, Ljubotinja (Riječka nahija), Crnogorskoga primorja, pisani su i ranije pojedinačni sporadični, specijalistički, stručni i naučni radovi što se pregledno može vidjeti i u *Prilogu naše bibliografije o Peroju*. No, i pored toga znanstvenoga i stručnog prinosa, napose na kolokviju o Peroju - *Prilozi o zavičaju* (15. studenoga 1987. godine), nije se još uvek moglo slaganjem mozaika cjeline razbačanih fragmenata i izučenosti tog problema stvoriti pravu naučnu sliku o Perojcima, njihovu istorijskom, religijskom, etnološkom, etnojezičkom, dijalektologiskoj, etnološkoj, etnografskoj i kulturološkoj ravnini.

Iz povijesnih i svih drugih autentičnih kulturoloških i arhivskih vredna poznato je da je mjesto Peroj u Istri naseobina crnogorskih doseljenika koji su se na tom geoprostoru smjestili još 1657. godine. Iz ne tako brojne specijalističke i veoma teško dostupne literaturu (pisana pretežito s velikosrpskih ideoloških pozicija!) o etničkoj i nacionalnoj pripadnosti preseljenog stanovništva iz Crne Gore u Peroj i o njihovu „amalgamizovanom“ crnogorskem jeziku, obredima i običajima, etnološkim i etnografskim karakteristikama i sličnim svojstvima, postoje krupna neslaganja i naučna razmimoilaženja. Peroj-

ci se od doseljenja u novu domovinu pa sve do današnjega dana u raznovrsnoj literaturi različito narodnosno, nacionalno i jezički tretiraju. Njihovo se takvo određenje kreće od toga da su Crnogorci, Srbi, Srbo-Crnogorci, Hrvati, pa čak i to da su Grci, Albanci, Morlaci, „unijati“, „Mletački Srbi“ i sl., pri čemu se najčešće smatra da im je takozvani srpskohrvatski, srpski, srpsko-hrvatski, srpski ili hrvatski, hrvatski ili srpski, saobraćajni (standardni) jezik. Takvo njihovo (Perojca) narodnosno, nacionalno i jezičko određenje zavisilo je od različitih aglomeracijskih, političkih naslaga i društvenih prilika, često od proizvoljnih, (ne)naučno-utemeljenih kriterija na temelju kojih neki autori, čak i u naše dane, anahrono i neznanstveno ih koristeći identificiraju Perojce kao „mletačke Srbe!“, pa nije čudo da je istaknuti istoričar Miroslav Bertoš s pravom takav nauk „usvojio“ kao najveći doseg ‘znanosti’ dvadesetog stoljeća!

Međutim, još je u *Perojskoj povelji* (*atto di investitura* - 1852.) eksplicitno naznačeno da je perojsko stanovništvo doselilo iz Crne Gore (... da Montenegro paese Turchesco), kao vjerni poklonici, odani prejasnoj (Mletačkoj - M. N.) Republici kako navodi Jelka Ribarić. I u „Danici ilirskoj“, listu hrvatskih narodnih preporoditelja i njihova čelnika Ljudevita Gaja, Izmačil je Srežnjevski, član ruske Akademije nauka i umjetnosti, nedvosmisleno istaknuo da je riječ o doseljenju Crnogoraca u Peroj, a ne Srba. On decidirano piše:

Peroj (...) je kolonia Carnogoracah, preselivši se simo prije dvije stotine godina. (...) Sačuvali su svoj izvorni (crnogorski - M. N.) jezik, pravoslavnu vjeru, mnoge običaje, a i samo odjelo žensko (...).

Osim Srežnjevskog, ima još podosta potvrda u literaturi da je riječ o crno-

Peroj 1657



gorskoj naseobini, a oni se eksplisiraju i jasno vide i u novijoj literaturi, u prilozima naznačenih članaka i studija u *Zborniku* i našoj dodanoj *Bibliografiji o Peroju*.

Kako su crnogorski Perojci postali „Srbi”?

Kako su crnogorski Perojci postali „Srbi” i njihov materinski jezik srpski, nije teško razabratи. Riječ je o sustavnoj politici u velikosrpskim programima, „naučnim“ projektima i literaturi u kojoj se poistovjećuje pravoslavlje (čitaj: svetosavlje!) sa srpsvom. Ti programi su uporno servirani u nauci, napose u



XIX., a naročito u prvim desetljećima XX. vijeka. Ovo ponajprije zahvaljujući u prvom redu i pogubnoj monogenetskoj teoriji o jeziku koju je već rano trasirao Vuk Stefanović – Karadžić i izložio je u knjižici *Srbi svi i svuda*. U njoj je, u duhu velikosrpskog ideološkog programa Ilike Garašanina *Načertanje u vođenju vanjske i nacionalne politike* (1844-1854), lansirao „naučnu tezu” da su gotovo svi *Južni Slaveni*, tj. pored Srba i Crnogoraca, Hrvati, Bošnjaci, pa čak i Makedonci i Bugari, etnički, narodno-samo i nacionalno samo Srbi (!?) s tri vjerozakona: grčkog, rimskog i islamskog, i to samo zato što se međusobno sporazumijevaju „srpskijem” štokavskijem jezikom (sve istaknuo – M. N.).

Na istoj je toj „naučnoj” okomici i Aleksandar Belić Crnogorce smatrao Srbo-Hrvatima, pa je samim tim i njihov nacionalni crnogorski jezik smatrao „jezikom etničkih grupa Srbo-Hrvata”. Na takvo anahrono i neznanstveno tumačenje filološke „stvarnosti” reagovao je još u XIX vijeku istaknuti srpski filolog Stojan Novaković koji je utvrdio da je *indentificiranje srpstva s pravoslavljem osnova onoj sinonimiji prema kojoj su gdje kojim ljudima našeg veka Rumuni, Rusi, Grci - srpske vere zato što su pravoslavni (...)* (podcrtao - M. N.). Prema toj istoj formulaciji poistovjećivanja vjerske i narodnosne pripadnosti

i doseljeni su Perojci, odnosno narodnosno i nacionalno Crnogorci, prema nekim srpskim proučavateljima zadugo tretirani Srbima. Antinomične i ne tako jako „distinguirane” pojmove „velikosrpstva” i crnogorskog „srpstva” nije na ovom mjestu jednostavno razjasniti, ali se oni vidno eksplisiraju u sadržajnom kontekstu studija u našem *Zborniku* i dokumentarnoj publicistici *Peroj između povijesnog i fikcijskog* te u brojnoj novijoj literaturi i s novijim dokazima. No, kratko rečeno: prvi oblik / surrogat „velikosrpstva” proizvod je poistovjećivanja srpske narodnosti sa „srpskom (svetosavskom) verom” - konfesionalnim ispovijedanjem pripadnika istočno-pravoslavnoga obreda. Prema tom su kriteriju i Crnogorci, kao i neki drugi spomenuti narodi, ubrojeni u pripadnike „srpske” narodnosti, samo s tom razlikom što su Crnogorci tretirani kao „najrasniji srpski narod u Crnoj Gori”? Pod tim nenaučnim velom, gotovo bismo se usudili reći, rasnim i biološkim tretmanom, srpska građanska nauka uvela je Crnogorce (samim tim i crnogorske iseljenike „pa ma će biti“!) u svoje ekspanzivne „projekte” kao nešto što se samo po sebi „odobrava” i razumije, što ne treba naučno provjeravati i egzaktno raščlanjivati. Druga varijacija/surrogat je „crnogorsko srpstvo”. S tim smo u vezi postavili u više svojih rada va decdirani upit: Kako je uopšte došlo do toga da se Crnogorci kao autentičan, povijesno-genetski samosvojan narod, poistovjeti s drugim srodnim narodom? Odgovor je u istoj ravni s velikosrpskim tumačenjem „srpstva“. I u toj je drugoj varijanti konfesionalna pripadnost bila dominantna, ali daleko „produktivnija”, ekspanzivnija zbog određenih zabluda crnogorskih vladika, odnosno vladara i srpskih aspiracija i hegemonističkih pobuda da posvoje crnogorsku duhovnu baštinu (kulturne stečevine katoličke Duklje /

Zete, Balšića, štamparstvo Crnojevića i kulturne stečevine dinastije Petrovića), a i ponajviše poradi teritorijalnoga prisvajanja Crnogorskog primorja, kako bi se srpska država našla na južnim obalama toploga mora. Iz tih su sunovraćenih i drugih mračnih pobuda, često u nesvijesnim zabludama, i mnogi crnogorski vladari prihvaćali takav srpski „nauk”, indentificirali i eksponirali svoj crnogorski etnos sa „srpskom” narodnošću, što je bilo povjesno pogubno, na uštrbu Crnogoraca i potiranja njihove crnogorske svijesti o etničkom samosvojnom porijeklu.

I očuvani jezik Perojaca velikim je dijelom, kao i u samoj „domovini njihovih prađedova”, tretiran kao srpski. Takvim se tretmanom nastojalo otuđiti jezik Crnogoraca, velikim ga dijelom razoriti, transformisati, unitarizirati i uništiti, upravo ponajviše primjenom citirane monogenetske teorije Vuka Stefanovića - Karadžića i njegovih kasnijih jezičkih projekata. Poblje, po tim teorijama i Perojci kao sastavnica, narodnosna i nacionalna zajednica Crnogoraca, nijesu trebali biti ništa drugo osim „Srba“, odnosno „Srbo-Hrvata“, što je ponajviše zamčivalo njihov nacionalni i narodnosni očećaj, a osobito jezik i vjeru te sve druge oblike duhovne kulture (obrede, običaje, etnološke i etnografske karakteristike). Time je uz crnogorski jezik Perojaca stradao i hrvatski jezik u njihovo novoj postojbini, to jest u novostečenoj domovini Istri, dakle Hrvatskoj. Činilo se i duhovno nasilje nad jezikom Perojaca i jezikom njihova okrilja, tj. hrvatskim književnim (standarnim) jezikom koji je dovođen u poziciju stravičnoga rasapa, potiranja leksika i semantike; unificiranja i postupnog nestajanja. Nadamo se, ipak, da su takva „naučna“ i praktična vremena konačno iščeznula iz naučno-filoloških, povijesnih i svih drugih duhovnih obzora.

I sami su se crnogorski Perojci o svom doseljenju najčešće samoodređivali u zavisnosti o spomenutim teorijama i o samoidentificiranju njihovih predača u Crnoj Gori, kao matičnoj zemlji iz koje su odselili u Istru (đe su stekli novu domovinu u sustavu Hrvatske), i koju su kroz više od 360 godina ipak sačuvali u trajnom šećanju, tradiciji i pamćenju.

Danas, međutim, kada je nauka napustila pogubnu romantičarsku i kvaziznanstvenu identifikaciju narodnosti i njene vrijednosti, trebalo je kritički preispitati i perojsku duhovnost, kulturologiju i povjesnicu te jasno naučno razlučiti o čemu je riječ u ovom našem slučaju o Peroju. U jednom pak dokumentu, odnosno *Izješću o Peroju*, a u povodu ekspanzivne želje da se crnogorski entitet usisat u najnovije velikosrpske projekte u Istri (poput održavanja „Ljetne srpske škole Peroj 1996“), veoma seriozno, kratko i objektivno piše:

Budući da u Hrvatskoj ima više srpskih naseobina, nema potrebe ni razloga da Srpsko kulturno društvo („Prosvjeta“ iz Zagreba - M. N.) posve neznanstveno i anakrono izabire Peroj za duhovno okupljalište Srba u Hrvatskoj. Izborom upravo Peroja za te svrhe srpski kulturni djelatnici pokazuju da se u svojoj politici i razmišljanjima nisu odmaknuli od Karadžićevih zabluda i obmana. Kada se danas to radi, onda se sa sigurnošću može reći da nije riječ o zabludama i neznanju već o smišljenoj politici (...) i predlaže da se u vezi s tim pitanjem konsultuje autor ovih redaka (prof. dr Milorad Nikčević) kao i neki drugi kulturni djelatnici crnogorskoga porijekla iz Hrvatske.

Dakle, etničku, nacionalnu, vjersku i jezičku pripadnost Crnogoraca u Peroju (kao i ostale njihove duhovne aspekte) bilo je potrebno u najnovijim projektima naučno raspraviti te između niza

proturječnih nanosa i odrednica u literaturi razabrati i utvrditi koje su to njihov etnonim i nacionim i koji je njihov (i u kakvom današnjem stupnju razvoja!) materinski, narodni i nacionalni (crnogorski) jezik.

Relevantni naučni prilozi u zborniku o Peroju

Stoga su naučna i stručna nastojanja u *Zborniku* išla u tom smjeru da se u interdisciplinarnom, odnosno interkulturnom i multidisciplinarnom projektu, izuči perojski areal u prošlosti i sadašnjosti; da se o njemu doneše pouzdana znanstvena publikacija koja ga osvjetljava, kao što rekoh, iz svih znanstvenih aspekata i uglova.

Svaki je sudionik projekta, prema osobnom znanstvenom interesu, odbirao temu, naučno je istraživao i verificirao. Svoje su oblikovane metodološko-naučne rezultate priopštili, dakle, u formi autorizovanih naučnih i stručnih studija koje su objelodane u *Zborniku: Peroj / Istra u prošlosti i sadašnjosti*. Istina, svaki je autor još jednom svoje stručne i naučne prinose eksplisirao, pretresao, provjerio i potvrdio među (su)stručnjacima na znanstvenom simpoziju koji se je upriličen, kao što smo već napomenuli, u Puli / Peroju (2000).

I na kraju, u sintezi naglašavamo i to da su takva izučavanja izuzetno složene naravi, u izravnoj su vezi s etnogenezom svakoga naroda (pa i samih Perojaca kao nekadašnje etničke sastavnice crnogorskoga naroda), a napose s etnogenezom Crnogoraca u Crnoj Gori. Zato je ta složena problematika i postavljena tako da se nađe u fokusu interdisciplinarnoga, multidisciplinarnoga i multireligioznog stručno-naučnog sagledavanja. A da bi se sve to moglo valjano učiniti, trebalo

je imati na umu ključne polazišne kriterije pri izučavanju te i ine problematike.

Tri su bitna i nezaobilazna metodološka postupka prisutna u proučavanju ove problematike, relevantna za postanak i razvoj svakoga naroda i nacije, pa time i Perojaca kao dijela crnogorskoga naroda: država kao primarni etnički ram; crkva kao sekundarni genezički okvir; jezik kao samoizražavajući vid postojanja i saobraćanja, pa i glavno oruđe njihove (perojske) duhovne i materijalne kulture, bez kojih se niti jedan narod ne može iznutra homogenizirati. A bitan je i za nacionalno osvješćivanje i samoiskazivanje Perojaca.

Jezikoslovana proučavanja

Najznačajniji jezikoslovac u proučavanju perojskih govora bio je svakako Josip Ribarić. Iz ranije citirane monografije *O perojskom govoru*, primjetićemo da se je on u jednom intezivnom dijelu svoga života bavio govorima Peroja, zapisivao i notirao leksičku građu, razne toponime i geonime. Činio je sve to s velikom ljubavlju i željom da stvari sustavnu sliku o govorima Perojaca. Iz toga leksikografskog korpusa Riba-



Spomenik žrtvama fašizma u Peroju

rićeve građe svakako je najznačajniji i najzanimljiviji njegov nacrt rječnika perojskoga govora.

On je sačuvan u daktilografskom prijepisu na 72 stranice A4 formata s ukupno 1400 protumačenih riječi. *Rječnik* je strukturiran abecedno. Potrebno je istaknuti da je riječ o sačuvanoj B verziji nacrtu perojskoga rječnika jer je na prvoj stranici margini grafitnom olovkom naznačena opaska da je original (...) kod g. Dalibora Brozovića. Zanimljivo je napomenuti u vezi s leksikom nacrtu perojskoga rječnika i to da su istumačene riječi u izravnoj

vezi s doktorskom disertacijom Josipa Ribarića *Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istre*. Naime, u toj čini se vrlo dragocjenoj knjizi, primjerku knjige samog Josipa Ribarića, na marginama se gotovo svih stranica nalaze njegove stručne i pedatne nadopune, bilješke u vezi s leksikom Peroja, Vodnjana i drugim jezičkim zapožanjima koja izravno korespondiraju s leksikom njegova nacrta *Rječnika perojskoga govora*. Te su bilješke posebice zgrusnute pri kraju studije koja nosi naziv *Rječnik*, premda je u tom dijelu *Rječnika* sakupljen pretežito leksik koji se odnosi na riječi većinom iz *Vodicas*

naglaskom tamošnjeg izgovora u nadopunama (koje su ponekad i male studije!), koje je ispisivao grafitnom olovkom na marginama svoga primjera knjige. Označavane su najčešće kao primjeri leksičke iz Peroja. Sve to, kao i njegova druga neobjavljena leksička građa, koju smo ekskrepirali i uvrstili u monografiju *O perojskom govoru*, govori da se je prof. Ribarić u jednom dijelu svoga života intenzivno i sustavno bavio ne samo skupljanjem perojskoga leksička i toponima, već je vjerovao kako će govor Peroja i njegovih stanovnika uobličiti u posebnu studiju/monografiju.

Umjetnička galerija



MARIONETE IDENTITETSKOG INŽENJERINGA U SRBIJI

Nenad Stevović (1962), politikolog, publicista, istraživač i organizator crnogorske dijasporе. Objavio je više naučnih monografija o migracijama sa prostora Crne Gore, publikacija o crnogorskoj emigraciji, stručnih i naučnih radova u zemlji i inostranstvu. Pokretač i osnivač više nacionalnih organizacija, kulturno prosvjetnih društava i časopisa u crnogorskem iseljeništvu.



U uvodniku prvog broja časopisa Identitet piše: „Misija časopisa je da pruži doprinos očuvanju i jačanju crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta kroz prezentaciju kulturne baštine Crne Gore, promociju naučnih, umjetničkih, sportskih, političkih i drugih uspjeha crnogorskih iseljenika i sublimaciju patriotske energije, rasute širom svijeta, svih onih koju Crnu Goru doživljavaju kao svoju postojbinu.“

Ovaj tekst je atipičan u odnosu na sve ostale priloge u časopisu. On govori o fenomenu identitetske „borbe iznutra“ koji je posebno izražen u crnogorskoj zajednici u Srbiji. Govori o instituciji koja nosi crnogorsko ime i koja bi trebala da predstavlja i štiti interese etničkih Crnogoraca u Srbiji, sa posebnim akcentom na očuvanje i prezentovanje osobenih kulturnih i jezičkih identitetskih karakteristika. Nasuprot tome, ova institucija vlade Srbije radi sve da zatre crnogorski nacionalni identitet pokušavajući da uspostavi novi model ponašanja, novi prototip Crnogorca koji će uvijek biti na

usluzi režimu u Beogradu za obračun sa postojbinom Crnom Gorom. Ovo je priča o Nacionalnom savjetu crnogorske nacionalne manjine u Srbiji.

Nacionalni savjeti u Republici Srbiji su institucije kojima se zakonom povjeravaju odrijeđena javna ovlašćenja da učestvuju u odlučivanju ili da samostalno odlučuju o pojedinim pitanjima iz oblasti kulture, obrazovanja, obavještavanja i službene upotrebe jezika i pisma u cilju ostvarivanja kolektivnih prava nacionalne manjine na samoupravu u tim oblastima. Njihovo osnivanje, kao manjinskih samouprava, uvedeno je u pravni sistem 2002. godine. Danas u Srbiji 23 nacionalne zajednice imaju formirane svoje nacionalne savjete. Nacionalni savjeti su organi države Srbije, biraju se po zakonima države Srbije i finansiraju se iz budžeta države Srbije.

Nakon što je 2006. godine Crna Gora obnovila svoju nezavisnost, a zvanični Beograd to priznao, državni organi Srbije su 2008. godine prihvatali registra-

ciju Crnogorske partije kao političke stranke crnogorske nacionalne manjine u Republici Srbiji, a 2010. godine priznali su crnogorski jezik kao jedan od službenih jezika u opštini Mali Iđoš. Država Srbija je tako postupila isključivo zato što je crnogorska zajednica ispunila u oba slučaja sve zakonom propisane uslove. To je bio konkretan dokaz da Srbija priznaje Crnogorce u Srbiji kao narod sa posebnim nacionalnim, kulturnim i jezičkim identitetom.

Izbori 2010.

Imajući u vidu gore navedeno crnogorska zajednica u Srbiji je 2010. godine imala priliku da u redovnom izbornom terminu po prvi put formira svoj Nacionalni savjet. Iako su zakonske pretpostavke postojale resorno ministarstvo Vlade Srbije te godine nije dozvolilo crnogorskoj zajednici da učestvuje na izborima. Razlog je pogrešna aplikacija i neispunjavanje zakonom propisanih uslova. U ime Crnogoraca u Srbiji pravo na aplikaciju su na čudan način usurpirali nekolicina beogradskih i novosadskih Crnogoraca, oponenti politike koju personifikuje Crnogorska partija i udruženje „Krstaš“. Oni su nadležnom ministarstvu umjesto, po tadašnjem zakonu, potrebnih 4.000 ovjerenih potpisa podrške, podnijeli spisak sa samo 38 imena za formiranje savjeta. Aplicirali jesu, ali pogrešno pa je svaki uspjeh onemogućen već unaprijed iskonstruisanim neuspjehom. Uradili su to tajno, u tišini, bez znanja organizovane crnogorske zajednice u Srbiji. Nadležno ministarstvo je odbilo takvu inicijativu i nije dozvolilo Crnogorcima da učestvuju u procesu izbora nacionalnog savjeta. Propuštena je istorijska šansa jer u tom trenutku jedina opcija koja je bila u mogućnosti da formira savjet, ispunjavajući sve zakonom propisane uslove, je bila Crnogorska partija i udruženja okupljena oko „Krstaša“. Kasnija deša-

vanja nameće utisak da ova „diverzija“ nije bila slučajna.

...

Godinu dana kasnije, tačnije od 2011. godine, kao po naredbi počela su, dominantno u Vojvodini, da niču udruženja sa crnogorskim prefiksom koje su osnivali, u najvećoj mjeri, protivnici crnogorske nezavisnosti. Za nekoliko godina osnovano je preko 40 organizacija. Šta se dogodilo? Da li se desila renesansa u crnogorskoj zajednici u Srbiji? Ne, nije se desio pozitivan proces, već su protivnici ideologije Krstaša i Crnogorske partije evoluirali, promjenivši formalno način borbe, koja je suštinski ostala ista. Njihov zacrtani cilj je bio da po svaku cijenu osvoje nacionalni savjet na izborima 2014. godine. Nijesu smjeli dopuštiti da ideologija Krstaša pobijedi i da kroz formu Nacionalnog savjeta, kao državnog organa budžetski finansiranog, sproveده remontenergrizaciju crnogorske zajednice u Srbiji. Da bi se do toga došlo bilo je nužno promjeniti imidž, osnovati „crnogorska“ udruženja, oslobođiti se vizuelnih razlika, skloniti trobojke, napadno oblačiti crvene majice i isticati crnogorske zastave. Otvorili su front „iznutra“ i negativnom kampanjom, prije svega prema Krstašu i Crnogorskoj partiji, obilazili crnogorskou zajednicu po Vojvodini organizujući sastanke, estradne i guslarske manifestacije. Pokušali su da pridobiju i dobro organizovanu Crnogorskou zajednicu u Prokuplju, ali su se nakon nekoliko pokušaja vratili sa juga Srbije neobavljenog posla.

Izbori 2014.

U ljetu 2014. godine raspisani su redovni izbori za nacionalne savjete i počeo je upis pripadnika nacionalnih manjina u poseban birački spisak. U crnogorskoj zajednici je krenula neravnopravna iz-

borna utakmica između dvije opcije. Jednu su sačinjavali gore navedena novoformirana udruženja i pojedinci među kojima su bili i lokalni političari iz Vrbasa iz tadašnjih vladajućih partija DS i SPS. Oni su imali partijsku infrastrukturu i članstvo koje su lako upotrijebili kao „Crnogorce“ u procesu prikupljanja potrebnog broja potpisa za delegiranje elektora (delegata) za Izbornu skupštinu Nacionalnog savjeta. Zakonom nije predviđena provjera ko pripada kojoj nacionalnosti, već je dovoljno da se građanin prijavi u poseban birački spisak odrijeđene nacionalnosti i da stekne pravo da bira ili bude biran u Nacionalni savjet te nacionalne manjine. Spisak je tajan. Ta situacija je bila idealna za iskusne partijske operativce iz Vrbasa. Ova opcija je imala i svu potrebnu birokratsku logistiku za ovjeru potpisa kao i finansijska sredstva iz više izvora. Koordinator ove grupacije je bio Mirko Zečević iz Beograda. Njihov zacrtani cilj je bio da na izbornoj skupštini

budu jedina izborna lista i samim tim osvoje svih 23 mandata. Da bi se na Izbornoj skupštini delegirala izborna lista potrebno je da bude podržana sa minimum 25% elektora (delegata).

Sa druge strane „Krstaš“ i udruženja okupljena oko njega su sami, bez ićiće pomoći kao „zaboravljena legija“, krenuli u neravnopravnu izbornu utakmicu i odbranu vrijednosti za koje su se zalagali prijedohodnih 10 godina. Od svog osnivanja 2003. godine, uvijek vodeći računa da poštuje zakone države u kojoj djeluje, Krstaš se konstantno i principijelno zalagao za nacionalna, vjerska, kulturna, jezička i politička prava crnogorske zajednice u Srbiji. Zalaganje za nezavisnost Crne Gore, za crnogorski jezik u Srbiji, vjerska prava Crnogoraca u Srbiji, izdavačka djelatnost i časopis „Oganj“, nalaganje crnogorskog badnjaka, postavljanje biste Njegoša i biste kralja Nikole, opremanje i aktivnosti Crnogorskog



kulturnog centra u Lovćencu, proslave Dana nezavisnosti i Dana državnosti Crne Gore, fakultativna škola „Crna Gora moja postojbina“, knjižni fondovi na crnogorskom jeziku i pismu u bibliotekama u Srbiji i mnogo toga drugog, dovelo je do nacionalnog preporoda crnogorske zajednice u Srbiji, ali i do velikog aminožiteta onih koji se protive da Crnogorci u ovoj državi treba da koračaju uspravno, da traže i dobiju prava, ni manja ni viša od onih koja imaju druge nacionalne zajednice.

U zgradi Skupštine Srbije u Beogradu, u nedelju 26. oktobra 2014. godine, izabran je prvi Nacionalni savjet crnogorske nacionalne zajednice u Republici Srbiji. Izborni dan je protekao mirno izuzev pokušaja izazivanja incidenta od strane Slavka Višnjića iz Vrbasa, jednog od potpisnika dokumenta 2013. godine kojim se od predsednika opštine Vrbas traži da se crnogorski jezik NE uvede u službenu upotrebu u Vrbasu. Njegov verbalni atak na delegata Krstaša je

bio ispod nivoa pristojnosti i netipičan za ponošanje pripadnika crnogorskog naroda, posebno muškog dijela. Crnogorska udruženja koja podržavaju nacionalni program koji sprovodi Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš“ nastupili su sa zajedničkom listom čiji je nosilac bila profesorica književnosti Aleksandra Vučinić. Ta lista je osvojila 7 od 23 mandata i na taj način spriječila pokušaj da se formira Nacionalni savjet bez autentičnih predstavnika crnogorske zajednice u Srbiji. Uspjeh je veći znajući da je konkurenčna lista, koja je osvojila 16 mandata, podržana od velikog broja delegata generisanih u elektorsku skupštinu od strane Demokratske stranke i SPS iz Vrbasa.

Četvorogodišnji mandat prvog saziva savjeta protekao je u lošoj atmosferi i međusobnim svađama članova. Promijenila su se tri predsednika, ništa značajno nije urađeno za crnogorsku zajednicu a jedno vrijeme savjet je u potpunosti bio blokiran. Manjinska



Zastava Crnogoraca u Srbiji - usvojena 2015. na zahtjev Krstaša u periodu kada su njegovi članovi participirali u vladajućoj većini u savjetu



Manifestacija u Lovćencu povodom 70 godina od kolonizacije Crnogoraca u Vojvodini – organizovana za vrijeme participacije članova Krstaša u vladajućoj većini u savjetu

grupa koju je delegirao Krstaš je bila u opoziciji izuzev perioda od nekoliko mjeseci sredinom 2015. godine za vrijeme predsednikovanja Ratka Šoća, kada je zbog unutrašnjih podjela i svađa u većinskoj grupi dobila priliku da participira u vlasti. Taj period iskorišćen je da se identitetskim simbolima jasno definiše crnogorska zajednica. Izabrani su živanični praznici, grb i zastava Crnogoraca u Srbiji. Za praznike su izabrani 21. maj Dan nezavisnosti Crne Gore, 13. jul Dan državnosti Crne Gore i 26. oktobar Dan Nacionalnog savjeta Crnogoraca u Srbiji. Impresivnom manifestacijom u Lovćencu obilježen je jubilej, 70 godina od kolonizacije Crnogoraca u Vojvodinu, a svečanom akademijom u Vrbasu Dan nacionalnog savjeta.

Međutim, destruktivni elementi u savjetu i van njega uspjeli su nakon nekoliko mjeseci da ponovo izazovu krizu u njegovom funkcionisanju. Krstaš sa svojom jasno profilisanom identitetском politikom je po svaku cijenu morao biti

sklonjen sa pozicije da može da utiče na odluke savjeta. Postojeće rukovodstvo je podnijelo ostavke, a do kraja manda-ta savjetom su formalno predsedavali prvo Gordana Doknić iz Vrbasa, a zatim Miodrag Becić iz Žrnovnice. Ostaće upamćeni po tome što za 26 mjeseci svojih predsednikovanja nijesu održali, osim izbornih, ni jednu sjednicu savjeta. Ali su bili izričiti u blokadi sredstava iz budžeta AP Vojvodine namijenjenih za održavanje pokrajinske smotre recitatora na crnogorskom jeziku. Savjet se polovinu mandatnog perioda nalazio u svojevrsnoj fazi hibernacije, nekoliko koraka do prinudne uprave.

Sedam članova savjeta koje je delegirao Krstaš, iako su bili manjina, vjero-vatno bi postigli više da su do kraja bili jedinstveni. U ambijentu stalnog pritiska i ucjena članovi koji su od prvog do posljednjeg dana pokazali punu lojalnost su Aleksandru Vučinić iz Lovćenca, Jovana Joksimović iz Prokuplja, Dušan Žugić i Bojan Bojat iz Novog

Sada. Nasuprot njima Miloš Paović iz Aleksinca, Nikola Muhadinović i Dragan Martinović iz Lovćenca su na polovini mandata napuštili dogovorenu politiku i prešli u suprostavljeni tabor, dobivši odrijeđene funkcije i privilegije.

Činjenica da je za šedište savjeta izabran Vrbas, u kojem ništa nije urađeno po pitanju crnogorskog jezika, slikovito govori o stvarnoj ulozi savjeta. Kooperativnost sa lokalnom samoupravom u cilju NE uvođenja crnogorskog jezika u službenu upotrebu nagrađena je dobijanjem opštinskih kancelarija u centru Vrbasa bez naknade. Sa druge strane savjet je otvorio dodatnu kancelariju u 14 km udaljenom Lovćencu, sa ciljem pokušaja amortizacije identitetski jasno profilisanih aktivnosti Crnogorskog kulturnog centra u sklopu kojeg djeluju Crnogorska biblioteka i čitaonica, „Princeza Ksenija“ i „Krstaš“.

Prvi saziv Nacionalnog savjeta nije opravdao očekivanja Crnogoraca u Srbiji, biće upamćen jedino po tome što je bio prvi.

Izbori 2018.

Kada su 2018. godine raspisani redovni izbori za nacionalne savjete vladajuća partija Srpska napredna stranka (SNS) je već toliko ojačala da nije ništa htjela prepustiti slučaju. Njihov cilj je bio jasan, uspostavljanje pune političke kontrole nad svim savjetima nad kojim je to moguće ostvariti. Izborna pravila su im omogućivala da sprovedu partijski inženjeri i delegiraju onoliko elektora (delegata) koliko im je potrebno za pobjedu u izboru za crnogorski savjet. Tako su SNS i SPS za izbornu skupštini obezbijedili broj delegata koji nije dozvoljavao eventualno kandidovanje druge izborne liste. Znajući to delegati Krstaša nijesu predali sve kandidature i nijesu prisustvovali Izbornoj skupštini.

Od 23 mesta u nacionalnom savjetu kolalicija vladajućih partija je osvojila svih 23, a „pljen“ su podijelili tako da je 17 mesta pripalo SNS a 6 SPS.

Ono što prijevodni saziv nije radio, a to je miješanje u unutrašnje stvari Crne Gore, ovaj sastav savjeta je odmah počeo. Novozabrani predsednik Dragoljub Malović je nekoliko dana nakon izbora potpisao saopštenje u kojem je savjet kritikovao državne organe Crne Gore povodom izglasavanja rezolucije o takozvanoj Podgoričkoj skupštini. Nakon toga, uslijedilo je gostovanje njegovog zamjenika Ljubiše Simovića na beogradskoj Happy TV u društvu sa političarem Vojislavom Šešeljem i istoričarem Aleksandrom Rakovićem koji su u njegovom prisustvu dva sata negirali i vrijedali državu Crnu Goru i crnogorski nacionalni, kulturni, jezički i vjerski identitet. On nije reagovao.

Nakon usvajanja Zakona o slobodi vjeroispovjesti u Skuštini Crne Gore, savjet nije propuštilo priliku da se glasne i napadne institucije iz postojbine naroda kojeg bi trebao da predstavlja. Članovi savjeta su u saopštenju poručili Srpskoj pravoslavnoj crkvi da su uz nju ... „da ćemo uz nju vazda biti, kako su to bili i naši hrabri preci i kako će to biti i naši mili potomci“. Marionetski sastav Nacionalnog savjeta crnogorske nacionalne manjine u Srbiji na taj način je jasno objavio svoju pravu agendu – zaštitu velikosrpskih interesa i klerikalnih interesa Beogradske patrijaršije u Crnoj Gori.

Takođe, aktuelni savjet ne samo da nije podržao već je i blokirao sredstva Vlade Vojvodine za treću Pokrajinsku smotru recitatora na crnogorskom jeziku učenika osnovnih i srednjih škola sa teritorije AP Vojvodine, a ta smotra je jedina zvanična manifestacija u obrazovnom i prosvjetnom sistemu Srbije na crnogorskom jeziku.

Zaključak

Nacionalni savjet u najtežim trenucima za crnogorsku zajednicu u Srbiji nije stao u njihovu zaštitu, nije reagovao na negativnu medijsku kampanju prema crnogorskom identitetu, narodu i državi Crni Gori, nije reagovao na pokušaj paljenja crnogorske zastave i na pregršt uvreda od strane neozbiljnih političara iz vlasti. Članovi aktuelnog saziva Nacionalnog savjeta Crnogoraca u Srbiji su: Dragoljub Malović, Vuk Leković i Milan Raonić (Beograd), Ljubiša Simović, Silvana Baletić, Gordana Doknić i Cveta Roganović (Vrbas), Nikola Muhadinović i Dragan Martinović (Lovćenac), Dragan Ivanović i Milun Čurović (Novi Sad), Andrijana Radonjić (Crepaja), Rade Bulatović (Subotica), Miljana Rabrenović (Kruščić), Aleksandar Stevanović i Zoran Stanić (Pančevo), Obrad Bogdanović i Veselin Martinović (Feketić), Danilo Jovović (Vršac), Blagoje Marković (Kula), Dragana Mihajlović (Staro Selo), Jasmina Kaluđerović (Zmajev) i Predrag Lepović (Smederevo).



Prijem u Ambasadi CG u Beogradu, 24.12.2019, par dana kasnije savjet je izdao saopštenje u kojem je napao crnogorske vlasti povodom usvajanja Zakona o slobodi vjeroispovjesti

Srbije uplaćeno više od 600.000 eura. Sredstva nijesu utošena u svrhu jačanja nacionalnog, kulturnog i jezičkog identiteta crnogorske zajednice, već na reprezentaciju, dnevnice i organizovanje „kulturnih večeri” uglavnom u ugostiteljskim objektima uz pjevačice i bogatu trpezu. Šedište savjeta je u Vrbasu, u kancelarijama koje pripadaju opštini koja uporno izbjegava zakonsku obavezu da na svojoj teritoriji uvede u službenu upotrebu crnogorski jezik i pismo, iako su ispunjeni svi zakonom propisani uslovi.

Na kraju se neizbjegno nameće pitanje da li se moglo spriječiti da tako važna institucija sa ozbiljnim ingerencijama bude van kontrole autentične nacionalne zajednice Crnogoraca u Srbiji. Odgovor na to pitanje ne leži samo u Srbiji, može se naći i u Crnoj Gori. Naravno, ako se ima osećaja za odgovornost i samokritiku. Činjenica je da institucije iz maticne države koje su zadužene za rad sa seljenicima nijesu u toku izbornog pro-

cesa 2014. kao ni 2018. godine podržali niti komunicirali sa patriotskim dijelom crnogorske dijaspora u Srbiji okupljenih oko Crnogorske partije i udruženja Krstaš. Činjenica je da su pošećivali, podržavali i organizovali neke druge. Možda su loše procijenili prvi put, ali su nakon 4 godine ponovili grešku. Rezultat vidićemo danas u ovim teškim vremenima za crnogorsku zajednicu u Srbiji. Šteta je napravljena, posljedice u identitetskom smislu su nesagledive.

U identitetskom smislu programski, ideološki i personalno aktuelni Nacionalni savjet predstavlja „guju u njedrima” crnogorske zajednice u Srbiji sa ciljem da je transformiše u svoju suprotnost. Naredni izbori su 2022. godine, treba izvući pouke i pripremiti se za njih. A Krstaš i Crnogorska partija su i danas tamo где су vazda bili, i tamo где će biti dok postoje ... na liniji odbrane, odanosti i ljubavi prema svojoj postojbini Crnoj Gori.

Zgrada opštine Vrbas



CRNOGORSKI DAN U NJUJORKU 1918.

U doba kada se odigravala završnica nestanka crnogorske kraljevine, u Njujorku je 11. oktobra 1918. godine održana manifestacija na kojoj je odato priznanje njenom doprinisu savezničkoj pobedi u Prvom svjetskom ratu. Rijetko je koji crnogorski zvaničnik van svoje države doživio ovacije poput generala Anta Gvozdenovića oktobra 1918. godine, kao prvi i jedini ambasador (službeno: izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar) Kraljevine Crne Gore u Sjedinjenim Američkim Državama.

General Gvozdenović je na dužnost ambasadora u SAD postavljen 1. avgusta 1918, iako je prethodno za ambasadora kralj Nikola Petrović planirao ministra Petra Plamenca. Međutim, Plamenac je bio meta propagandne diskvalifikacije Ambasade Kraljevine Srbije kod zvaničnika SAD. Značaj SAD za „crnogorsku stvar” je bio utoliko veći što je predsjednik Vudro Vilson u svom govoru pred Kongresom 8. januara 1918. iznio svojih čuvenih 14 tačaka, koje su postale osnova izgradnje mira nakon Prvog svjetskog rata. U Vilsonovoj 11. tački bila je predviđena obnova suvereniteta i Kraljevine Crne Gore.

Istoričar dr Šerbo Rastoder u studiji „Crna Gora u egzilu” (knjiga I) piše kako su 1918. godine crnogorski kralj i Vlada održavali diplomatsku korespondenciju sa američkim ambasadorom u Parizu Grejvsom Šarpom. Od 1913. ambasador SAD u Crnoj Gori, na nerezidencijalnoj osnovi, bio je Džordž Viljams.

Kralj Nikola je 1917. godine na dužnost crnogorskog konzula u Njujorku

imenovao Vilijema Frederika Diksa, potpredsjednika osiguravajućeg društva, koji je bio stari prijatelj američkog predsjednika. Diks se, piše dr Rastoder, krajem juna 1918. obratio Vudrou Vilsonu, koji mu je 12. jula 1918. odgovorio da je srećan što će on zastupati interese „male, neustrašive kraljevine u Njujorku” i da će američka vlada izdati agremen za Anta Gvozdenovića.

Osim Gvozdenovića, koji je predsjedniku Vilsonu predao akreditivna pisma, pri crnogorskom poslanstvu u SAD su radili kapetan Jevrem Šaulić, Andrija Prlja i sekretar Đorđije Matanović. Za potrebe crnogorskog poslanstva u Njujorku je zakupljena kuća.

Crnogorski dan u Njujorku održan je 11. oktobra 1918. godine kada su, širom SAD, priređene svečanosti u čast saveznika. Kraljevini Crnoj Gori je, kao najmanjoj saveznici, pripao najveći američki grad. Manifestacija u Njujorku, prema objavljenoj istoriografskoj građi, otpočela je podizanjem crnogorske zastave na Kip slobode. Sveča-

na povorka je centrom grada prošla kroz špalire Njujorčana, sve do Pete avenije i bine okićene crnogorskim i američkim zastavama. Odsvirana je crnogorska himna a Gvozdenović se okupljenim obratio na engleskom jeziku. Nakon svečanosti, organizovan je ručak u „Belmont hotelu“. Gvozdenović je u svojim izještajima napisao da je imao susrete i sa Džonom P. Morganom Mlađim i Džonom D. Rokfelerom, američkim magnatima.



Ambasador Gvozdenović drži govor

Emigrantski srpski list *Libre Serbie* u broju 6. od 27. novembra 1918. piše: „Na čelu svečane povorce bila je vojska i muzika, a tom je prilikom razvijena i crnogorska zastava. Pored ostalih govornika, govorio je o Crnoj Gori i poslanik Gvozdenović, koji je bio u generalskoj uniformi. Ovo je najveća svečanost koju je Crna Gora doživjela, jer je na njoj sudjelovalo više duša nego što Crna Gora ima stanovnika“. Slike sa svečanosti Crnogorski dan u Njujorku svjedoče o masovnosti skupa i zadovoljstvu generala Gvozdenovića, doktora medicine,

generalisa crnogorske, ruske i francuske vojske. No, ubrzo je od kralja Nikole pozvan u Pariz.

Kao član crnogorske delegacije održao je pred Vrhovnim vijećem Konferencije mira u Parizu (Versajska konferencija) 5. marta 1919. ekspoze. Gvozdenović je zahtrešio da „Srbi smjesta napušte crnogorsku teritoriju“ i da se pristupi „potpunoj restauraciji Crne Gore - koja nam je svečano obećana, u više navrata, sa nezaboravnom iskrenošću od strane velikih državnika Antante“.



Doček generala Anta Gvozdenovića

U SAD se Gvozdenović, na dužnost ambasadora, nije vraćao, a diplomatske poslove u Njujorku je obavljao Jevrem Šaulić. Iako je Kraljevina SHS proglašena 1. decembra 1918. Sjedinjene Američke Države su tek 21. januara 1921. godine raskinule diplomatske odnose sa Kraljevinom Crnom Gorom.

„Glas Crnogorca“

Zvanični list crnogorske vlade u emigraciji „Glas Crnogorca“ u broju 58 iz 1918. godine objavio je tekst pod naslovom *Crnogorski dan u Njujorku* sljedeće sadržine:

„11. oktobra po n. svečano je održan Crnogorski dan u Njujorku. Na poziv glavnog priređivačkog odbora, svečanosti je prisustvovao naš izvanredni

poslanik i opunomoćeni ministar g. general A. Gvozdenović, sa osobljem Kr. Poslanstva: g. sekretarima Đ. Matanovićem i A. Prljom, i poručnikom g. J. Šaulićem. G. poslanik je održao govor na engleskom jeziku kod spomenika Slobode (Altar of Liberty), gdje je i svečanost obavljena, uz prisustvo stotine hiljada duša. Cijela svetkovina protekla je veoma svečano. Američki predstavnici doveli su g. poslanika i osoblje u automobilima, koje je pratila četa vojnika i mornara, a potom su ih otpratili na svečan ručak, priređen njima u počast. Prije toga je na spomeniku Slobode bio istaknut crnogorski barjak.

Svečana povorka prošla je veličanstvenom ulicom, Petom Aveniom, kroz nepreglednu masu njujorškog gra-



đanstva, i zaustavila se pred visokom tribinom, okićenom crnogorskim zastavama. Tu je muzika pozdravila naš barjak sviranjem himne, za koje su vrijeme prisutni oduševljeno pozdravili Crnu Goru.

Na svečanom objedu u Belmont Hotel, kome su prisustvovali odlične zvaničce iz prvih krugova njujorškog društva, održane su i zdravice u kojima je nazdravljenio Crnoj Gori, Nj. V. Kralju i herojskom narodu našem – the like he-



Pjesma glasi:

MONTENEGRO

They rose to where their
sovraint eagle sails
They kept their faith,
their freedom, on the height
Chaste, frugal, bold,
armed by day and night
Against the Turk;
whose inroad nowhere scales

Their he headlong passes,
but his footstep fails,
And red with blood the
Crescent reels from fight.
Before their dauntless
hundreds, in prone flight
By thousands down the
crags and thro' the vales.

O smallest among peoples!
rough rock-throne
Of Freedom! warriors heating
back the swarm
Of Turkish Islam for live five
hundred years

Great Tserna-gora!
never since thine own
Black ridges drew the cloud
and brake the storm,
Has breathed a race of mightier
mountaineers.

ric people. – Predsjednik priređivačkog odbora pročitao je tom prilikom čuvenu pjesmu velikoga engleskoga pjesnika Tenisona koja je izazvala neopisano oduševljenje.



Crnogorski dan u Njujorku

Sjutra dan su svi ambasadori i strani ministri bili pozvani na izlet koji je priređen na veliko američko brodogradilište gdje se puštao u more nov ogroman parobrod. Poslije toga je g. general Gvozdenović u Hotel Waldorf primio dopisnike glavnih njujorških listova koji su željeli raspitati se o Crnoj Gori. Njegov intervju, propraćen toplim simpatijama za našu domovinu, objavljen je u njujorškim listovima. Ilustrovani listovi donijeli su sliku g. Gvozdenovića i kr. generalnog konsula g. V. Friderik Diksa.

U intervjuu, objavljenom u njujorškim listovima, g. Poslanik se izrazio ovako:

„U člancima američkih listova o Crnoj Gori više puta sam opazio takva oba-

vještenja, koja su u stanju dati vrlo netačnu sliku o mojoj otadžbini. To je svakako posljedica toga, što Crna Gora nije dosad imala svoga službenoga predstavnika u Sjedinjenim Državama. Borbe koje je Crna Gora imala da izdrži tokom istorije, u cilju oslobođenja svoje braće iz otomanskog ropstva, zatim od Austrije, odredile su unaprijed dužnost mojoj otadžbini, koje se ona nikako nije mogla odreći. Vjerna svojim petstogodišnjim tradicijama, Crna Gora je, mada izmoždena balkanskim ratovima 1912. i 1913. i mada je za očuvanje svjetskog mira žrtvovala Skadar, pored svih krvavih žrtava, – bez oklijevanja stupila u rat i pritekla u pomoć Srbiji. Ostavljena sama sebi, poslije borbe od 18 mjeseci, bez hrane, bez municije i bez modernog oružja,

Crna Gora je podlegla pred nadmoćnošću neprijateljskom pošto je obezbijedila odstupnicu junačkoj srpskoj vojsci. Crna Gora s pouzdanjem gleda u oslobođenje i ujedinjenje svih Jugoslovena, kao i ostvarenje njihovih vjekovnih želja; ona s puno uvjerenja očekuje veliki dan kada će triumfovati ona besmrtna načela Pravde i slobodnog samoopredjeljenja narodnog, kao što ih je objavio predsjednik Vilson.

Moj narod je danas u veoma teškom stanju; opšta glad je ovladala u našoj zemlji i tamani nam djecu, uzdanici našeg naroda. Niko im ne donosi pomoći. Oni su potpuno napušteni u svo-

jim planinama. Ja se nadam da veliki američki narod, čiji su sinovi počinili čuda od junaštva na bojnim poljima, narod koji je svoje rodoljube pokazalo takvim ogromnim upisom u četvrti državni zajam Slobode, neće zaboraviti moju otadžbinu, koja je zaista dosta na njegove velikodušne pomoći.“

Izvor: www.montenegrina.net
Digitalna biblioteka Crne Gore
Vladimir Jovanović, *Ovacije kraljevini Crnoj Gori u Njujorku 1918.*
Dr. Natasha R. Margulis, *Crnogorski Dan u Njujorku*

Svečana bina



KNJIGA ITALIJANSKOG AUTORA O KRALJICI JELENI PREDSTAVLJENA NA CETINJU

Udruženje Italija – Crna Gora „Kraljica Jelena“ (Associazione Italia-Montenegro „Regina Elena“) iz Peruđe u saradnji sa Ministarstvom kulture Crne



Gore i Nacionalnom bibliotekom Crne Gore „Đurđe Crnojević“ organizovalo je promociju istorijske knjige *Elena d'Italia, la Regina buona* koju je napisao

Guljelmo Bonano di San Lorenzo. Kulturni događaj je održan 16. novembra 2019. godine u prepunoj Svečanoj sali Nacionalne biblioteke Crne Gore na Cetinju. Knjiga hronološki prati cijeli život kraljice Jelene i opisuje mnoštvo do sada neobjavljenih ili malo poznatih detalja iz njenog života.

Govoreći o knjizi, baron prof. dr Karlo Majorana Gravina, esejista i novinar, osvrnuo se na istorijat crnogorsko-italijanskih odnosa i na simboliku koju Cetinje, kao Jelenin rodni grad, ima za Crnu Goru. Prof. dr Vesna Kilibarda je istakla da je riječ o interesantnom štivu koje afirmiše lik i djelo crnogorske princeze i italijanske kraljice, kao i veze Crne Gore i Italije koje su Jele-



Sa promocije na Cetinju



Danijela Đurđević i prof. Norberto Cacciaglia, predsednica i potpredsednik udruženja Italija-Montenegro Regina Elena

ninom udajom znatno produbljene i učvršćene. Dr Lela Matijato Majorana, novinarka i psihotarapeutkinja, ukazala je na veliku humanost koju je Jelena ispoljila još kao djevojčica na Cetinju želeći da pomogne ranjenicima u crnogorsko-turskim bojevima, kao i na njenu naklonost prema malim, običnim ljudima.

Autor knjige Guljelmo Bonano di San Lorenzo ispričao je niz anegdota vezanih za humanitarni rad kraljice Jelene istakavši kako ga izuzetno raduje što je u prilici da na Cetinju govori o toj isto-

rijskoj ličnosti koja je trajno povezala dva naroda.

Guljelmo Bonano (1969), je diplomirao politikologiju, istorijsko-politički smjer u Laganu, Švajcarska, braneći tezu o Vitoriu Emanuele III. Magistrirao je plemenito pravo i heraldičke nauke na Papinskom univerzitetu „Regina Apostolorum“ u Rimu, sa tezom o Kraljici Jeleni. Nosilac je titule vitez i zlatnog krsta za zasluge Savojskog građanskog reda, kao priznanje za naučne radove o kralju Emanuelu i kraljici Jeleni.

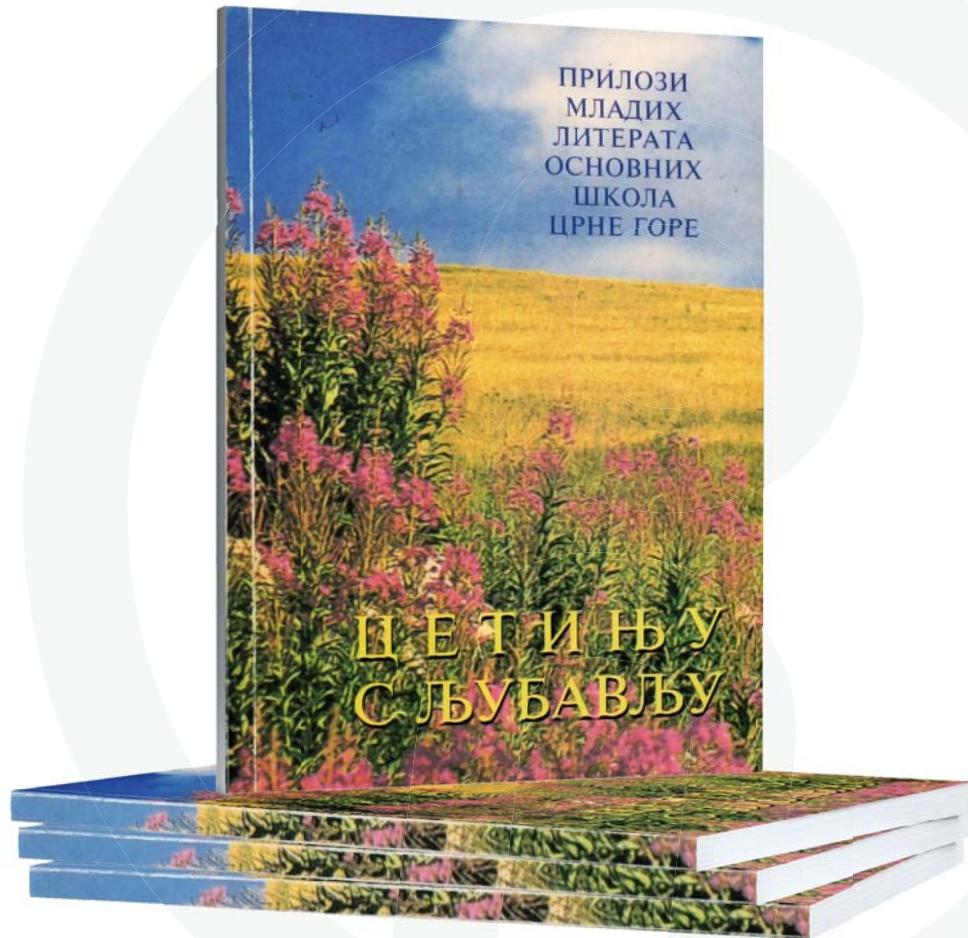


MLADI LITERATI IZ DIJASPORE

Na Cetinju, maja mjeseca 2006. godine, objavljen je zbornik radova *Cetinju s ljubavlju*, u kojem su se našli odabrani prilozi mladih literata osnovnih škola Crne Gore. Kao izdavači potpisuju se: Društvo prijatelja i poštovalaca Cetinja, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Ministarstvo kulture Crne Gore i Skupština Prijestonice Cetinje.

Pored priloga iz svih krajeva Crne Gore objavljeni su i radovi mladih literata iz Lovćenca, članova Kulturno umjetničke sekcije UCS „Krstaš”: Senke Čičarević, Nikole Popović, Itane Kaluđerović i Mijata Stevovića.

Na prigodnoj svečanosti održanoj u Vladinom domu na Cetinju pročitan je nagrađeni rad *Moj kamen* autora Mijata Stevovića učenika 5 razreda.



mijat Stevović



TUČENE MASLINE



Znaš li da se u Bibliji maslina pominje više od hiljadu puta? Čak je i Mojsije oslobođao ratovanja muškarce koji su uzgajali masline. Ona golubica koja se nakon potopa vratila na Nojevu arku u klinu je nosila maslinovu grančicu kao simbol pomirenja Boga i ljudi. Isus Hrist se znojio krvavim znojem na Maslinovoj gori, Herkul je imao toljagu od maslinovog drveta, dok je Odisej maslinovim kolcem uspio oslijepiti Kiklopa! Homer je maslinovo ulje zvao tekućim zlatom. Hipokrat je ovo ulje prepisivao kao lijek za više od 60 raznih boljnosti. Maslina je simbol odanosti i vjernosti, pa je zato Odisejev i Penelopin bračni krevet bio sačinjen od maslinovog drveta.

Naši stari primorski ljudi maslinu upoređuju sa majkom, a ženu sa lozom. Majka je majka, uvijek će se o tebi brinuti, pažio je ili ne pazio. Takva je i maslina. Uvijek daje rod. Ukoliko lozu zabatališ, pa je ne pođubriš, povežeš, zaperke ne zakineš, ode ti ona, sokole moj, u tuđu ogradu. I dok tako prebiraš po glavi svoje trunje, rođena ti maslina pred očima propada.

Mrzi te da je od drača oslobodiš, od tvoje nebrige ne može da diše. Misliš tako će vazda da te trpi i opašta.

Maslinovo ulje je zdravo za sto čudeša. Njime se mariniraju ribe, premazuju mesa. Macaju ga po glavi i tijelu, kuvalju ga, dodaju jelima i salatama. Ovo ulje skida i trigliceride i holesterol, to da znaš. Najpametnije je da ga sjediniš sa sokom od limuna. U toj kombinaciji uzet našte srca supenom ožicom, razbijaju i kamen i pjesak u bubregu. Samo dobro izvagaj limun. I uvijek spajaj jedan na jedan. Kilo limuna (iscijeđenog) spojiš sa litrom pravog maslinovog ulja pa promučkaš.

Šta je pravo a šta falš maslinovo ulje? Trgovci ne bi bili to što jesu, da nijesu vješt u lažiranju kvaliteta robe koju prodaju. Da bi i ta sirotinja zaradila koju paru više, u pravo maslinovo ulje se dodaje obično (suncokretovo). Omjer zavisi samo o bezobrazluku mješača ovih ulja. Ako je ulje koje kupuješ bistro, svjetlijе boje, ili ne daj bože žućkasto – prevaren si! Ovi današnji pomodari će reći: Lajt maslinovo ulje?

Lajt im je kvalitet! To ga je preprodavac ulja žestoko razgodio. Razblaženo ulje, naravno, nema onu kategoriju zbog koje ga kupuješ. Od takvog ulja se, normalno, nećeš nagrditi. No, ukoliko spravljaš preporučeni bubrežni eliksir, traži tamnije ulje. I tu se možeš zeznati. Oni trgovci, računaju i na određeni postotak – vas pametnijih. Za takve slučajeve maslinovo ulje flaširaju u tamnoj zelenoj boci. Da obmana bude jača, stave bombastičnu naljepnicu – domaće maslinovo ulje.

Zato budi pametan. Ovo ulje kupuj samo po nekoj dobro provjerenoj preporuci. Ukoliko nemaš kad, otiđi do prodavnice pa kao čovjek kupi neku fabrički spakovanu varijantu. Te grčke, španske, portugalske, italijanske flaše s uljem su morale proći svekoliku kontrolu, pa po standardima EU puniti svoj proizvod. Njih se nemaš što straviti. U njega sigurno nijesu dolijevali: Sunce, Floriol, Vital...

Da bi odagnao sve ove lacmanske demone, naučiću te prvo da pravilno tučeš maslinu žuticu. Ova maslina je svijetlozelene boje, poprskana sitnim žutim pjegicama. Da bi postigao efekat tučenja masline, moraš je ubrati tvrdu i zelenu. Kad je postaviš na drveni podmetač, uhvati je između palca i kažiprsta i polako je udari drvenim čekićem. Ne smije prsnuti! Moraš je udariti pažljivo. Mora da cikne, a da se ne raspukne. Tek tada je spremna za postupak parenja.

PRIPREMA:

Moraš nakupiti nekoliko kilograma ove biljke, istući je i zaliti vrelom, tek proključalom vodom. Poklopi je, pa neka tako odmara cijelu noć. Ujutru je ocijedi, pa je ponovo zapari. Tako je moraš režentavati u devet voda. Zadnju vodu zasoli pa je procijedi. Ovu kulinaršku vragoliju možeš začiniti maslinovim uljem, česnom, petrusinom, morskom solju i bijelim paprom. Ako te je baš volja, nacijedi i koju kap limuna. Odvoji onoliko koliko možete doma pojesti za par dana, a ostatak za mrzni. Vadi ih po potrebi i začinjavaj po ukusu.

POTREBNO:

- 2 kg masline žutice
- 2 l vode
- vezica petrusina
- glavica česna
- 1 limun
- 1 dcl maslinovog ulja
- po ukusu: morska so, bijeli papar, limun

Da bi ostao u pameti, pa razumio što su masline žutice, moraš da kušaš primjere iz one prve zaparene vode. To je toliko gorko, oporo, kao karakter u onih posprdova što ti uvališe ono lajt pravo i domaće maslinovo ulje. I upravo onoliko puta koliko se odapira gorčina u žutice, češ se i ti opariti, dok ne spoznaš svu galioštinu lacmanskih marifetluka trgovine. Zato, čuvaj svoju žuticu i odapiraj se češće. Upravo koliko je puta i rod u žutice. Kažu da pomaze. I vazda čuvaj po jednu malu tečicu od spremnih žutica iz one prve zaparene vode. Pijačni mješač ulja će te opet posjetiti. Pripremi mu kušačku zamku. Malo olia osvete nikad nije štetilo, koliko koristi. Maže dušu, podmazuje savjest, a vidici klisko prelijecu na one druge, pozitivnije energije.

Manje poznate riječi:

- zabataliti – zapostaviti
- ožica – kašika
- falš – greška
- režentavanje - odapiranje

Izvor: **Marija Čolpa**, Ćakule od kužine, str. 106-107, Podgorica, 2009.

Nikola Petanović (1892-1932) intelektualac, publicista, istaknuti emigrant i borac za crnogorsku nezavisnost. Rođen je u Podgoru (Crnica), sa nepunih 20 godina otišao je za Ameriku где je ostao do kraja života. Godine 1927. pokreće časopis *Crnogorsko ogledalo* (Montenegrin Mirror) i u San Francisku osniva Odbor za suverenu i samostalnu Crnu Goru. Pjesmu *Znak* objavio je u svom časopisu kada je utihnula posljednja ustanička puška u njegovoј domovini. Pjesnički nadimak mu je *Najad* (*Naiad*). Umro je u četrdesetoj godini u San Francisku, где je i sahranjen.



znak

U smrtnom strahu zlotvori se tresu,
plod im sazrijeva.

Vrtovi su svukuda obilno rodili ...
da sinovi jedu ... za koje sijahu krvavi im očevi
u mraku rođeni u mraku umrli.

Vijenac je Rade pjesnik posvetio
potomku jednom soja faraona.
Stari bard se u tom grdno prevario
jer vladika nije antropolog bio ...
a umrije onda kad nauka dođe.

Soj ciganski vlada – jer зло sad caruje –
đavo je za kratko gospodar postao ...
grijesi su zemlje njega začarali.

Jedan narod koji od Boga je poslat
– iako je sada umuknuo glasom –
Sprema se da igra ulogu mu datu.

Zato zlotvor pita – glasom koji drhti –
nekoga onamo: u Crnu Goru ako se pokrene
oli dat mi ruku? A nato je odgovor ovaj dobio:
Neka ti uzvrate zajam Crnogorci!

Njegoševa vladičanska odežda



IZ ZBIRKI NARODNOG MUZEJA CRNE GORE

Izvor:

www.facebook.com/narodnimuzejcrnegore/

Vladičanska odežda je poklon Petru II Petroviću Njegošu od ruskog cara Nikolaja I., koji je prisustvovao njegovom zavladičenju 6/18. avgusta 1833. godine u Sankt Peterburgu.

Sakos, čija je srebrna osnova isprepletana zlatnim cvjetnim motivima. Po njoj su i srebrne uzdužne trake kao i kružni motivi. Na leđima je zlatni krst, a na prednjem izrezu su dva srebrna dugmeta sa srebrnim kopčama. Okovratnik je takođe od srebra.

Veliki omofor je dio arhijerejske odežde, u vidu široke trake, koja se stavlja na oba ramena. Njegošev veliki omofor ima četiri dugmeta, sedam srebrnih kopči i dvije zlatne. Po sredini su četiri zlatna krsta i jedan srebrni na zlatnom polju.

Nabedrenik je platno u obliku romboida koje se pričvršćuje o pojasa na desno bedro, slično maču a predstavlja Riječ Božju, koja je duhovni mač. Imo tri srebrne kićanke i srebrni krst na zlatnom polju. Oivičen je ornamen-tikom od srebra. Postavljen je sivilom roze boje.

Njegošovo žezlo izgravirano je uzdužnim uvijenim srebrnim i zlatnim trakama i sa pet poprečnih izgraviranih okova. Pri vrhu se završava sa dva kraka u obliku zmijskih glava i krstom između njih, na sredini na zlatnoj ku-glici, što je simbol Hristove vladavine svijetom. Vrh je bogato ukrašen cvjetnim motivima.

Navlaka žezla je rađena od istog materijala kao i odežda i postavljena bijelom sivilom. Oivičena je resama, a sredinom ukrašena zlatnim utkanim cvjetnim motivima sa predstavom sunca i neidentifikovanim monogramom na jednoj strani.



NARODNI MUZEJ CRNE GORE



CRNA GORA

Anastazija Miranović



CESKA
František Šistek



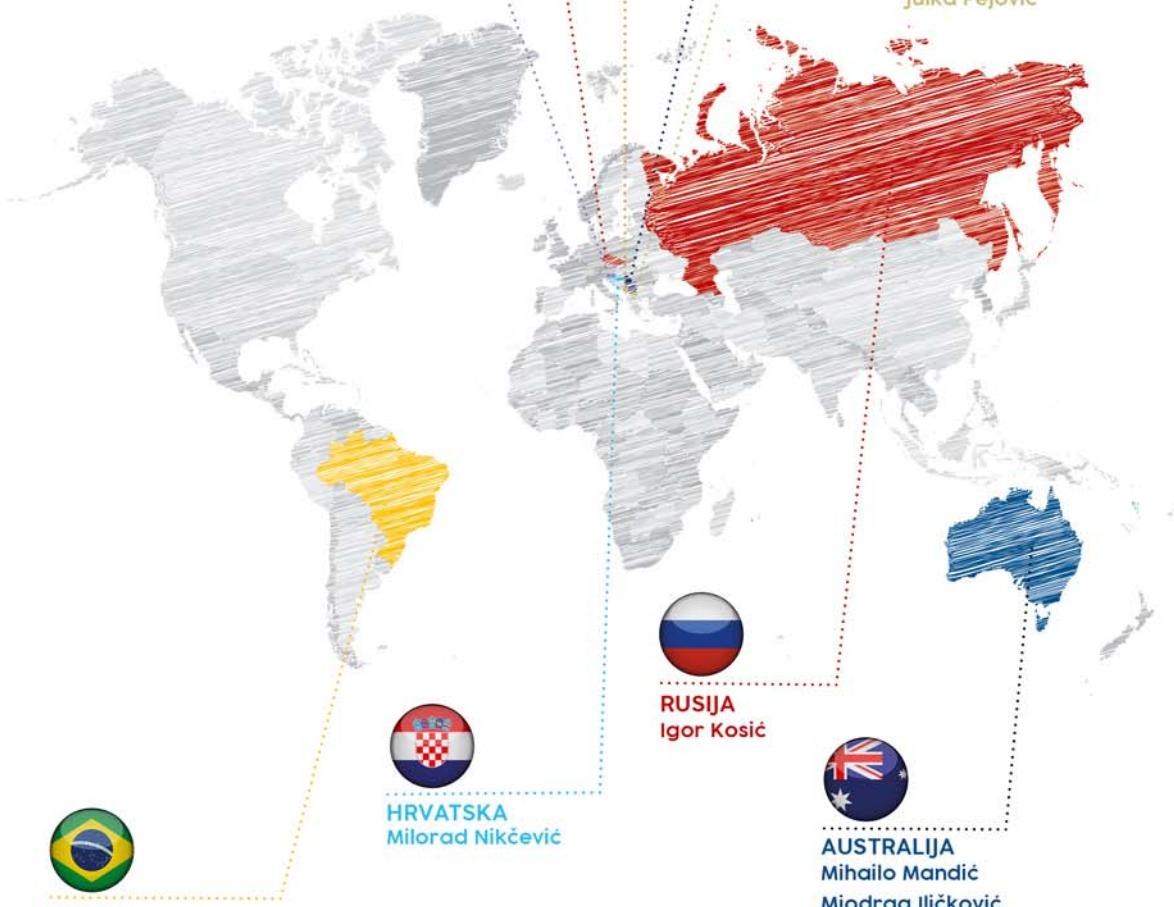
SLOVENIJA
Dijana Medved Pajković



SRBIJA
Nenad Stevović



KOSOVO
Julka Pejović



BRAZIL
Milka Dragović



HRVATSKA
Milorad Nikčević

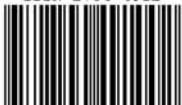


RUSIJA
Igor Kosić



AUSTRALIJA
Mihailo Mandić
Miodrag Iličković

ISSN 2704-4912



9 772704 491002 >